

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Економіко-гуманітарний інститут,
Факультет економіки та управління
(повне найменування інституту, факультету)

Фінанси, банківська справа та страхування
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломного магістерського проєкту (роботи)
магістра
(ступінь вищої освіти)

на тему Шляхи подолання бідності в Україні

Виконав: магістрант(ка) 6 курсу, групи ФЕУ-119м
Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація) Фінанси і кредит
Здорова Катерина Олександрівна

(прізвище та ініціали)

Керівник Фатюха Н.Г.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Болуґевська Н.В.

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
 (повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут, факультет ЕГІ, ФЕУ
 Кафедра Фінанси, банківська справа та страхування
 Ступінь вищої освіти магістр
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 (код і найменування)
 Освітня програма (спеціалізація) «Фінанси і кредит»
 (назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри доц. Р. Р. Н.
Щедрова С. В.
 « 14 » 12 2020 року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

Здорової Катерини Олександрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

- Тема проєкту (роботи) Шляхи подолання бідності в Україні
 керівник проєкту (роботи) Фатюха Наталія Георгіївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри «Фінанси, банківська справа та страхування»,
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
 затверджені наказом закладу вищої освіти від « 21 » листопада 2020 року № 261
- Строк подання студентом проєкту (роботи) 16 грудня 2020 р
- Вихідні дані до проєкту (роботи) Наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, інтернет-ресурси, матеріали науково-практичних конференцій, статистичні дані щодо доходів та витрат домогосподарств, прожиткового мінімуму, диференціації населення за доходами, макроекономічних показників тощо, нормативно-правові акти, закони України.
- Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Теоретичні основи бідності як соціального явища. Дослідження основних показників, що характеризуються рівень життя населення України за 2014-2019 рр. Основні напрями подолання бідності в Україні. Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях.
- Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Рис.1.1 Показники якості життя населення. Рис.1.2 Структура поняття «Рівень життя». Рис. 1.3 Соціально-економічні загрози та наслідки бідності. Рис.1.4 Система соціальних гарантій. Рис.1.5 Напрями забезпечення соціального благополуччя населення. Рис. 2.1 Середній рівень заробітної плати станом на 2020 рік. Рис. 2.2

Середній розмір пенсії у країнах Європи. Рис. 2.3 Сукупні витрати домогосподарств України за 2019 рік. Рис. 2.4 Рівень освіти населення України. Рис. 3.1 Результати застосування функції «ЛИНЕЙН». Рис.3.2 Порівняння значень доходів домогосподарств. Рис.3.2 Прогнозні показники реалізації Стратегії

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	приймав виконане завдання
Розділ 1 ДМР	Фатюха Н.Г., к.е.н., доцент		
Розділ 2 ДМР	Фатюха Н.Г., к.е.н., доцент		
Розділ 3 ДМР	Фатюха Н.Г., к.е.н., доцент		
Розділ 4 ДМР. Охорона праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях	Журавель С.М., ст.викладач		
Нормо-контролер	Чередниченко Н.О., ст.викладач		

7. Дата видачі завдання « 25 » травня 2020 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	Збір матеріалу на проектування	25.05 - 28.06.20	
2	Групування та аналіз зібраного матеріалу. Уточнення завдань проектування	29.06.2020 - 02.08.2020	
3	Виконання теоретичної частини роботи	03.08 - 06.09.2020	
4	Виконання графічної частини роботи	07.09 - 27.09.2020	
5	Написання та оформлення дипломної магістерської роботи	28.09.2020 - 01.11.2020	
6	Перевірка роботи керівником, консультантами	02.11 - 29.11.2020	
7	Попередній захист роботи	30.11.2020	
8	Переплітання оформленої дипломної магістерської роботи	14.12.2020	
9	Захист роботи у ЕК	23.12.2020	

Студент(ка)

(підпис) Зорова К.О.
(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис) Фатюха Н.Г.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Здорова К.О. **Шляхи подолання бідності в Україні.** – Дипломна магістерська робота.

Дипломна магістерська робота зі спеціальності 072 магістр з фінансів, банківської справи та страхування. – Кафедра фінанси, банківська справа та страхування, Національний університет «Запорізька політехніка», 2020.

Магістерська дипломна робота присвячена дослідженню проблеми бідності в Україні та визначенню шляхів її подолання.

Розглянуті теоретичні питання бідності в Україні, проведено аналіз доходів та витрат домогосподарств України за регіонами, їх диференціація з розрахунком коефіцієнта Джині, також наведено багатофакторну модель регресійно-кореляційного аналізу, досліджено вплив різних факторів на показник доходів домогосподарств України.

В результаті дослідження, були запропоновані напрямки подолання проблеми бідності в Україні шляхом реформування майже всіх сфер діяльності людства. Було встановлено, що оптимальним варіантом розв'язання проблеми бідності є поєднання активної соціальної політики, спрямованої на відновлення і зростання зайнятості та створення умов для гідної праці, з ефективною підтримкою найуразливіших верств населення.

Ключові слова: БІДНІСТЬ, РІВЕНЬ БІДНОСТІ, ДОХОДИ, ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ, КОЕФІЦІЄНТ ДЖИНІ, КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ.

ANNOTATION

Zdorova K.O. **Ways to solve the problem of poverty in Ukraine.** – Diploma master's degree work.

Diploma master's degree work in the specialty 072 Master of Finance, Banking and Insurance. - Department of Finance, Banking and Insurance, National university "Zaporizhzhia polytechnic", 2020.

Diploma master's degree work is devoted to the study of poverty in Ukraine and identifying ways to overcome it.

Theoretical issues of poverty in Ukraine are considered, the analysis of incomes and expenditures of Ukrainian households by regions, their differentiation with the calculation of the Gini coefficient, the multifactor model of regression-correlation analysis, the influence of various factors on the income of Ukrainian households.

As a result of the study, ways to overcome the problem of poverty in Ukraine by reforming almost all spheres of human activity were proposed. It was found that the best solution to the problem of poverty is a combination of active social policies aimed at restoring and increasing employment and creating conditions for decent work, with the effective support of the most vulnerable.

Key words: POVERTY, POVERTY LEVEL, INCOME, LIVING WAGE, GINI COEFFICIENT, CORRELATION-REGRESSION ANALYSIS.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ДО ДИПЛОМНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Фатюха Н. Г., Здорова К.О. Кореляційно-регресійний аналіз доходів та витрат домогосподарств. *Тиждень науки. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 16–20 квітня 2018 р. Електрон. дані. Запоріжжя : ЗНТУ, 2018, Україна.* Режим доступу: <http://www.zntu.edu.ua/>
2. Фатюха Н. Г., Здорова К.О. Подолання бідності в Україні. *Дніпро: Економічний простір : зб. наук. пр. ПДАБА.* - 2018. № 132.
3. Фатюха Н. Г., Здорова К.О. Методологічні основи статистичного вивчення доходів та витрат домогосподарств України. *Тиждень науки. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 15–19 квітня 2019 р. Електрон. дані. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2019, Україна.* Режим доступу: <http://www.zntu.edu.ua/>
4. Фатюха Н. Г., Здорова К.О. Бідність як соціальна проблема людства. *Тиждень науки. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 13-17 квітня 2020 р. Електрон. дані. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2020, Україна.* - Режим доступу: <http://www.zntu.edu.ua/>
5. Фатюха Н. Г., Здорова К.О. Проблеми бідності в Україні. *Дніпро: Економічний простір : зб. наук. пр. ПДАБА.* - 2020. № 157. С.69-72

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВСТУП 10

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БІДНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОГО
ЯВИЩА 13

1.1. Бідність як соціальна проблема людства 13

1.2. Характеристика бідності та показники її вимірювання 20

1.3. Вплив бідності на процеси макроекономічного розвитку 29

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ, ЩО
ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА 2014 –
2019 РР. 40

2.1. Аналіз сукупних доходів домогосподарств України за регіонами 40

2.2. Аналіз сукупних витрат домогосподарств України за регіонами 54

2.3. Аналіз явища бідності та нерівномірності розподілу
домогосподарств України за рівнем середньодушових доходів 71

2.4. Аналіз нерівномірності розподілу домогосподарств Запорізької
області за рівнем середньодушових еквівалентних показників матеріальної
забезпеченості 85

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В
УКРАЇНІ 102

3.1. Застосування міжнародного досвіду регулювання бідності в країні 102

3.2. Моделювання впливу чинників на доходи домогосподарств
України 112

3.3. Заходи подолання бідності в Україні 118

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ 131

СИТУАЦІЯХ

ВИСНОВКИ	149
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	154
Додаток А. Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за регіонами України, грн.	160
Додаток Б. Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за регіонами України	161
Додаток В. Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за регіонами України, грн.	162
Додаток Д. Структура грошових витрат домогосподарств у містах та сільській місцевості	163
Додаток Е. Структура грошових витрат домогосподарств з дітьми залежно від кількості дітей у їх складі	164
Додаток Ж. Допоміжні дані для розрахунку коефіцієнта Джині	165
Додаток И. Допоміжні дані для розрахунку нерівномірності розподілу домогосподарств Запорізької області за рівнем середньодушових еквівалентних показників матеріальної забезпеченості	170

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ**

ВРУ	-	Верховна Рада України
ЯЖН	-	Якість життя населення
ПМ	-	прожитковий мінімум
МЗП	-	мінімальна заробітна плата
грн.	-	гривень
млн.	-	мільйонів
тис	-	тисяч
в т.ч.	-	в тому числі
і т.д.	-	і так далі
р.	-	рік
рр.	-	роки
с.	-	сторінка
рис.	-	рисунок
табл.	-	таблиця
ін.	-	інші

ВСТУП

Однією з найгостріших соціально-економічних проблем, зумовлених трансформаційними процесами в економіці України, є низький рівень життя населення. Населення країни є неоднорідним за потребами та можливостями їх задоволення. Як наслідок, наявне поглиблення диспропорцій у людському розвитку, між багатими і бідними, чоловіками і жінками, містом і селом, регіонами і країнами тощо.

Актуальність дослідження зумовлена нерівностями, які посилюють відчуття знедоленості, що супроводжує людей протягом усього їхнього життя і передається з покоління в покоління. Саме тому час від часу загострюються суперечності між різними верствами населення, що є причиною дестабілізації політичної та соціально- економічної ситуації в країні.

Питання підвищення рівня добробуту населення України дедалі набуває більш принципового значення. Теоретичні положення щодо рівня та якості життя населення висвітлено у працях таких учених, як І. Гукалова, Д. Карамішев, М. Кизим, Е. Лібанова, Л. Ноздріна, І. Проніна, Л. Сисак, О. Стожок, О. Тридід, Ф. Узунов та ін. Значний внесок у дослідження теоретичних та практичних аспектів життєвого рівня населення в перехідний період в Україні здійснили А.В. Базиліук, Д.П. Богиня, І.К. Бондар, О.С. Власюк, В.М. Геєць, О.М. Гладун, Т.М. Кір'ян, В.С. Крисаченко, М.Т. Степико, С.І. Пирожков, А.П. Ревенко, Л.М. Черенько, В.С. Шишкін та інші.

У працях науковців не достатньо висвітленими залишаються наступні питання:

- дослідження показників економічного стану населення;
- оцінка взаємного впливу показників економічного стану населення України;

- запровадження ефективних шляхів вирішення проблеми бідності в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дипломна магістерська робота виконана згідно з темою кафедри фінанси, банківська справа та страхування НУ «Запорізька політехніка» № 05318 «Забезпечення фінансово-інвестиційного потенціалу підприємств, страхових компаній та банків в період економічних перетворень». Внесок автора полягає у дослідженні бідності в Україні, її причин наслідків та вироблення пропозицій щодо покращення сучасного стану економіки країни.

Метою дослідження є аналіз стану, причин та ризиків бідності в Україні, їх наслідків і обґрунтування шляхів вирішення даної проблеми.

Реалізація поставленої мети обумовила такі завдання дослідження:

- дослідити теоретичні основи бідності як соціального явища;
- дослідити сукупні доходи та сукупні витрати домогосподарств України за регіонами;
- проаналізувати диференціацію домогосподарств України за доходами;
- змодельовати взаємний вплив показників економічного стану населення України;
- розробити теоретичні та практичні рекомендації щодо подолання бідності в Україні.

Об'єктом дипломної магістерської роботи є доходи та витрати домогосподарств України за 2014-2019рр.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів дослідження проблеми бідності в Україні.

Методи дослідження. Теоретична частина дослідження базується на наукових працях та методичних розробках як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Дослідження доходів та витрат домогосподарств базується на використанні статистичних методів, зокрема зведення та групування, порівняння, аналізу динаміки. У процесі моделювання взаємного впливу

показників економічного стану населення України застосовувався кореляційно-регресійний аналіз.

Інформаційною базою дослідження слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених зі статистики, економічної теорії, законодавчі та нормативні документи ВРУ, Кабінету Міністрів України, матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у застосуванні кореляційно-регресійного аналізу, що дає змогу оцінити рівень доходів домогосподарств та дослідити чинники, що впливають на цей показник.

Практична цінність одержаних результатів полягає в дослідженні диференціації доходів населення методом розрахунку коефіцієнта Джині та розробленні теоретико-методичних засад і прикладних рекомендацій щодо оптимізації бідності в Україні.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення дипломної магістерської роботи були викладені та отримали позитивну оцінку на науково-практичних конференціях «Тиждень науки» 2018-2020рр., Запоріжжя та статтях «Подолання бідності в Україні» та «Проблеми бідності в Україні», збірки № 132 та 157 відповідно, науковий журнал «Економічний простір» м. Дніпро.

Структура та обсяг роботи. Дипломна магістерська робота «Шляхи подолання бідності в Україні» складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Робота містить 174 сторінки комп'ютерного тексту, з них 153 сторінки основного тексту, 12 рисунків, 15 таблиць, 66 джерел, 7 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БІДНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА

1.1. Бідність як соціальна проблема людства

Бідність існує в кожній країні світу, навіть в багатих та соціальнорозвинених суспільствах. Бідність є найдавнішою суспільною проблемою, наукові роботи економістів і соціологів доводять різноманітність теорій і концепцій щодо визначення цього поняття. Поняття “бідність” використовують для різних соціально-економічних ситуацій та окреслюють ним багато соціальноекономічних проблем [1].

В Указі Президента України від 15 серпня 2001 р. бідність визначається “як неможливість у наслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу”. Тобто людина внаслідок нестачі коштів не в змозі підтримувати той рівень життя, який домінує в її середовищі. Це означає, що відсутність бідності ідентифікується не тільки із забезпеченням фізичних умов життя (прийнятне житло, харчування, одяг, здоров’я), але й з можливістю жити, споживати і брати участь у суспільному житті на рівні, який відповідає найбільш поширеним якісним вимогам суспільства. Дещо інше визначення трактує бідність як неможливість підтримувати мінімальний рівень споживання, що визначається на основі обґрунтованих фізіологічних, соціальних та духовних нормативів [2, с.52].

Бідність – це страх перед майбутнім, зумовлений непевністю людини у своїх можливостях уберегти себе і своїх близьких від матеріальних нестатків [3].

Бідність – це такий стан індивіда, за якого той потерпає від недостатності власних накопичених благ, поточних доходів і доступних кредитних ресурсів, достатніх для задоволення його фізіологічних потреб –

може вразити практично будь-яку особу, проте ймовірність цього залежить від способу життя, а також уміння використати наявний суспільний статус, освіту, професійні навички тощо за тих чи інших життєвих обставин; середній клас – сукупність досить успішних особистостей, які володіють значною кількістю ресурсів, навичками та вміннями, що використовуються ними для задоволення не лише власних потреб, а й для розбудови громадянського суспільства й поліпшення соціально- економічної ситуації в країні [4].

За класифікацією ООН, виділяють чотири прояви бідності:

- невелика тривалість життя;
- низька професійна підготовка;
- позбавлення економічної бази нормального життя — чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування;
- усунення від суспільного життя [5].

Виділять бідність загальну, тобто бідність у світі і бідність конкретної країни.

Бідність - це багатогранне явище, до якого входять такі форми: об'єктивна та суб'єктивна, абсолютна і відносна, тимчасова і застійна.

Об'єктивна бідність характеризується поставленими в країні стандартами щодо доходів і прибутків населення а також можливістю досягнення різних благ.

Суб'єктивною бідність називається через оцінку кожної людини щодо свого становища в країні: бідною є та людина, яка сама себе відносить до даної групи людей.

Поділ бідності на абсолютну і відносну є досить суперечливий. Оскільки немає єдиного стандарту вимірювання бідності у всіх країнах, тому бідні у розвинутих країнах вважатимуться заможними у країнах що розвиваються.

За тривалість розрізняють застійну (довготривалу) та тимчасову (короткочасну). Застійна бідність означає постійно малий рівень добробуту,

тобто неможливість певної сім'ї чи окремої людини самотійно подолати певні матеріальні проблеми. Тимчасова бідність характеризується непередбачуваним, моментальним зниженням рівня життя населення. Причинами тимчасової бідності можуть бути різке збільшення цін у порівнянні з низькими доходами, політичні зміни, природні катаклізми [6].

Бідність в Україні має наступні національні характеристики:

- низький рівень життя населення в цілому;
- поширення бідності серед працюючих громадян;
- значне майнове розшарування населення;
- висока питома вага людей, що відносять себе до бідних[7, с. 13].

Основними причинами того, що значна частина населення України вважає себе бідними, безперечно, є загальний низький рівень життя населення України і масштабна бідність, визначена за об'єктивними критеріями. Але значні (майже двократні) розбіжності рівнів бідності, визначених за об'єктивними і суб'єктивними критеріями, потребують пояснення.

По-перше, формування відкритого майнового розшарування і утворення нечисленного прошарку багатих людей супроводжувалась у нас появою дорогих магазинів, предметів розкоші, дорогих автомобілів, заміських котеджів тощо. Завдяки рекламі саме спосіб життя цих верств населення почав формувати нові життєві стандарти. Численні групи населення мимоволі почали звіряти свій реальний рівень життя зі сформованими стандартами і відповідно оцінювати його як дуже низький.

По-друге, зниження рівня життя переважної частини населення України протягом тривалого періоду часу закономірно формувало низькі самооцінки, а підвищення реальних доходів протягом останніх років далеко не компенсувало втрат попередніх років. Зниження легальних доходів тільки частково компенсувалося формуванням у значної частини населення працездатного віку незареєстрованих надходжень [8].

Рис.1.1 Показники якості життя населення [9, с.153]

Вивчати питання бідності неможливо без поняття якості життя. Існують і системи показників якості життя населення (ЯЖН) (рис.1.1), що розроблені окремо для певних типів країн. Наприклад, фахівцями Світового Банку опрацьовано систему показників ЯЖН для країн, що розвиваються. Той перелік показників, які використовуються для міжнародних порівнянь в цій групі країн, є значно більш вузьким у порівнянні з розвинутими країнами, що обумовлено не тільки відсутністю інформації, яка збирається на рівні цих країн, але й іншою значимістю окремих складових якості життя, а точніше – високою значимістю базових параметрів (задоволення базових потреб):

- споживання (динаміка споживання домогосподарств і фізичне недоспоживання, яке вимірюється часткою дітей з дефіцитом ваги);
- здоров'я і довголіття, що характеризуються через соціально-демографічні показники (ОТЖ і смертність дітей до 5 років);
- освіта (грамотність);

- забезпечення базових потреб, що вимірюється рівнем урбанізації і санітарним благоустроєм міського середовища (забезпеченість каналізацією) [9].

Більш синтезуючою за категорію ЯЖН вважається категорія „рівень життя”, як стверджує, наприклад, відомий український економіст В.О.Мандибура. За його думкою, винятково важлива роль останньої категорії у ринковій економіці зумовлена тим, що вона має одночасно та рівноцінно виконувати низку функцій, пов’язаних із вивченням відтворення умов життєдіяльності та мотиваційного спонукання населення до якісного оновлення структури споживання.

Добробуту і ЯЖН у працях цього автора відведене, порівняно з рівнем життя, значно скромніше місце. Обидві вказані категорії включені ним до складу рівня життя, який він визначає як „ступінь задоволення різноманітних потреб населення (не лише фізичних, а й соціальних, інтелектуальних, духовних, політичних), включаючи реальні економічні джерела та соціально-правові гарантії забезпечення умов життєдіяльності населення”[10].

Поняття «рівень життя» має свої складові, наведені на рис. 1.2.

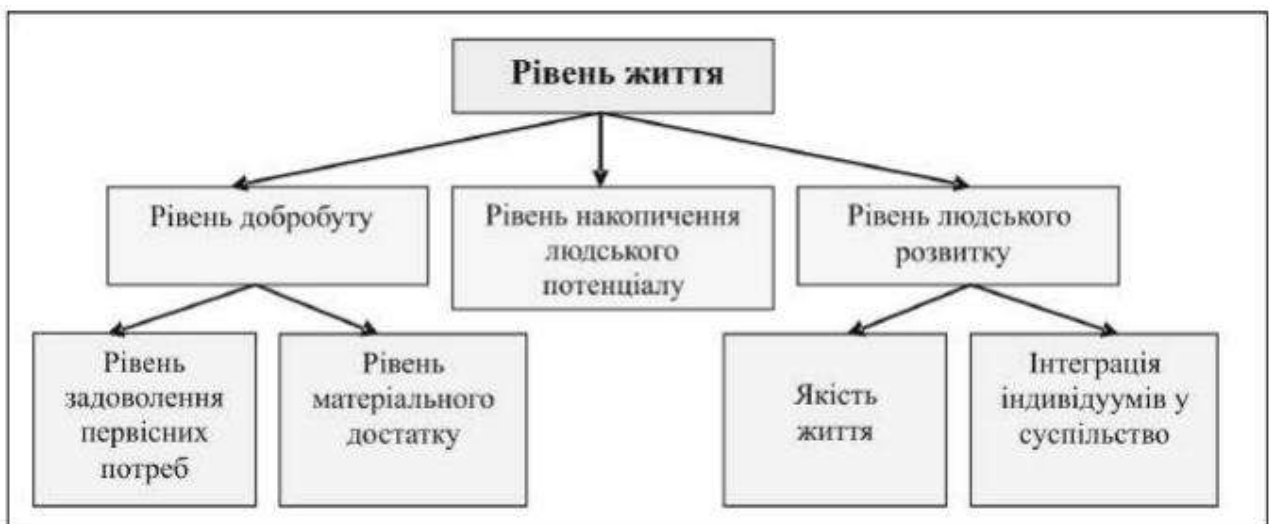

Рис.1.2 Структура поняття «Рівень життя» [10]

Можна виділити декілька груп населення, що підпадають під ризик опинитися в групі бідних:

- бідність родин з дітьми. Низький рівень оплати праці не завжди дозволяє навіть обом працюючим батькам забезпечити прийнятний (за низькими національними стандартами) рівень життя своїм неповнолітнім дітям.

- бідність безробітних. Надзвичайно сильним чинником ризику бідності (що виглядає цілком закономірним) є безробіття, яке залишається в Україні на досить високому рівні [3].

- бідність пенсіонерів є результатом впливу кількох чинників: низьких зарплат, високого рівня безробіття та тінізації економіки, високого демоекономічного навантаження (співвідношення чисельностей осіб пенсійного та працездатного віку).

- бідність працюючих. В Україні бідність дуже часто спіткає осіб, не просто достатньо освічених і кваліфікованих, а й працюючих, до того ж у режимі повної зайнятості. Зберігаються значні борги по виплаті заробітної плати. Кількість працівників економічно активних підприємств, яким вчасно не виплачено заробітну плату, 3,7% від загальної кількості штатних працівників [11].

Згідно з міжнародними стандартами визначають такі види бідності:

- ендемічна – масова бідність, обумовлена недостатніми масштабами розвитку економіки, що не дозволяє забезпечити нормальний рівень життя населення країни.

- локальна – бідність окремих соціально-демографічних груп населення, деяких географічних районів та окремих домогосподарств або осіб;

- хронічна – стан, за якого однакові верстви населення, географічні райони, окремі домогосподарства або особи знаходяться за межею бідності більше одного року;

- епізодична – бідність, що має одноразовий характер у короткостроковому періоді (затримка виплати заробітних плат) [12, с. 110].

Не можливо описувати бідність і не згадати про найнижчі верстви суспільства. Виділення таких людей у «соціальне дно» є звичайно умовним. Проте спільною ознакою у цих групах є те, що люди є в основному відкинуті суспільством, позбавленні ресурсів, втратили елементарні навички і цінності соціуму. Однак, безхатченки, злиденні, безпритульні діти мають певні свої особливості за якими їх і класифікують в певну групу.

Ознакою «злиденних» є у зв'язку із падінням рівня доходу або його втратою при відсутності допомоги з будь – якої сторони та неможливістю займатись трудовою діяльністю прохання милостині.

Безхатченками вважають тих осіб, які не мають визначеного місця проживання. Отже, відсутність «даха» над головою і є основною ознакою за якою класифікують дану групу. Бомжами стають у наслідок алкоголізму, схильності до азартних ігор, звільнення з місць позбавлення волі, конфлікту у сім'ї і відходу з будинку. Безхатченки переважно живуть на вокзалах, у підвалах та й «де прийдеться». Сьогодні поширеною причиною втрати майна є взяття кредиту під заставу майна і у випадку неплатоспроможності кредитор насильно віднімає житло у боржника.

До групи «безпритульних дітей» входять лише діти віком від 6 до 17 років, це і є основною ознакою даної групи. Виділять дві основні причини формування групи безпритульних дітей. До першої відносяться діти, які втікають зі своїх домівок через несприятливі сімейні обставини, а саме: алкоголізм, наркоманію батьків чи жорстоке поводження з дітьми. Другий – втрата батьків (смерть чи ув'язнення батьків) чи відмова батьків від своїх дітей. Безпритульні як можуть проживати у своїх квартирах чи будинках так і бути бомжами [13].

От щодо освіти таких осіб, то можна сказати, що більшість жебраків і безхатченків мають середню або середньо-фахову освіту. Також близько 6% мають вищу освіту.

Найважливішою причиною, яка доводить до зубожіння і відношення до «соціального дна» є втрата роботи, оскільки це вважається найбільшою

трагедією. У свідомості більшості людей економічні реформи поєднуються із соціальною деградацією, з масовою бідністю, з життєвими позбавленнями, не так значимо сприймається вплив кримінального світу і вимушене переселення (біженці), що народжує біженців [14].

Отже, бідність — неможливість підтримувати мінімальний рівень споживання, що визначається на основі фізіологічних, соціальних і культурно зумовлених нормативів. Сьогодні загроза зuboжіння є практично у всього населення, навіть заможних соціально-професійних шарів населення. Соціальне дно вже поглинає селян, вчителів, науковців, низько-кваліфікованих робітників, творчу інтелігенцію. Головним механізмом, який безперервно всмоктує усіх на дно є економічні реформи, які не ефективно проводяться, кримінальний світ а також неспроможність держави захистити своїх громадян.

1.2. Характеристика бідності та показники її вимірювання

Бідність населення - одна з основних глобальних проблем, яка залишається невирішеною, незважаючи на певні успіхи в розвитку світового господарства в останні десятиліття. Навіть саме поняття бідності може трактуватися по-різному в залежності від цілей його використання. Великий вплив на трактування визначення бідності надає соціальна політика, що проводиться в країні. У зв'язку з цим статистика бідності є одним з найбільш складних розділів соціальної статистики.

Безпосередньо бідність є результатом відмінностей щодо матеріального становища індивідів і сімей, а тому завжди існувала й існує в усіх суспільствах, навіть у найрозвиненіших [15, с.40].

При оцінці бідності використовується кілька підходів. Відповідно до першого підходу, коли за критерій приймається абсолютна бідність, бідними

вважаються ті, хто не в змозі забезпечити себе сумою благ для задоволення основних потреб в їжі, одязі, житлі, збереження здоров'я і ведення помірно активного трудового життя. Абсолютно бідним вважається той чоловік, доходи якого знаходяться нижче деякого встановленого мінімуму. При використанні критерію абсолютної бідності рівень бідності і чисельність бідних залежать від кордону бідності, офіційно встановленої державою, яка в свою чергу залежить від фінансових можливостей держави.

Таким чином, при вивченні абсолютної бідності необхідно вирішити два основні завдання:

- розробити показник, який може бути використаний в якості кордону бідності;
- вибрати систему показників для порівняння з межею бідності [17, с.270].

Інструментом для визначення поширеності бідності та ступеня зuboжіння населення є межа бідності. Люди вважаються бідними, якщо їхні доходи або споживання нижчі за певний рівень, що його визначають як межу бідності.

Методи побудови межі бідності можуть бути об'єднані в чотири групи: нормативні, статистичні, соціологічні та змішані [23, с.288].

Нормативні методи передбачають встановлення державою норм споживання відповідно до рекомендацій експертів або виходячи зі своїх ресурсних можливостей. Статистичні методи дозволяють оцінити ступінь розшарування за рівнем життя різних груп населення. Соціологічні методи ґрунтуються на обробці думки населення про ступінь своєї матеріальної недостатності. І нарешті, змішані методи являють собою комбінацію перерахованих вище підходів.

Нормативний спосіб, за визначенням, передбачає орієнтацію на певний соціальний норматив. Для визначення межі бідності ним є прожитковий мінімум (іноді його називають мінімальним споживчим бюджетом або мінімальним споживчим кошиком). До його складу входять вартість

споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і платних послуг, достатніх для підтримання особою, сім'єю всіх соціальних зв'язків, притаманних цьому соціальному прошарку. Зрозуміло що прожитковий мінімум не є сталою величиною, він змінюється в залежності до соціально-економічних змін у суспільстві, змін у матеріальному становищі порівняно до змін рівня реальних доходів. Споживчий кошик відрізняється для людей в залежності до віку, статі, сімейного становища, здоров'я, місця проживання. [16, с.65].

При другому підході в якості критерію приймається відносна бідність. При цьому підході виходять зі сформованих співвідношень у розподілі доходів за різними групами населення і визначають на цій основі рівень середніх доходів найменш забезпечених груп. На відміну від концепції абсолютної бідності при даному підході визнається неусувне бідності як соціального явища. Абсолютна межа бідності може бути подолана при проведенні відповідної державної політики, тоді як відносна межа бідності буде існувати завжди. У більшості розвинених країн встановлюється саме відносна, а не абсолютна національна межа бідності. Відповідно до цю концепцію людина (сім'я, домашнє господарство) вважається бідним, в тому випадку якщо кошти, за наявними документами, не дозволяють йому вести спосіб життя, прийнятий в суспільстві. Спосіб визначення межі бідності за відносним критерієм набагато простіший. Згідно з ним вважається, що бідними є особи, чий дохід не перевищує певного відсотка від середньодушового доходу у країні. Межа бідності у світовій практиці визначається на рівні 35-50% медіанного доходу.

Третій підхід - суб'єктивний. Він заснований на обстеженнях громадської думки про рівень низьких або недостатніх доходів [18, с. 25].

Крім зазначених критеріїв визначення межі бідності є кілька інших критеріїв віднесення населення до бідних, які так само застосовуються в дослідженні бідності та розробці конкретних заходів щодо допомоги бідним і

запобігання цьому явищу. Зокрема, це структурно-витратний, ресурсний, системний та суб'єктивний критерії [23, с.27].

Структурно-витратний критерій відносить до бідних ті сім'ї у яких витрати на життєво необхідні товари та послуги перевищує відсоток сукупних витрат. До таких витрат зараховують витрати на харчування. Тому, якщо витрати на харчування становлять більше ніж 60% від усіх витрат то таку сім'ю вважають бідною. Іншими важливими витратами вважають витрати на прожиття.

Ресурсний критерій зосереджений на економічних можливостях держави забезпечити певний прожитковий мінімум своїм громадянам. (Коли існує велика різниця між прожитковим мінімумом і економічними можливостями держави його забезпечити, засоби існування можуть зовсім не враховуватися ресурсним критерієм. Ці засоби необхідні для підтримання соціальних зв'язків людини, і забезпечення фізичного виживання.)

Системний критерій може визначати бідних як за доходами так і за функціонуванням соціальної сфери : науки, освіти, охорони здоров'я. З даного визначення зрозуміло що він не стосується окремої особи чи сім'ї, а може стосуватися лише деякої групи людей. Це може бути населення району, області, міста чи країни. (Прикладом даного критерію є індекс людського розвитку, який обчислюється на основі середньої тривалості життя, рівня освіти населення та обсяг виробленого внутрішнього валового продукту на душу населення). Отже, можна дійти висновку що за допомогою даного критерію бідними можуть бути не тільки сім'ї чи окремі люди, це явище може охоплювати і більшу кількість населення: області, району, міста.

Суб'єктивні критерії відбивають уявлення населення про власний стан. Результати оцінки стану бідності за суб'єктивними критеріями мають важливе значення для прогнозування соціальної напруженості в суспільстві, результатів виборів тощо.[17, с.267]

Найуживанішими статистичними характеристиками бідності є її рівень і глибина [20].

Рівень бідності (P) - це питома вага сімей (домогосподарств, окремих осіб), чий рівень споживання (доходів) нижчий за визначену межу бідності. Рівень бідності розраховується за формулою:

$$P = (Q/n)*100\%, \quad (1.1)$$

де Q - кількість сімей (домогосподарств, окремих осіб), які визнаються бідними згідно з одним із критеріїв;

n - загальна чисельність сімей (домогосподарств, населення).

Показник рівня бідності відбиває поширеність бідності, але не дає інформації про ступінь зuboжіння певних груп населення. Адже вони можуть або жити у злиднях, або, навпаки, їхні доходи наблизатимуться до межі бідності. Для визначення розбіжності між доходами бідних і межею бідності застосовують такий показник, як глибина бідності.

Глибина бідності – це відхилення величини доходів (витрат) бідних від визначеної межі бідності. Цей показник визначає, наскільки середні доходи (витрати) бідного населення є нижчими від межі бідності. Глибина бідності розраховується за формулою:

$$H = \frac{\sum \frac{Z - Y_i}{Z}}{n}, \quad (1.2)$$

де Z – межа бідності;

Y – доходи сімей, яких віднесли до бідних;

n – кількість досліджуваних сімей.

В Україні для вимірювання; межі бідності використовуються такі показники: мінімальний споживчий бюджет, межа малозабезпеченості, прожитковий мінімум.

Мінімальний споживчий бюджет – це набір продовольчих і непродовольчих товарів і послуг У натуральному та вартісному вираженні,

що забезпечує задоволення основних фізіологічних і соціально-культурних потреб людини.

Межа малозабезпеченості – це величина середньодушового сукупного доходу, який забезпечує непрацездатному громадянину споживання товарів і послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством. При цьому вартість непродовольчих товарів не може становити менше 15 % вартості продуктового набору[23, с.183].

Ще одним показником бідності, мають велике значення при розробці програм соціальної підтримки малозабезпеченого населення, є дефіцит доходу бідних домогосподарств, який визначається як сума грошових коштів, необхідних для підвищення доходів бідних домашніх господарств до кордону бідності. Дефіцит доходу визначається за такою формулою:

$$\Delta = C_{\min} \cdot F(U_{\min}) \cdot N_p - S_{\min} \cdot \mu \cdot N_p, \quad (1.3)$$

де C_{\min} - величина прожиткового мінімуму в середньому за всіма статеві-віковими групами населення;

$F(U_{\min})$ - частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму;

N_p - загальна чисельність населення;

S_{\min} - частка сумарного доходу, яка припадає на населення з доходами нижче прожиткового мінімуму;

μ - середньодушовий грошовий дохід.

Показник дефіциту доходу розраховується за окремими типами домашніх господарств, оскільки на розмір дефіциту доходу кожного конкретного домашнього господарства впливають склад і поєднання статево-вікових характеристик окремих його членів. У діючій статистичній практиці в Україні визначаються наступні показники дефіциту:

- грошового доходу всього населення (в абсолютному вираженні і в% загального обсягу грошових доходів населення);
- розподіл (структура) обсягу дефіциту за різними групами домашніх господарств;
- грошових доходів на одне домашнє господарство;
- грошових доходів на одного члена домогосподарства;
- наявних ресурсів на одне домашнє господарство;
- наявних ресурсів на одного члена домогосподарства.

Ставлення дефіциту доходу до межі бідності називається проміжком низького доходу. Цей показник використовується для тимчасових і територіальних зіставлень. Ставлення проміжку низького доходу, помноженого на чисельність бідного населення, до ВВП або обсягу соціальних витрат бюджету дозволяє оцінити суму соціальних трансфертів, необхідних для реалізації програм боротьби з бідністю [21].

Для домашнього господарства в цілому з урахуванням величини прожиткового мінімуму, розміру і складу домогосподарства за статтю та віком його членів визначається поріг бідності. Порогом бідності називають середньозважену величину з прожиткових мінімумів членів конкретного домашнього господарства.

Як зведених показників оцінки бідності можуть бути використані коефіцієнт бідності, індекс глибини бідності, індекс гостроти бідності і синтетичний індикатор бідності.

Загальний вигляд формули вимірників бідності був запропонований Фостером, Грієра і Торбеке. Формула виглядає наступним чином:

$$P_a = \frac{1}{H} \sum_{j=1}^q \left(\frac{Z_j - Y_j}{Z_j} \right)^a, \quad (1.4)$$

де P_a - показник (міра) бідності; a - параметр, що показує вид показника бідності;

Z_j - межа бідності для j -го домогосподарства, яка визначається як величина ПМ домашнього господарства в середньому на душу населення, розрахованого з урахуванням половозрастного складу домашнього господарства;

Y_j - середньодушовий дохід j -го домашнього господарства з рівнем доходів нижче величини ПМ;

q - кількість бідних домашніх господарств;

H - загальна кількість домашніх господарств;

j - номер кожного домашнього господарства.

Використовуючи цю формулу, можна визначити три показники бідності:

- коефіцієнт бідності, або частку бідних домашніх господарств у загальній їх кількості (P_0):

$$P_0 = \frac{1}{H} \sum_{j=1}^q \left(\frac{Z_j - Y_j}{Z_j} \right)^0 = \frac{q}{H}, \quad (1.5)$$

Використання цього показника не дозволяє оцінити, наскільки доходи бідного населення нижче межі бідності, а характеризує тільки ступінь її поширення;

- індекс глибини бідності (P_1):

$$P_1 = \frac{1}{H} \sum_{j=1}^q \left(\frac{Z_j - Y_j}{Z_j} \right)^1, \quad (1.6)$$

- індекс гостроти бідності (P_2):

$$P_2 = \frac{1}{H} \sum_{j=1}^q \left(\frac{Z_j - Y_j}{Z_j} \right)^2, \quad (1.7)$$

Індекс гостроти бідності на відміну від індексу глибини бідності надає більшу питому вагу домашнім господарствам з більш значним дефіцитом доходів [23, с.299].

А. Сіно вважав, що слід об'єднати абсолютний і відносний підходи до оцінки бідності. Він детально розглянув підходи до обліку наступних чинників при оцінці бідності: поширеності бідності як соціального явища, рівня матеріальної недостатності бідних і ступеня їх розшарування за доходами. Синтетичний індикатор бідності, запропонований А. Сенном (Sen-індекс), враховує вплив перерахованих вище факторів і є найбільш загальною характеристикою бідності:

$$S = L \left(N + \frac{d}{P} G_p \right), \quad (1.8)$$

де L - частка бідного населення;

N - середній дефіцит доходу у відсотках до межі бідності (проміжок низького доходу):

d - середній дохід бідних домогосподарств;

P - межа бідності;

G_p - коефіцієнт Джині для бідних домогосподарств.

Для цілей міжнародних зіставлень Світовим банком розробляються універсальні критерії бідності. Згідно із запропонованою їм класифікації в країнах, що розвиваються бідними вважаються ті, хто живе менш ніж на 1 дол. США в день [22, с.91].

Отже, можна зробити висновок, що для дослідження бідності у країні існує велика кількість показників та індексів, які в основному базуються на величині доходів домогосподарств та встановленого законодавчо прожиткового мінімуму.

1.3. Вплив бідності на процеси макроекономічного розвитку

Формування будь-якого суспільства відбувається навколо визначеної сукупності базових цінностей, які прийнято вважати необхідними для життя кожної людини, незважаючи на їх недоступність для певної частини населення. Дані цінності покладено в основу ООН, в якій сформульовано політичні, економічні, соціальні та культурні права людини. Кожне з цих прав розкривається через розподіл суспільних благ від нуля до деякої множини. Оскільки люди можуть відрізнитися за становищем у суспільстві, доступом до засобів виробництва, доходами, можливостями впливу на прийняття політичних та інших державних рішень, то функціональне визначення бідності досягається ідентифікацією тих осіб, які знаходяться на найнижчих рівнях будь-якого з важливих для громадян вимірів [25].

Бідність в умовах сьогодення є наслідком впливу ряду взаємопов'язаних факторів, серед яких можна виділити:

- економічні (падіння доходів населення, висока диференціація, низькі розміри заробітної плати, безробіття);
- соціальні (інвалідність, старість, дитяча безпритульність);
- демографічні (неповні сім'ї, сім'ї з високим навантаженням утриманців, молодь та старше покоління зі слабкими позиціями на ринку праці);
- політичні (неузгодженість стратегії соціально-економічного розвитку країни між впливовими політичними партіями);

- регіонально – географічні (депресивні моно промислові регіони, регіони з низьким економічним потенціалом) [26, с.120].

Скорочення бідності може досягатися лише через втручання в процеси розподілу та зміни їх на користь бідних. Тоді саму бідність можна розглядати як частину економічної, політичної, соціальної, статусної ієрархії, причому бідні розташовуються внизу цієї ієрархії. Переміщення ресурсів на користь бідних, і чим більше економічних, політичних і соціальних ресурсів сюди втягується, тим ширшим стає потенціал конфлікту. Перерозподіл ресурсів на користь бідних підвищують їх соціальні позиції, однак цим самим порушується рівновага, оскільки в умовах жорсткої обмеженості ресурсів відбувається «вимивання» середнього класу. Наведена внутрішня передача ресурсів від середнього класу до бідних, частка яких в країні є значною, містить у собі досить значний конфліктний потенціал – небідні вимушені втратити частину накопичених чи майбутніх благ. У країнах, де проблеми бідності тісно пов'язані з політичними, етнічними конфліктами, ймовірність їх виникнення значно зростає.

Проблема бідності в Україні має свої специфічні ознаки, а саме:

- це явище всупереч поширеній думці з'явилося не з перебудовою, реформами та становленням української держави, йому передували серйозні макроекономічні процеси попередніх десятиріч;
- збідніння досить широких верств суспільства розвивалось на тлі значного маєтного розшарування і появи класу заможних людей, що не відповідало усталеній моралі радянських часів;
- накопичення капіталу асоціювалося з несправедливими джерелами, а поведінка нової «еліти» була далека від благодійницької допомоги нужденним; бідними стали люди, які свого часу чесно працювали та були законослухняними громадянами ми і продовжують працювати в державі, дотримуючись її законів;

- існуючий в Україні феномен бідності зайнятого населення є свідченням порушень принципових засад формування вартості робочої сили і системи оплати праці [27, с.25].

На сьогодні в Україні біля 10% населення знаходиться в стані застійної бідності, це дає право стверджувати, що вказана форма бідності є характерною для сучасного етапу соціально-економічного розвитку України і є найбільш небезпечною для стабільності соціально-економічної системи країни. Застійну бідність, разом з бідністю працюючих, можна виділити і якості специфічних ознак бідності в Україні.

Саме застійна бідність спричиняє такі соціально-економічні наслідки, як соціальна апатія, падіння рівня потреб, формування субкультури бідності. Основними чинниками, які сприяють перетворенню поточних форм бідності в застійну, в нашій країні хронічне безробіття окремих категорій населення, загальна девальвація системи освіти та професійної адаптації, поглиблення соціальної прірви у рівні життя. Розповсюдження застійної бідності посилюється зі збільшенням числа людей з асоціальною поведінкою, яким суспільство майже не приділяє ніякої уваги [27, с.30].

Бідність впливає на найважливіші макроекономічні показники і одночасно залежить від них. Вона стає своєрідним «генетичним фактором», особливо нормою поведінки, специфічним неформальним інститутом, в результаті чого інституційне середовище в країні формується виходячи з того, що базовим компонентом стає бідність.

За оцінками окремих вчених, якщо людина відчуває нестатки протягом одного року, то вона прагне знайти нову роботу, трьохрічне перебування в стані бідності вже змінює пріоритети – головним стає бажання економити на всьому, пошуки ж додаткових джерел доходів відходять на другий план. Наступною точкою вважається період сім років: людину остаточно поглинають проблеми економії, на пропозиції щодо можливих вищих заробітків людина вже не реагує. Все це призводить до соціальної деградації,

яка, поряд із соціальною агресією, є серйозною загрозою соціальній стабільності та безпечному розвитку суспільства.

Безпосередні макроекономічні наслідки бідності проявляються у поведінці людей на конкретних ринках та характеристиках деяких макроекономічних функцій:

- функція споживання у бідній країні зазвичай є досить високою, але при цьому ця властивість може поєднуватися з низькою граничною схильністю до споживання – навіть при збільшенні своїх доходів люди можуть бути неготовими до зміни споживчих стандартів, у результаті чого вони значно збільшують свої заощадження;

- при формуванні накопичень та здійсненні портфельного вибору бідні орієнтуються на формування запасів «на чорний день» і хоча у бідних країнах традиційних зв'язок між розміром заощаджень та відсотковою ставкою не зберігається, однак вони можуть значно змінюватися в залежності від перспектив курсових коливань і це може стати поштовхом до виходу зі стану бідності. У свою чергу, це обумовлює серед бідних підвищений попит на активи різного роду «фінансових пірамід», крах яких спричиняє значні соціальні потрясіння;

- у сфері попиту на працю бідні орієнтуються на зведення своїх трудових зусиль до мінімуму, що є наслідком вищенаведеної орієнтації на низькі стандарти споживання та соціальний опортунізм. Це призводить до того, що переважна більшість працівників не розвиває свій людський капітал і не у змозі працювати з новими передовими технологіями. Бідність та високі технології є поняттями взаємовиключними: технологізація та модернізація сьогодні виступають основними факторами конкурентоспроможності та економічного зростання, але їх упровадження вимагає спеціального рівня освіти, набути якого бідні не мають можливості. В результаті бідність призводить до появи протиріч всередині системи економічних відносин і стає фактором генерації загроз національній безпеці [33].

Бідність також необхідно розглядати в якості соціального явища, яке може само відтворюватися (бідність породжує іншу бідність, бідність у доходах спричиняє бідність у розвитку людини, в її цілях, потребах).

Взаємообумовлений вплив бідності та національної безпеки базується на тому, що бідність, будучи наслідком дисгармонії економічної системи, формує ряд специфічних загроз.

Низький платіжний попит призводить до вимирання багатьох видів виробництв, особливо в умовах неструктурованої економіки. Погіршення науково-технічного потенціалу країни призводить до падіння конкурентоспроможності країни як на світовому, так і на внутрішньому ринках. Як наслідок, відбувається заповнення вітчизняного ринку низькосортними товарами іноземного виробництва та обмеження розвитку вітчизняного виробництва [29].

Криміналізація економіки та суспільства призводить до реалізації інтересів кримінальних структур, які не мають нічого спільного з інтересами легально діючих суб'єктів господарювання. В результаті програють всі, крім кримінальних структур та корумпованих чиновників. Розшарування і соціальна нестабільність суспільства є очевидними загрозами для нормального функціонування економіки країни – за умови тотальної бідності жоден економічний агент не може почувати себе захищеним. У свою чергу, стан незахищеності соціально-економічної системи посилює бідність населення країни і продукує фактори, що поглиблюють бідність. Взаємозв'язок фактора бідності та національної безпеки вказані на рис.1.3.

Падіння рівня життя населення призводить до ініціювання відтворення загроз національній безпеці і початку розкручування своєї «спіралі бідності», яка охоплює широкі верстви населення, стає джерелом інших викликів та загроз.

Аналіз бідності, проведений Всесвітнім банком в Європі та Центральній Азії, засвідчив, що однією з її причин є значна корупція державних чиновників та бездіяльність урядів. У бідних громадян немає

підстав бачити в державі представника їх інтересів: власне становище здається їм безнадійним, вони не можуть будь-що змінити. Все це посилює відчуженість бідних від громадянського суспільства, їх відірваність від політичних процесів у суспільстві. У доповіді наводиться висловлювання одного з опитаних, сутність якого полягає у тому, що в Україні держава постійно обкрадає своїх громадян, а тому необхідно обманювати державу [34, с.22].

Рис. 1.3 Соціально-економічні загрози та наслідки бідності [34]

Якість системи державного управління, демократії, верховенство права, ефективність державних адміністративних структур – все це впливає на те, якою мірою державні інституції враховують інтереси бідних, але фактичний вплив вказаних факторів залежить від ефективності політики сприяння бідним на макrorівні. Система соціальних гарантій з боку держави наведена на рисунку 1.4.

Рис.1.4 Система соціальних гарантій [34]

Навіть в країнах з розвиненими демократичними інститутами, де корумпованість державних структур майже відсутня, бідні, у більшості випадків, не мають реального голосу і їх інтереси майже не представлені у публічній політиці. Причиною такого становища можуть слугувати цілий ряд обставин, серед яких можна виділити головні: бідні можуть не володіти інформацією про ті чи інші заходи державної політики, у них менше можливостей, ніж у інших, вимагати від своїх депутатів виконання передвиборних обіцянок; бідні не мають особистих контактів, грошових коштів і часу для формування перспективних політичних цілей та відповідних організаційних механізмів. Досить часто бідні всіляко уникають участі у політичних процесах, вважаючи її непотрібною і мало перспективною з огляду впливу на державу [36, с. 100].

Держава повинна забезпечувати нормальний рівень життя населення своєї країни, для цього визначені напрями впливу на економічне становище (рис 1.5).

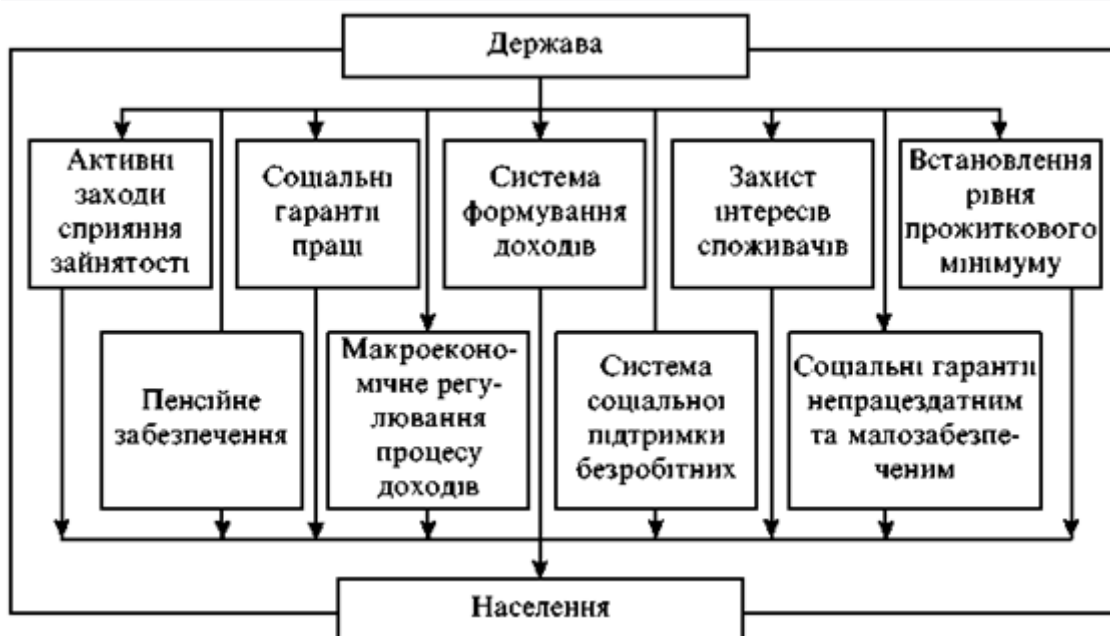

Рис.1.5 Напрями забезпечення соціального благополуччя населення [36]

З іншого боку, бідність часто провокує виникнення політичних проблем. Наші співгромадяни на власному досвіді дуже добре відчули до чого може призвести політична нестабільність у суспільстві. Занижена самооцінка наших людей, які відчують себе бідними, негативно позначається на формуванні національного патріотизму [36, с.101].

Також важливою є проблема взаємозв'язку бідності та масштабної трудової міграції населення. За розрахунками Е. Лібанової, в середньому щороку за кордоном перебувають 3 млн. населення України.

Наступним важливим фактором, який має вирішальне значення для розвитку процесів соціального розширення українського суспільства, є взаємозв'язок освітньої активності та рівня матеріальної забезпеченості. Багаті вважають якісну й неперервну освіту та професіоналізм одним з найважливіших факторів досягнення успіху і статусними ознаками багатства. Бідні сприймають причини багатства через інші форми діяльності, які не пов'язані з освітою. Саме через це різниця в якісних та кількісних параметрах освіти бідних та багатих буде значно зростати, що буде і далі зменшувати так незначні можливості для бідних їх вертикальної мобільності[40].

Процеси зростання бідності в Україні можуть бути пов'язані з тим, що інфляційний тягар в економіці країни розподіляється нерівномірно. Подорожчання споживчих товарів та послуг, у першу чергу, розповсюджується на ті з них, які задовольняють первинні життєві потреби та складають основу споживання малозабезпечених верств населення. В українському суспільстві, поряд з традиційними видами бідності – застійною та тимчасовою, виникла нова бідність – до бідних потрапили верстви населення, які за своєю освітою і кваліфікацією, соціальним статусом і демографічним станом ніколи раніше не могли бути віднесеними до цієї категорії. Падіння їх статусу зумовлене, насамперед, низьким рівнем заробітної плати на державних підприємствах, бюджетних установах, безробіттям та неповною зайнятістю.

Скорочення обсягів виробництва й відповідне зниження попиту на робочу силу обернулося зниженням зайнятості, насамперед у промисловості, будівництві та сільському господарстві, які традиційно визначали структуру ринку праці України, призвело до поширення вимушеної неповної зайнятості, зростання рівня і тривалості безробіття. У промисловості, яка колись визначала обличчя вітчизняної економіки, ці негативні процеси виявилися настільки суттєвими, що чисельність працюючих тут нині поступається чисельності само зайнятих (включаючи тих, хто працює в особистому підсобному господарстві).

Бідність сімей з дітьми. За такого рівня оплати праці навіть двоє працюючих батьків не завжди можуть забезпечити гідний (за нашими низькими національними стандартами) рівень життя своїм неповнолітнім дітям [44].

Кількість дітей до трьох років є особливо помітним фактором ризику (у середньому рівень бідності серед таких родин становить 44,1%).

Закономірно, що бідність дуже тісно пов'язана з безробіттям. Особливо небезпечно зростання так званого сімейного безробіття, характерного для малих і моно функціональних міст.

Бідність пенсіонерів. Про цю проблему говорять, мабуть, найбільше, особливо перед виборами. Справді, 96% пенсій, призначених на загальних підставах (тобто не державним службовцям, не працівникам суду чи прокуратури, не військовим . — список бажаючі можуть продовжити самостійно, ознайомившись із чинним законодавством), — нижчі від межі бідності.

Регіональна бідність. Впродовж останніх років відбувається посилення регіональної диференціації доходів і рівня життя населення, причому провалля між областями в частині доходів їхніх жителів поглиблюється значно швидше, ніж розрив у економічному потенціалі [26].

Найвищі рівні бідності характерні для південно-східних областей, де менше поширені самозайнятість і тимчасова трудова міграція, тобто там, де населення гірше адаптувалося до нових соціально-економічних умов. Трохи краща ситуація в областях із відносно високим розвитком незареєстрованого сектора економіки, включаючи особисте підсобне господарство.

Бідність як явище соціально-економічного характеру надає негативна дія і в короткостроковій, і в тривалій перспективі на самі різні сфери суспільного життя. При цьому можна виділити декілька основних наслідків.

Демографічні наслідки посилення бідності - значне зниження народжуваності і зростання смертності населення, підвищення рівня захворюваності і травматизму, скорочення середньої тривалості життя, що веде фактично до депопуляції і втрати національного генофонду.

Соціальними проявами бідності слід рахувати збільшення безробіття і нелегальної зайнятості, посилення криміногенної обстановки, появу актів громадянської непокори.

Економічні наслідки розповсюдження бідності в Україні пов'язані з перспективами її макроекономічного розвитку, а також інтеграції країни в міжнародну економіку як повноправного суб'єкта зовнішньоекономічних відносин [42].

Враховуючи комплексність дії і економічний масштаб наслідків зростання бідності в Україні, її слід розглядати як безпосередню загрозу національному розвитку і положенню країни на світовій економічній арені.

Базові характеристики бідності в Україні дещо відмінні від європейських. Досить суттєвим та специфічним фактором бідності в Україні є те, що у суспільстві вже склалася думка щодо феномену бідності в держав, - це, насамперед, недоступність для малозабезпечених сімей відносно дорогих предметів споживання, а з іншого – велике бажання їх мати. Це можна пояснити дещо гіпертрофованим домінуючим стандартом забезпеченого життя, орієнтація на який вимагає досить високого рівня доходів. Його недоступність для малозабезпечених та значної частини сімей із середнім розміром достатків примушує відчувати себе бідними, були незадоволеними власними доходами, вважати, що в країні надто забагато бідних та формувати межу бідності, виходячи з достатньо високих життєвих стандартів.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА 2014 – 2019 РР.

2.1. Аналіз сукупних доходів домогосподарств України за регіонами

Джерелами формування грошових доходів домогосподарств виступають доходи, які представляють собою частину національного доходу країни, адже домогосподарство є безпосереднім учасником суспільного виробництва, зокрема через постачання на ринок факторів виробництва, що дає змогу даному суб'єкту приймати участь у розподілі та перерозподілі національного доходу і претендувати на певну його частку.

З набуттям Україною незалежності та переходом на ринкові засади функціонування економіки, однією з складових якої є існування приватної власності, вітчизняні домогосподарства отримали змогу доповнити можливі джерела своїх грошових доходів, зокрема за рахунок доходів від власності, що проявляються у вигляді відсотків, дивідендів та ренти.

Прибуток, який отримує таке домогосподарство, є нічим іншим як поєднанням заробітної плати, відсотків за користування грошовими коштами, платнею за використання майна домогосподарства тощо. Особливістю такої форми доходу домогосподарства є складність розмежування доходів від кожного конкретного ресурсу, крім того, дохід від здійснення підприємницької діяльності є реалізації ще одного фактору виробництва – підприємницькій здатності. Проте, у сучасних умовах дії ринкового механізму певним чином корегуються державним втручанням.

Структура грошових доходів домогосподарств України за 2019 рік наведено у таблиці 2.1 [62].

Таблиця 2.1

Структура грошових доходів домогосподарств за 2019 рік

(у середньому за місяць)

	Всі домогосподарства								Домогосподарства, які повідомили даний вид доходу (ресурсів)			
	у середньому на домогосподарство (грн)		у % до грошових доходів		у % до загальних доходів		у % до сукупних ресурсів		у % від усіх домогосподарств		у середньому на домогосподарство (грн)	
	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019
Оплата праці	5391,23	6945,10	60,5	62,3	55,5	58,6	54,5	57,3	71,1	72,5	7585,31	9584,15
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	592,77	792,91	6,6	7,1	6,1	6,7	6,0	6,5	8,9	8,7	6692,39	9144,12
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	248,40	291,08	2,7	2,6	2,6	2,5	2,5	2,4	21,2	19,7	1173,77	1481,00
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	130,30	128,57	1,5	1,1	1,3	1,1	1,3	1,0	13,8	13,1	942,66	984,89
Пенсії	1734,42	1982,59	19,5	17,8	17,8	16,7	17,5	16,4	55,3	54,1	3136,46	3666,06
Стипендії	30,11	33,67	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	3,4	3,5	883,26	958,84
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	203,04	289,36	2,4	2,7	2,2	2,5	2,1	2,5	24,6	38,6	824,50	749,77
у тому числі:												
допомога по безробіттю	13,93	22,66	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0,2	2,2	2,5	622,63	914,49
допомога малозабезпеченим сім'ям	18,44	16,56	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	1,3	0,8	1467,20	1955,81
допомоги на дітей	125,61	127,97	1,4	1,1	1,3	1,1	1,3	1,1	14,5	12,2	868,62	1046,07
субсидії та пільги готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива	7,11	83,90	0,1	0,8	0,1	0,7	0,1	0,7	2,9	22,3	248,90	375,95
інші	37,95	38,27	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	6,9	7,9	546,17	483,36
Грошова допомога від родичів та інших осіб	399,21	461,40	4,5	4,1	4,1	3,9	4,0	3,8	62,3	62,8	641,05	735,07
Аліменти	22,70	33,40	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	2,0	2,0	1131,18	1678,46
Інші грошові доходи	151,96	186,96	1,7	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5	99,9	100,0	152,05	186,96
Грошові доходи	8904,14	11145,04	100,0	100,0	91,7	94,2	89,9	92,0				

Отже, за вищенаведеними даними видно, що станом на 2019 рік найбільшу частку займає оплата праці, що складає 62,3% (6 945,1 грн.) від суми грошових доходів. Також досить значну частку у складі грошових доходів складає сума пенсій, що становить 17,8% (1 982,59 грн.). Далі йде сума доходів від підприємницької діяльності та само зайнятості та складає 7,1% (792,91 грн.) у сумі грошових доходів домогосподарств. Грошова допомога від родичів та інших осіб складає 4,1% (461,40 грн.), ще менший відсоток складають допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою – 2,7% (289,36 грн.). На доходи від продажу сільськогосподарської продукції припадає 2,6% (291,08 грн.), доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах) складають 1,1 % (128,57 грн.). Найменшу частку 0,3% складають стипендії (33,67 грн.) та аліменти (33,4 грн.) та на частку інших доходів припадає 1,7% (186,96 грн.).

Всі дані сукупних доходів домогосподарств за регіонами України представлено у Додатку А, за допомогою якого розраховано темпи росту показника сукупних доходів домогосподарств (табл.2.1) (Побудовано самостійно на основі даних джерела [62]).

Таблиця 2.2

**Темпи росту сукупних доходів домогосподарств України за
регіонами**

	Темп росту 2015 р. до 2014 р., %	Темп росту 2016 р. до 2015 р., %	Темп росту 2017 р. до 2016 р., %	Темп росту 2018 р. до 2017 р., %	Темп росту 2019р. до 2018р., %
1	2	3	4	5	6
Україна, всього	+14,65	+19,25	+30,88	+21,30	+22,36
Вінницька обл.	+35,83	+12,03	+30,56	+13,51	+23,46
Волинська обл.	+17,72	+22,02	+30,68	+20,00	+26,56
Дніпропетровська обл.	+15,80	+18,50	+30,27	+30,38	+21,87
Донецька обл.	+13,84	+14,54	+39,48	+19,71	+27,76
Житомирська обл.	+13,53	+21,72	+24,23	+22,36	+27,55
Закарпатська обл.	+24,66	+17,72	+25,65	+18,91	+26,38
Запорізька обл.	+14,85	+5,01	+31,89	+24,03	+6,78
Івано-Франківська обл.	+25,23	+23,86	+39,86	+6,39	+25,46
Київська обл.	+17,42	+9,22	+23,72	+24,26	+22,04
Кіровоградська обл.	+17,08	+26,33	+30,61	+20,60	+15,83
Луганська обл.	+16,25	+20,70	+32,27	+22,99	+13,45
Львівська обл.	+11,00	+31,84	+27,37	+24,58	+28,33
Миколаївська обл.	+5,97	+25,29	+21,97	+24,00	+17,86
Одеська обл.	+7,70	+20,97	+31,18	+23,21	+20,01
Полтавська обл.	+7,86	+19,97	+36,91	+22,51	+8,07
Рівненська обл.	+16,60	+19,57	+33,45	+18,91	+29,09
Сумська обл.	+27,70	+16,82	+23,73	+15,79	+21,94
Тернопільська обл.	+27,60	+22,75	+51,53	+2,43	+25,65
Харківська обл.	+12,22	+9,66	+30,94	+22,52	+15,65
Херсонська обл.	+6,40	+28,29	+24,49	+12,68	+17,55
Хмельницька обл.	+13,60	+26,07	+28,55	+19,50	+25,74

Продовж.табл.2.2

1	2	3	4	5	6
Черкаська обл.	+15,06	+12,95	+45,48	+7,18	+25,51
Чернівецька обл.	+12,23	+26,76	+21,06	+20,38	+13,87
Чернігівська обл.	+22,00	+11,26	+36,65	+25,68	+14,81

Отже, за даними таблиці 2.2, можна зробити наступні висновки.

За загальними даними по країні у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5231,7 грн., що на 14,65% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 6238,8 грн., що на 19,25% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 8165,2 грн., що на 30,88% перевищували показник 2016 року, у 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 9904,1 грн., що перевищували показник 2017 року на 21,30% та у 2019 році показник склав 10853,2 грн., що на 22,36 % більше, ніж показник 2018 року.

За даними Вінницької області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5680,02 грн., що на 35,63% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 6363,3 грн., що на 12,03% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 8307,87 грн., що на 30,56% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 94302,04 грн., що перевищували показник 2017 року на 13,51% та у 2019 році показник склав 11642,5 грн., що на 23,46% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Волинської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5399,8 грн., що на 17,72% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 6588,7 грн., що на 22,02% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 8610,2 грн., що на 30,68% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 10332 грн., що перевищували показник 2017 року на 20% та у 2019 році показник склав 13076 грн., що на 26,56% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Дніпропетровської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 4907 грн., що на 15,80% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5714,9 грн., що на 18,5% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7575,3 грн., що на 30,27% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 9876,8 грн., що перевищували показник 2017 року на 30,38% та у 2019 році показник склав 12037,1 грн., що на 21,87% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Донецької області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 4527,34 грн., що на 13,84% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5185,8 грн., що на 14,54% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7233,23 грн., що на 39,48% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 8658,57 грн., що перевищували показник 2017 року на 19,71% та у 2019 році показник склав 11062,1 грн., що на 27,76% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Житомирської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 4702,14 грн., що на 13,53% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5723,32 грн., що на 21,72% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7110,1 грн., що на 24,23% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 8699,77 грн., що перевищували показник 2017 року на 22,36% та у 2019 році показник склав 11096,8 грн., що на 27,55% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Закарпатської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 7279,5 грн., що на 24,66% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 8569,3 грн., що на 17,72% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 10767,5 грн., що на 25,65% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 12803,7 грн., що перевищували показник 2017

року на 18,91% та у 2019 році показник склав 16181 грн., що на 26,38% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Запорізької області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5374,02 грн., що на 14,85% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5643,45 грн., що на 5,01% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7443,39 грн., що на 31,89% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 9231,91 грн., що перевищували показник 2017 року на 24,03% та у 2019 році показник склав 9857,4 грн., що на 6,78% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Івано-Франківської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5921,7 грн., що на 25,23% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 7334,5 грн., що на 23,86% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 10258 грн., що на 39,86% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 10913,8 грн., що перевищували показник 2017 року на 6,39% та у 2019 році показник склав 13692,1 грн., що на 25,46% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Київської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 6389,28 грн., що на 17,42% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 8213,89 грн., що на 9,22% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 10403,7 грн., що на 23,72% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 13579,9 грн., що перевищували показник 2017 року на 24,26% та у 2019 році показник склав 17281,5 грн., що на 22,04% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Кіровоградської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 4470,9 грн., що на 17,08% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5647,9 грн., що на 26,33% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7376,5 грн., що на

30,61% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 8895,8 грн., що перевищували показник 2017 року на 20,6% та у 2019 році показник склав 10303,8 грн., що на 15,83% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Луганської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 4441,7 грн., що на 16,25% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5361,12 грн., що на 20,70% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7091,1 грн., що на 32,27% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 8721 грн., що перевищували показник 2017 року на 22,99% та у 2019 році показник склав 9893,9 грн., що на 13,45% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Львівської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5563,3 грн., що на 11% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 7334,7 грн., що на 31,84% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 9342,2 грн., що на 27,37% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 11638,9 грн., що перевищували показник 2017 року на 24,58% та у 2019 році показник склав 14936,6 грн., що на 28,33% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Миколаївської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 4722,8 грн., що на 5,97% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5917,3 грн., що на 25,29% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7217,3 грн., що на 21,97% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 8949,5 грн., що перевищували показник 2017 року на 24% та у 2019 році показник склав 10547,5 грн., що на 17,86% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Одеської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5487,28 грн., що на 7,7% більше, ніж у 2014 р. У

2016 році доходи склали 6637,79 грн., що на 20,97% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 8707,75 грн., що на 31,18% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 10728,5 грн., що перевищували показник 2017 року на 23,21% та у 2019 році показник склав 12875,6 грн., що на 20,01% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Полтавської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 4840,3 грн., що на 7,86% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5806,7 грн., що на 19,97% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7950 грн., що на 36,91% перевищували показник 2016 рок. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 9739,6 грн., що перевищували показник 2017 року на 22,51% та у 2019 році показник склав 10525,7 грн., що на 8,07% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Рівненської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5064,9 грн., що на 16,60% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 6056,2 грн., що на 19,57% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 8081,8 грн., що на 33,45% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 9610,2 грн., що перевищували показник 2017 року на 18,91% та у 2019 році показник склав 12405,9 грн., що на 29,09% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Сумської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5095,2 грн., що на 27,7% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5952,2 грн., що на 16,82% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7364,6 грн., що на 23,73% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 8527,3 грн., що перевищували показник 2017 року на 15,79% та у 2019 році показник склав 10398 грн., що на 21,94% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Тернопільської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5483,2 грн., що на 27,60% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 6730,62 грн., що на 22,75% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 10199,1 грн., що на 51,53% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 10447,1 грн., що перевищували показник 2017 року на 2,43% та у 2019 році показник склав 13127,2 грн., що на 25,65% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Харківської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5034,5 грн., що на 12,22% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5520,6 грн., що на 9,66% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7228,6 грн., що на 30,94% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 8856,5 грн., що перевищували показник 2017 року на 22,52% та у 2019 році показник склав 10242,5 грн., що на 15,65% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Херсонської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 4598,3 грн., що на 6,4% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5899 грн., що на 28,29% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7343,6 грн., що на 24,49% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 8274,7 грн., що перевищували показник 2017 року на 12,68% та у 2019 році показник склав 9726,7 грн., що на 17,55% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Хмельницької області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 4695,23 грн., що на 13,60% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5919,06 грн., що на 26,07% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7609,21 грн., що на 28,55% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 9092,77 грн., що перевищували показник 2017

року на 19,5% та у 2019 році показник склав 11433,1 грн., що на 25,74% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Черкаської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 4650,17 грн., що на 15,06% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5252,58 грн., що на 12,95% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7641,51 грн., що на 45,48% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 8189,83 грн., що перевищували показник 2017 року на 7,18%, та у 2019 році показник склав 10279,4 грн., що на 25,51% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Чернівецької області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5664,4 грн., що на 12,23% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 7180,2 грн., що на 26,76% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 8692,1 грн., що на 21,06% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 10463,5 грн., що перевищували показник 2017 року на 20,38% та у 2019 році показник склав 11914,3 грн., що на 13,87% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Чернігівської області у 2015 році сукупні доходи домогосподарств склали 5096,1 грн., що на 22% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році доходи склали 5670 грн., що на 11,26% більше за попередній. У 2017 році доходи домогосподарств приймали значення 7748 грн., що на 36,65% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні доходи домогосподарств склали 9737,8 грн., що перевищували показник 2017 року на 25,68% та у 2019 році показник склав 11180,2 грн., що на 14,81% більше, ніж показник 2018 року.

Якщо порівнювати області за доходами між собою, керуючись рисунком, представленим у Додатку Б, то можна виділити три з найбільшими доходами: Закарпатська область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 16 181 грн.), Львівська область (станом на 2019 рік сукупні

доходи становили 14 936,6 грн.) та Івано-Франківська область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 13 692,1 грн.).

Також можна виділити три області з найменшими показниками доходу на одне домогосподарство: Херсонська область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 9 726,7 грн.), Запорізька область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 9 857,4 грн.) та Луганська область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 9 893,9 грн.).

Найбільший темп росту доходів домогосподарств за даними всіх областей України спостерігається у 2017 році у порівнянні з 2016. Так за даними Тернопільської області сукупні доходи станом на 2017 рік збільшились на 51,53% порівняно з 2016 роком. У Черкаській області доходи збільшились на 45,48%, а за даними Івано-Франківської області сукупні доходи домогосподарств у 2017 році збільшились на 39,86% у порівнянні до 2016 року.

Отже, в результаті наведеного аналізу можна зробити висновок, що сукупні доходи домогосподарств України за даними всіх областей збільшувались із року в рік, тобто з 2014 року до 2019 року зберігалася тенденція росту, але рівень доходу має різне значення в різних областях. Наведені розбіжності в сумах доходів домогосподарств пояснюються тим, що регіони мають різну спеціалізацію та інфраструктуру.

Існує зворотній зв'язок між розміром населеного пункту та масштабами бідності в ньому. Тобто у сільській місцевості проблема бідності є ще більш гострою, і однією з причин цього є проблема розбіжності доходів домогосподарств міських та сільських місцевостей. Виходячи з цього, можна припустити, що основна проблема полягає в бідності не тільки виключно сільського населення, а в гіршому матеріальному становищі домогосподарств малих населених пунктів. Справді, означені тенденції можна спостерігати незалежно від обраного критерію: рівні бідності поступово підвищуються від великих міст до сіл.

Сільські населені пункти значно поступаються містам за низкою показників, у тому числі за рівнем облаштованості житлового фонду, розвитком транспортної інфраструктури, якістю послуг освіти, охорони здоров'я і сфери побутового обслуговування.

Так як основним джерелом доходів для домогосподарства є заробітна плата, то для вивчення проблеми представимо у вигляді таблиці дані по оплаті праці у містах та селах за 2014-2019 рр (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Порівняння оплати праці міської та сільської місцевості за 2014-2019 рр.

	Дані міської місцевості, грн.	Дані сільської місцевості, грн.	Відношення даних міської місцевості до сільської, разів
2014	2572,28	1535,24	1,7
2015	2813,54	1769,86	1,6
2016	3364,71	1990,81	1,7
2017	4814,95	3178,22	1,5
2018	6101,39	3925,13	1,6
2019	7843,15	5084,24	1,5

Отже, за даними таблиці 2.3 можна зробити висновок, що доходи домогосподарств від оплати праці у сільській місцевості значно нижчі за суми оплати праці у міській місцевості, та оплата праці у містах перевищує сільські показники майже у 1,5-1,7 рази.

Таблиця 2.4

Порівняння грошових доходів міської та сільської місцевості за 2014-2019 рр.

	Дані міської місцевості, грн.	Дані сільської місцевості, грн.	Відношення даних міської місцевості до сільської, разів
1	2	3	4
2014	4345,62	3788,5	1,15
2015	4851,77	4316,35	1,12
2016	5596,87	4896,66	1,14
2017	7442,99	6535,59	1,14

Продовж.табл.2.4

1	2	3	4
2018	9926,16	9295,12	1,07
2019	12317,12	10884,36	1,13

Також для порівняння у таблиці 2.4 зібрані сукупні грошові доходи домогосподарств сільської та міської місцевостей за 2014-2019 рр. (Побудовано самостійно на основі даних джерела [62]).

За вищенаведеними даними можна зробити висновок, що сума грошових доходів домогосподарств сільської місцевості менша за суму грошових доходів домогосподарств міської місцевості приблизно у 1.1 рази.

Відмінності між містом і селом в Україні тільки поглиблюються з часом. Збільшується розрив у розмірі доходів між міськими і сільськими жителями, оскільки падіння зайнятості в сільській місцевості відбувається значно швидше, ніж у міській. В українських селах критично низька кількість робочих місць та у наявних роботодавців немає можливості підтримувати гідний рівень заробітних плат своїм робітникам. Важке економічне та фінансове становище багатьох сільськогосподарських підприємств (а подекуди й їх відсутність) суттєво обмежує можливості щодо утримання соціальної сфери села.

За рівнем середньої заробітної плати Україна також займає останнє місце в Європі. На теперішній час середня заробітна плата в Україні складає 11 400 грн., що еквівалентно 424 дол. США. Для порівняння середніх заробітних плат обрано деякі країни світу (див. рис.2.1) .

Отже, за даними рис. 2.1 можна зробити наступні висновки. Одна з найвищих середніх заробітних плат зафіксована у Норвегії – 4 761 дол. США, у Німеччині заробітна плата у середньому складає 4 442 дол.США, у США середнє значення заробітної плати 4 019 доларів, що перевищує показник для України щонайменше у 10 разів.

Україна має середню заробітну плату на одному рівні з Грузією (420 дол.США) та Азербайджаном (419 дол.США). У Польщі середня зарплата

складає 1 325 дол.США, що у 3 рази перевищує середню заробітну плату українців.

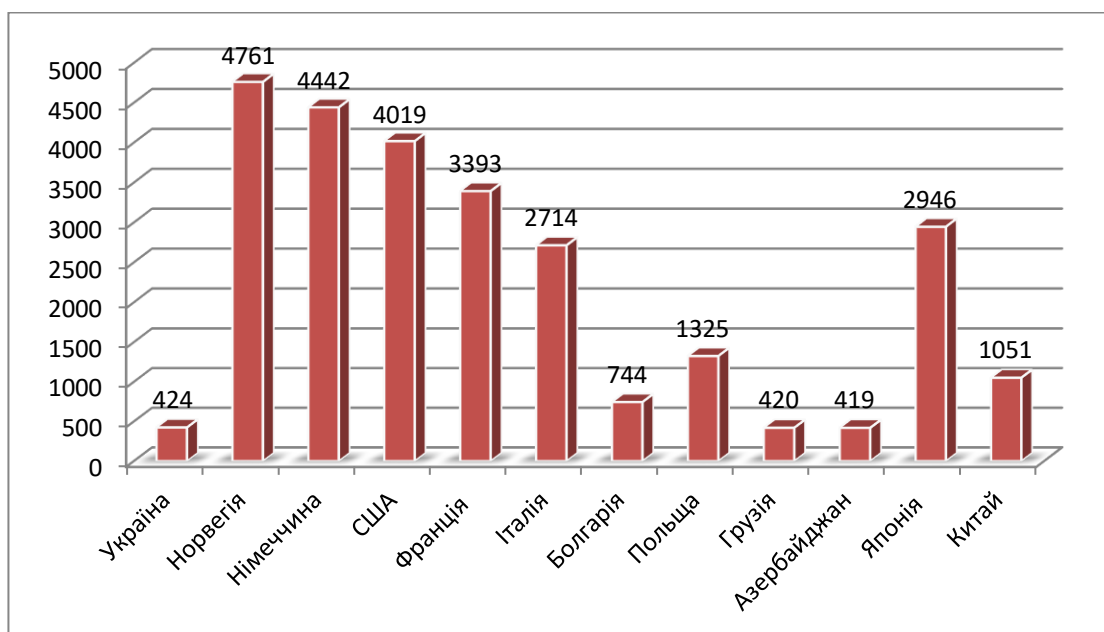

Рис. 2.1 Середній рівень заробітної плати станом на 2020 рік, у дол. США (Побудовано самостійно на основі даних джерела [64])

Пенсії в країнах Європи давно перевищують рівень виплат в СНД. Та розмір середньої пенсії в Україні, як і середньої заробітної плати є найнижчим у Європі та складає 105 Євро (Див. рис. 2.2).

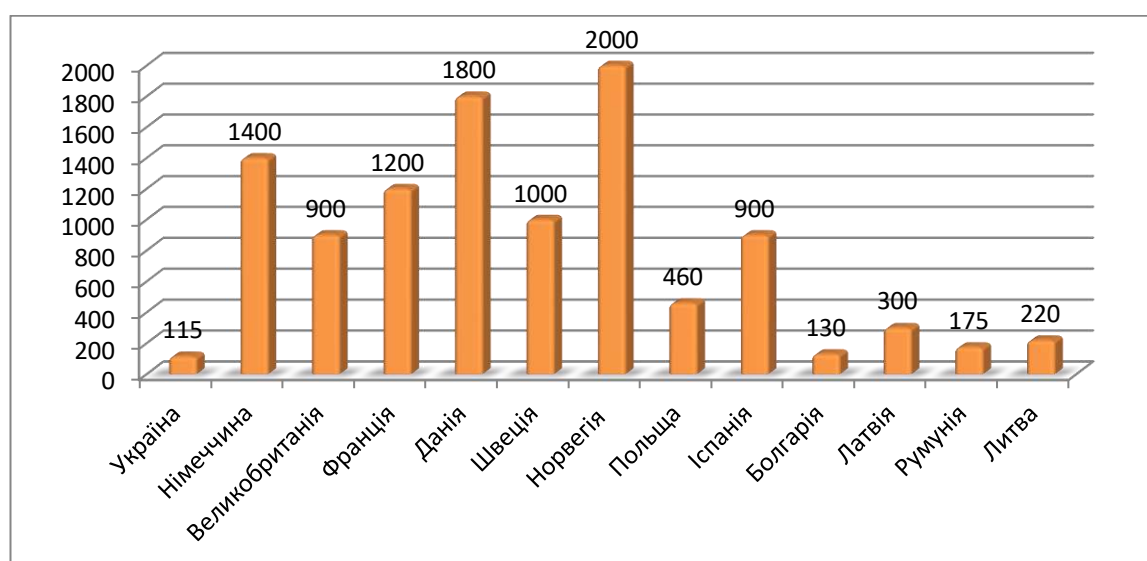

Рис. 2.2 Середній розмір пенсії у країнах Європи, у Євро (Побудовано самостійно на основі даних джерела [64]).

Отже, найвищий розмір середньої пенсії станом на 2020 рік зафіксований у Норвегії та складає 2000 Євро, що перевищує розмір пенсії в Україні у 19 разів. Майже на одному рівні з Україною стоїть Болгарія, де середній розмір пенсії складає 130 Євро. У Польщі пенсія складає 460 Євро, що більше у 4,4 рази, ніж сума середньої пенсії в Україні.

Отже, можна зробити висновок, що населення України має низькі доходи у порівнянні з іншими країнами, відношення з деякими що в розмірі заробітної плати, що в розмірі пенсії, перевищує 10 разів (наприклад Норвегія). Навіть країна-сусід Польща здійснює виплати громадянам у 3-4 рази більші за виплати в Україні. Тому більша частка населення України відносяться до бідних через низькі рівні доходів.

2.2. Аналіз сукупних витрат домогосподарств України

Сукупні витрати – складаються з суми споживчих та неспоживчих сукупних витрат. Сукупні витрати включають фактично сплачені грошові витрати домогосподарства, вартість натуральних надходжень, суми пільг та безготівкових субсидій. Оцінка натуральних надходжень здійснюється за середніми цінами купівлі відповідних товарів. Сукупні витрати домогосподарств подано у вигляді таблиці у Додатку В (Побудовано самостійно на основі джерела [62]).

Споживчі сукупні витрати складаються з грошових витрат, а також – вартості спожитих домогосподарством продовольчих товарів, отриманих з особистого підсобного господарства та в порядку самозаготівель або подарованих родичами та іншими особами, суми отриманих пільг та безготівкових субсидій на оплату житла, комунальних продуктів та послуг, суми пільг на оплату телефону, проїзду у транспорті, туристичних послуг,

путівок для лікування, оздоровлення та відпочинку, на оплату ліків, вітамінів, інших аптекарських товарів, медичних послуг.

Неспоживчі сукупні витрати складаються з грошових та негрошових витрат домогосподарства на допомогу родичам та іншим особам, витрат на купівлю нерухомості, на капітальний ремонт, будівництво житла та господарських будівель.

Якщо споживання розглядати як процес придбання та використання придбаних товарів та послуг з метою забезпечення належних умов функціонування членів домогосподарства, то витрати на споживання доцільно представити як суму грошових платежів, що їх здійснює домогосподарство за отримані товари та послуги з метою забезпечення належних умов функціонування членів домогосподарства.

Таблиця 2.5

Сукупні витрати домогосподарств України за 2019 рік

	Сумма, грн.	Частка, %
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	9670,2	100
Структура сукупних витрат домогосподарств:		
Споживчі сукупні витрати, у т.ч.:	8826,32	91,3
продукти харчування та безалкогольні напої	4501,64	46,6
алкогольні напої, тютюнові вироби	112,74	3,2
одяг і взуття	523,86	5,5
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	1409,16	14,6
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	175,65	1,8
охорона здоров'я	400,61	4,1
транспорт	465,28	4,8
зв'язок	272,04	2,8
відпочинок і культура	159,47	1,6
освіта	104,96	1,1
ресторани та готелі	256,08	2,6
різні товари і послуги	250,5	2,6
Неспоживчі сукупні витрати	843,84	8,7

За даними таблиці 2.5 можна зробити наступні висновки. Найбільша частина витрат домогосподарств розрахована на продукти харчування та складає 46,6% (4501,64 грн.). На житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива домогосподарства витрачають 14,6% (1409,16 грн.) від загальної суми витрат. На одяг і взуття припадає частка 5,5% (523,86 грн.). Частка витрат на транспорт складає 4,8% (465,28 грн.). Витрати на охорону здоров'я складають 4,1% (400,61 грн.) від загальної суми витрат домогосподарств, 3,2% припадає на придбання алкогольних напоїв та тютюнових виробів (112,74 грн.). Частка витрат на зв'язок складає 2,8% (272,04 грн.), 2,6% складають витрати на ресторани та готелі (256,08 грн.) та різні товари і послуги (250,5 грн.). Частка, що припадає на предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла складає 1,8 % (175,65 грн.), на відпочинок і культуру – 1,6% (159,47 грн.). Та найменша частка витрат припадає на освіту та складає 1,1% (104,96 грн.).

Загалом на споживчі витрати припадає 91,3 % від загальної суми сукупних витрат домогосподарств, що складає 8826,32 грн, а неспоживчі витрати складають 8,7%, що дорівнює 843,84 грн.

За результатами таблиці, наведеної у Додатку В, розраховано темпи росту сукупних витрат домогосподарств України (табл.2.4) (Побудовано самостійно на основі даних джерела [62]).

Таблиця 2.4

Темпи росту сукупних витрат домогосподарств України за регіонами

	Темп росту 2015 р. до 2014 р., %	Темп росту 2016 р. до 2015 р., %	Темп росту 2017 р. до 2016 р., %	Темп росту 2018 р. до 2017 р., %	Темп росту 2019 р. до 2018 р., %
1	2	3	4	5	6
Україна, всього	+22,30	+15,52	+24,81	+16,38	+16,39
Вінницька обл.	+32,59	+15,42	+30,98	+5,95	+22,24
Волинська обл.	+28,70	+12,58	+19,16	+19,17	+12,53
Дніпропетровська обл.	+19,89	+22,85	+24,27	+29,46	+8,34

Продовж. табл.2.4

1	2	3	4	5	6
Донецька обл.	+14,67	+16,96	+27,54	+10,14	+23,11
Житомирська обл.	+25,75	+13,21	+21,14	+11,70	+24,05
Закарпатська обл.	+27,78	+18,38	+15,69	+22,08	+8,29
Запорізька обл.	+15,11	+1,91	+34,25	+24,68	+6,08
Івано-Франківська обл.	+27,52	+26,30	+28,93	+3,40	+20,02
Київська обл.	+26,71	+8,63	+17,54	+23,75	+19,82
Кіровоградська обл.	+31,13	+14,62	+26,97	+14,32	+23,70
Луганська обл.	+11,71	+17,43	+32,09	+22,69	+7,77
Львівська обл.	+27,40	+23,48	+17,77	+2,63	+39,94
Миколаївська обл.	+7,35	+23,48	+18,32	+25,80	+18,92
Одеська обл.	+25,27	+6,94	+23,07	+12,03	+18,53
Полтавська обл.	+22,95	+8,29	+33,35	+7,27	+7,92
Рівненська обл.	+26,08	+6,63	+30,59	+8,35	+28,61
Сумська обл.	+34,45	+11,41	+23,93	+11,84	+13,12
Тернопільська обл.	+39,14	+12,37	+50,50	-6,81	+26,65
Харківська обл.	+16,51	+10,44	+25,86	+19,13	+6,64
Херсонська обл.	+8,46	+24,47	+18,80	+7,22	+14,20
Хмельницька обл.	+22,97	+24,29	+20,76	+14,74	+27,55
Черкаська обл.	+26,61	+5,41	+27,52	+16,35	+12,69
Чернівецька обл.	+19,69	+27,07	+20,85	+15,81	+13,60
Чернігівська обл.	+31,79	+8,62	+32,67	+25,34	+9,13

За даними всього по Україні у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4952 грн., що на 22,3% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5720,4 грн., що на 15,52% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 7139,4 грн., що на 24,81% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 8308,6 грн., що перевищували показник 2017 року на 16,38% та у 2019 році показник склав 9670, грн., що на 16,39% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Вінницької області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 5104,26 грн., що на 32,59% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5891,43 грн., що на 15,52% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 7716,58 грн., що на 30,98% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 8175,93 грн., що перевищували показник 2017 року на 5,95% та у 2019 році показник склав 9994,63 грн., що на 22,24 % більше, ніж показник 2018 року.

За даними Волинської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 5332,8 грн., що на 28,7% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 6003,7 грн., що на 12,58% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 7154,2 грн., що на 19,16% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 8525,7 грн., що перевищували показник 2017 року на 19,17% та у 2019 році показник склав 9594,3 грн., що на 12,53% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Дніпропетровської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4428,7 грн., що на 19,89% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5440,5 грн., що на 22,85% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6760,7 грн., що на 24,27% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 8752,6 грн., що перевищували показник 2017 року на 29,46% та у 2019 році показник склав 9482,6 грн., що на 8,34% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Донецької області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4159,89 грн., що на 14,67% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 4865,39 грн., що на 16,96% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6205,41 грн., що на 27,54% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 6834,57 грн., що перевищували показник 2017

року на 10,14% та у 2019 році показник склав 8413,74 грн., що на 23,11% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Житомирської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4673,22 грн., що на 25,75% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5290,6 грн., що на 13,21% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6409,21 грн., що на 21,14% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 7159 грн., що перевищували показник 2017 року на 11,7% та у 2019 році показник склав 8880,63 грн., що на 24,05% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Закарпатської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 7052 грн., що на 27,78% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 8348,1 грн., що на 18,38% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 9657,6 грн., що на 15,69% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 11790,3 грн., що перевищували показник 2017 року на 22,08% та у 2019 році показник склав 12767,7 грн., що на 8,29% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Запорізької області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 5145,63 грн., що на 15,11% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5244,11 грн., що на 1,91% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 7040,39 грн., що на 34,25% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 8777,71 грн., що перевищували показник 2017 року на 24,68% та у 2019 році показник склав 9311,33 грн., що на 6,08% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Івано-Франківської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 5495,2 грн., що на 27,52% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 6940,2 грн., що на 26,3% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 8947,9 грн., що на

28,93% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 9252,2 грн., що перевищували показник 2017 року на 3,4% та у 2019 році показник склав 11104,9 грн., що на 20,02% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Київської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 6305,91 грн., що на 26,71% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 7710,79 грн., що на 8,63% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 9123,15 грн., що на 17,54% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 10892,2 грн., що перевищували показник 2017 року на 23,75% та у 2019 році показник склав 13546,5 грн., що на 19,82% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Кіровоградської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4419,5 грн., що на 31,13% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5065,6 грн., що на 14,62% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6432 грн., що на 26,97% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 7353,2 грн., що перевищували показник 2017 року на 14,32% та у 2019 році показник склав 9095,8 грн., що на 23,7% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Луганської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 3815 грн., що на 11,71% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 4408,1 грн., що на 17,43% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 5917,8 грн., що на 32,09% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 7260,5 грн., що перевищували показник 2017 року на 22,69% та у 2019 році показник склав 7824,7 грн., що на 7,77% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Львівської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 5618,2 грн., що на 27,40% більше, ніж у 2014 р. У

2016 році витрати склали 6937,2 грн., що на 23,48% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 8170,2 грн., що на 17,77% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 8385,1 грн., що перевищували показник 2017 року на 2,63% та у 2019 році показник склав 11734,1 грн., що на 39,94% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Миколаївської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4562,3 грн., що на 7,35% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5633,3 грн., що на 23,48% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6665,4 грн., що на 18,32% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 8385,1 грн., що перевищували показник 2017 року на 25,80% та у 2019 році показник склав 9971,2 грн., що на 18,92% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Одеської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4985,04 грн., що на 25,27% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5331,06 грн., що на 6,94% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6560,87 грн., що на 23,07% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 7350,21 грн., що перевищували показник 2017 року на 12,03% та у 2019 році показник склав 8712,3 грн., що на 18,53% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Полтавської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4649,9 грн., що на 22,95% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5035,2 грн., що на 8,29% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6714,5 грн., що на 33,35% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 7202,9 грн., що перевищували показник 2017 року на 7,27% та у 2019 році показник склав 7773,4 грн., що на 7,92% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Рівненської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4502,1 грн., що на 26,08% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 4800,8 грн., що на 6,63% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6269,2 грн., що на 30,59% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 6792,6 грн., що перевищували показник 2017 року на 8,35% та у 2019 році показник склав 8736,2 грн., що на 28,61% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Сумської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4890,2 грн., що на 34,45% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5448,2 грн., що на 11,41% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6751,9 грн., що на 23,93% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 7551,1 грн., що перевищували показник 2017 року на 11,84% та у 2019 році показник склав 8541,6 грн., що на 13,12% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Тернопільської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 5570,95 грн., що на 39,14% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 6260,27 грн., що на 12,37% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 9421,93 грн., що на 50,5% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 8780,25 грн., що менше за показник 2017 року на 6,81% та у 2019 році показник склав 11120 грн., що на 26,65% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Харківської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4677,5 грн., що на 16,51% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5165,8 грн., що на 10,44% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6501,9 грн., що на 25,86% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 7745,9 грн., що перевищували показник 2017 року

на 19,13% та у 2019 році показник склав 8260 грн., що на 6,64% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Херсонської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4249,4 грн., що на 8,46% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5289,3 грн., що на 24,47% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6283,7 грн., що на 18,8% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 6737,2 грн., що перевищували показник 2017 року на 7,22% та у 2019 році показник склав 7693,6 грн., що на 14,2% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Хмельницької області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 4279,69 грн., що на 22,97% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5319,05 грн., що на 24,29% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6423,46 грн., що на 20,76% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 7370,56 грн., що перевищували показник 2017 року на 14,74% та у 2019 році показник склав 9400,86 грн., що на 27,55% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Черкаської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 5009,47 грн., що на 26,61% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5280,52 грн., що на 5,41% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 6733,48 грн., що на 27,52% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 7834,68 грн., що перевищували показник 2017 року на 16,35% та у 2019 році показник склав 8829,02 грн., що на 12,69% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Чернівецької області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 5561,2 грн., що на 19,69% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 7066,4 грн., що на 27,07% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 8539,7 грн., що на

20,85% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 9889,9 грн., що перевищували показник 2017 року на 15,81% та у 2019 році показник склав 11235,4 грн., що на 13,6% більше, ніж показник 2018 року.

За даними Чернігівської області у 2015 році сукупні витрати домогосподарств склали 5071,1 грн., що на 31,79% більше, ніж у 2014 р. У 2016 році витрати склали 5508,4 грн., що на 8,62% більше за попередній. У 2017 році витрати домогосподарств приймали значення 7307,8 грн., що на 32,67% перевищували показник 2016 року. У 2018 році сукупні витрати домогосподарств склали 9159,3 грн., що перевищували показник 2017 року на 25,34% та у 2019 році показник склав 9995,9 грн., що на 9,13% більше, ніж показник 2018 року.

Найбільший темп росту витрат домогосподарств за даними всіх областей України спостерігається у 2017 році у порівнянні з 2016. Це зумовлено тим, що подібні зміни спостерігаються за показниками сукупних доходів, що, в свою чергу, ведуть за собою і стрімке зростання сум сукупних витрат. Так за даними Тернопільської області сукупні витрати станом на 2017 рік збільшились на 50,5% порівняно з 2016 роком. У Запорізькій області доходи збільшились на 34,25%, а за даними Полтавської області сукупні доходи домогосподарств у 2017 році збільшились на 33,35% у порівнянні до 2016 року.

Рисунок 2.3 дозволяє порівняти сукупні витрати за областями станом на 2019 рік. Отже, найбільші показники сукупних витрат домогосподарств станом на 2019 рік спостерігаються у таких областях:

- Закарпатська (12 767,7 грн.);
- Львівська (11 734,1 грн.);
- Чернівецька (11 235,4 грн.).

Найменші показники сукупних витрат домогосподарств станом на 2019 рік спостерігаються у наступних областях:

- Херсонська (7 693,6 грн.);

- Полтавська (7 773,4 грн.);
- Луганська (7 824,7 грн.).

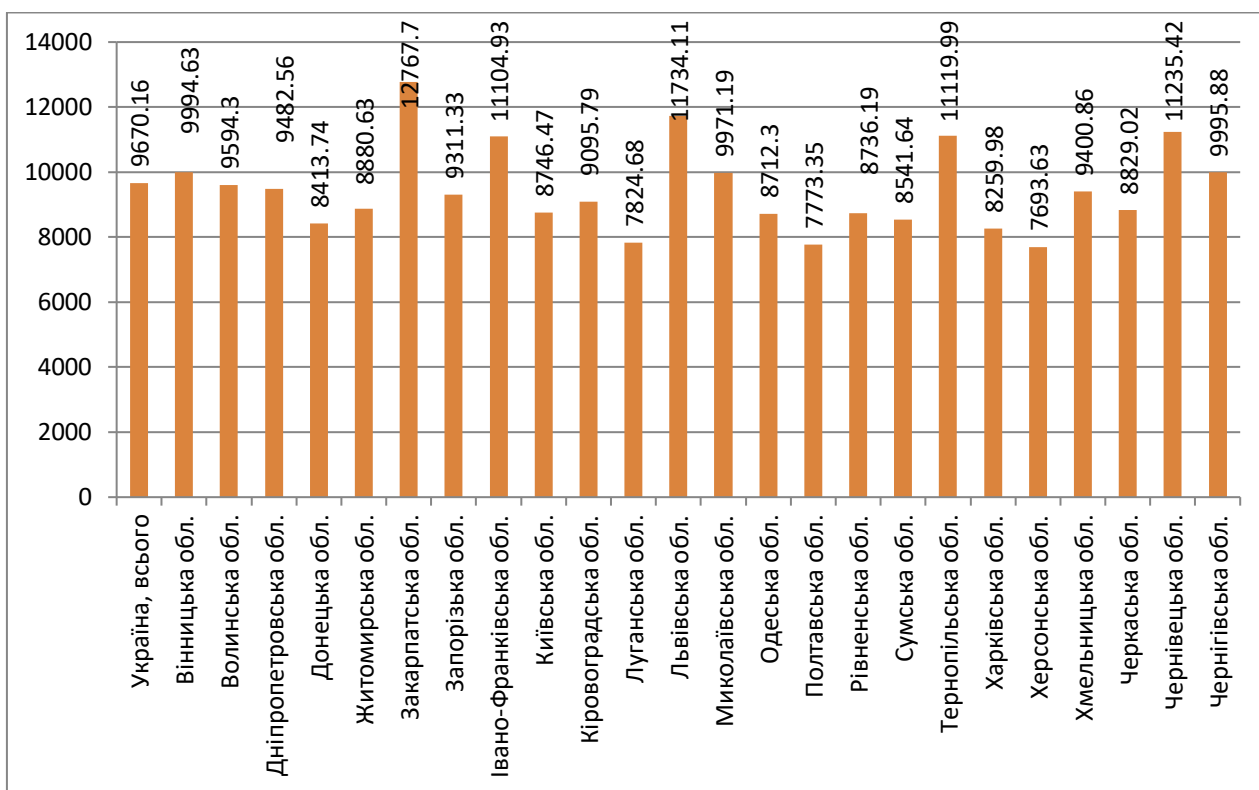

Рис. 2.3 Сукупні витрати домогосподарств України за 2019 рік (Побудовано самостійно на основі даних джерела [62])

Загалом можна зробити висновок, що сукупні витрати домогосподарств України, як і сукупні доходи, за даними всіх областей збільшувались із року в рік, тобто з 2014 року до 2019 року зберігалася тенденція стрімкого росту, але показники відрізняються між собою в різних областях.

Сільські населені пункти значно поступають містам за низкою показників, у тому числі за рівнем облаштованості житлового фонду, розвитком транспортної інфраструктури, якістю послуг освіти, охорони здоров'я і сфери побутового обслуговування. Зберігаються значні відмінності між містом і селом в якості освіти та охорони здоров'я. З недостатнім розвитком виробничої сфери і низьким рівнем добробуту сільських мешканців тісно пов'язані негативні процеси в соціокультурній сфері. Зумовлені вони хронічною нестачею коштів у місцевих бюджетах,

практично повним припиненням державного фінансування інфраструктури сіл, а також низьким попитом населення на платні послуги. Всі ці чинники сприяють зростанню бідності населення села.

Оскільки основна частина сукупних витрат сільських домогосподарств спрямована на забезпечення харчування, то це свідчить про низький рівень споживчих можливостей селян. Селяни не мають можливості отримувати такі важливі для життя блага, як якісне медичне обслуговування та освіту. Так, станом на 2019 рік, витрати домогосподарств сільської місцевості на охорону здоров'я склали 4,7% від загальної суми витрат, а на освіту – 0,7% (Додаток Д) [62].

Освіта є одним із головних ресурсів сучасного суспільства, прогрес якого базується на розбудові системи знань. Рівень та якість здобутої освіти, освітні досягнення населення значною мірою визначають структурно-інноваційні можливості розвитку економіки та багатьох інших сфер, важливих для людського добробуту. У сучасності існує проблема відсутності вищої освіти у жителів сільської місцевості через те, що заклади вищої освіти є лише в містах і сільські жителі мають обмежені можливості в доступності до неї.

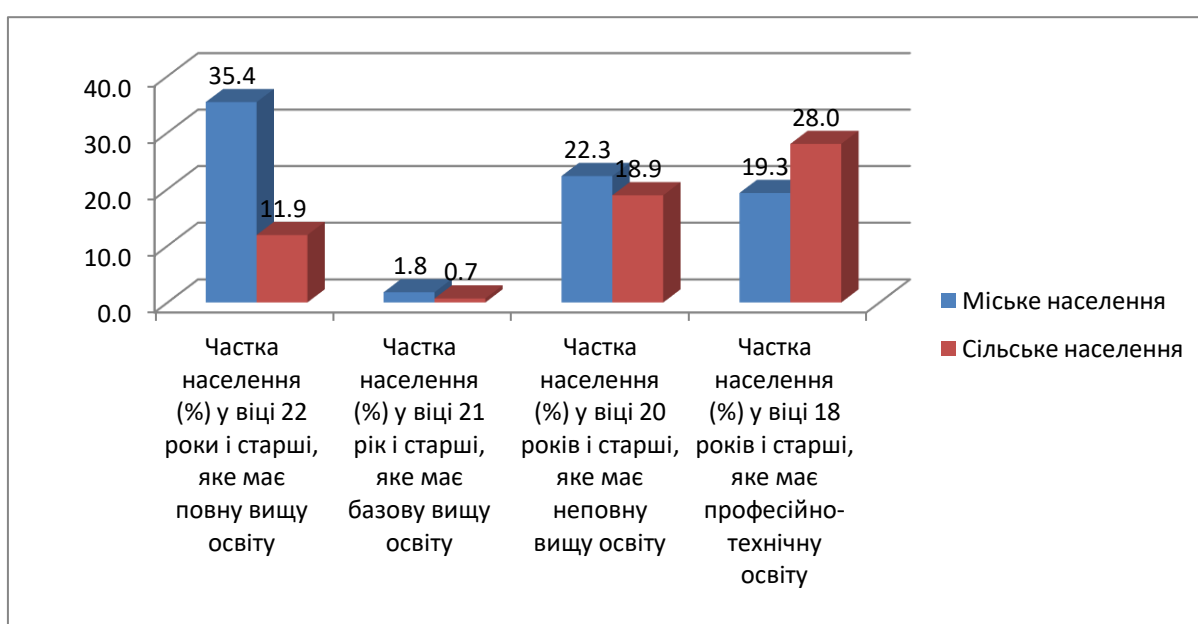

Рис. 2.4 Рівень освіти населення України [62]

За даними Державної служби статистики (Див. рис 2.4) можна зробити висновок, що станом на 2019 рік частка населення, яка має повну вищу освіту і проживає у міських поселеннях перевищує у три рази частку населення, що проживає у сільській місцевості. Також більша частка міських жителів (1,8 %) має базову вищу освіту та неповну вищу освіту (22,3%). Але частка населення, що має професійно-технічну освіту та проживають у міських поселеннях у два рази менша за частку сільського населення.

Отже, сільське населення мають менше можливостей у отриманні деяких важливих благ у порівнянні з містянами та за багатьма критеріями бідність переважає у сільській місцевості та це прямо впливає на показники бідності по країні.

Особливої уваги потребує питання бідності домогосподарств України, у складі яких є діти. При чому, чим більша їх кількість у складі сім'ї, тим більша імовірність того, що дане домогосподарство може опинитися за межею бідності. Невеликий розмір державної допомоги, а також чималі витрати на утримання дитини, призводять до того, що бідність сімей, навіть із трирічним немовлям, перевищує середні показники. Наявність хоча б однієї дитини підвищує ризик бідності за відносним критерієм на 17%. Навіть за умови, коли обоє батьків працюють і отримують зарплату на 20-30% вищу за мінімальну, сім'я все одно відчуває себе бідною. Поява другої та наступної дитини ставить родини у ще більш скрутне становище. У найгіршій ситуації перебувають багатодітні родини – ризик монетарної бідності для них у 2,4-2,6 рази вищий за загальні показники в Україні.

За даними Додатку Е, де показана структура грошових витрат домогосподарств з дітьми за 2019 рік, можна зробити наступні висновки. Домогосподарства, у складі яких є одна дитина витрачають 43,2% на харчування від загальної суми витрат, зі збільшенням кількості дітей частка цих витрат збільшується та для домогосподарств, що мають у складі п'ять та більше дітей відсоток витрат на харчування складає 47,7%.

Що стосується витрат на охорону здоров'я, то домогосподарства, що мають у складі одну дитину витрачають 3,5% від загальних витрат. Частка витрат на охорону здоров'я домогосподарств з двома дітьми складає 3,7%, з трьома дітьми – 4,5%. Відсоток витрат на медичне обслуговування домогосподарств, у складі яких п'ять та більше дітей дещо менший та складає 2,9% від суми грошових витрат.

На освіту у 2019 році домогосподарства, що мають одну дитину витрачали 1,7% від усіх витрат. Даний показник для домогосподарств з двома та трьома дітьми зріс та складав 2,4 та 2,7% відповідно. Далі по ситуації спостерігається зниження та домогосподарства що мають у складі чотири дитини витрачають на освіту 1,4%, а для домогосподарств, що мають п'ять та більше дітей частка витрат на освіту складає 0,6% від загальної суми грошових витрат.

Більш докладніше про витрати домогосподарств з дітьми на харчування показано у таблиці 2.5 [62].

Таблиця 2.5

**Структура грошових витрат домогосподарств на харчування
залежно від кількості дітей у їх складі, %**

	Всі домогосподарства з дітьми	У т.ч. з кількістю дітей				
		Одна	Дві	Три	Чотири	П'ять і більше
1	2	3	4	5	6	7
Продукти харчування, у т.ч.:	95,0	95,2	94,5	93,8	93,3	95,9
Хліб і хлібопродукти	15,3	15,0	15,9	16,5	24,0	26,6
М'ясо і м'ясопродукти	23,2	23,5	22,5	18,9	15,7	13,8
Риба та рибопродукти	6,1	6,2	5,8	6,7	5,1	6,9
Молоко, сир та яйця	12,6	12,7	12,8	11,1	8,3	8,2
Олія та жири	7,3	7,4	6,8	8,1	9,3	10,4
Фрукти	6,6	6,5	6,8	7,1	5,4	5,4
Овочі	8,6	8,6	8,5	8,9	6,9	8,8

Продовж.табл.2.5

1	2	3	4	5	6	7
Цукор, мед, джем, сироп, шоколад та кондитерські вироби	7,2	7,1	7,4	8,8	9,7	9,5
Інші продукти харчування	2,4	2,4	2,3	2,4	3,0	1,7
Безалкогольні напої	5,7	5,8	5,7	5,3	5,9	4,6
Харчування поза домом	5,0	4,8	5,5	6,2	6,7	4,1
Грошові витрати на харчування	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Отже, за даними таблиці можна зробити наступні висновки. Всього станом на 2019 рік на продукти харчування домогосподарств, у складі яких є діти припадає 95% від загальних витрат на харчування на місяць, тоді як на харчування поза домом припадає 5%. На продукти харчування домогосподарств, у складі яких одна дитина, припадає 95,2% від загальних витрат на харчування на місяць, тоді як на харчування поза домом припадає 4,8%. На продукти харчування домогосподарств, у складі яких дві дитини припадає 94,5%, на харчування поза домом – 5,5%. Для домогосподарств з трьома дітьми частка витрат на продукти харчування складає 93,8%, тоді як на харчування поза домом залишається 6,2%. Для домогосподарств, що мають чотири дитини частка витрат на продукти харчування складає 93,3%, а частка харчування поза домом приймає значення 6,7. Домогосподарства, у складі яких п'ять або більше дітей, витрачають на продукти 95,9% від загальної суми витрат на харчування та на харчування поза домом припадає 4,1%.

Для домогосподарств, у складі яких є одна дитина, найбільша частка споживання припадає на м'ясо і м'ясопродукти та складає 23,5% від загальних витрат на продукти харчування. На хліб та хлібопродукти припадає 15% , частка купівлі молока, сиру та яєць складає 12,7%. На овочі

такі домогосподарства витрачають 8,6% від суми витрат на продукти харчування. Приблизно однаковими є частки купівлі риби та рибопродуктів, олії та жирів, фруктів, цукру, меду, джему, сиропу, шоколаду та кондитерських виробів та безалкогольних напоїв та складають 5,8-7,1% від загальної суми витрат на продукти харчування. Та найменша частка припадає на інші продукти та складає 2,4% витрат.

Для домогосподарств, у складі яких є дві дитини, найбільша частка споживання припадає на м'ясо і м'ясопродукти та складає 22,5% від загальних витрат на продукти харчування. На хліб та хлібопродукти припадає 15,9% , частка купівлі молока, сиру та яєць складає 12,8%. На овочі такі домогосподарства витрачають 8,5% від суми витрат на продукти харчування. Приблизно однаковими є частки купівлі риби та рибопродуктів, олії та жирів, фруктів, цукру, меду, джему, сиропу, шоколаду та кондитерських виробів та безалкогольних напоїв та складають 5,7-7,4% від загальної суми витрат на продукти харчування. Та найменша частка припадає на інші продукти та складає 2,3% витрат.

Для домогосподарств, у складі яких є три дитини, найбільша частка споживання припадає на м'ясо і м'ясопродукти та складає 18,9% від загальних витрат на продукти харчування. На хліб та хлібопродукти припадає 16,5% , частка купівлі молока, сиру та яєць складає 11,1%. На овочі такі домогосподарства витрачають 8,9% від суми витрат на продукти харчування. На купівлю цукру, меду, джему, сиропу, шоколаду та кондитерських виробів витрачається 8,8%, частка придбання олії та жирів складає 8,1%. Приблизно однаковими є частки купівлі риби та рибопродуктів, фруктів, та безалкогольних напоїв та складають 5,3-7,1% від загальної суми витрат на продукти харчування. Та найменша частка припадає на інші продукти та складає 2,4% витрат.

Для домогосподарств, у складі яких чотири дитини, найбільша частка споживання припадає на хліб і хлібопродукти та складає 24% від загальних витрат на продукти харчування. На м'ясо і м'ясопродукти припадає 15,7%, на

купівлю цукру, меду, джему, сиропу, шоколаду та кондитерських виробів витрачається 9,7% частка купівлі олії та жирів складає 9,3%. На молоко, сир та яйця такі домогосподарства витрачають 8,3% від суми витрат на продукти харчування. Частки на придбання овочів, фруктів, риби та рибопродуктів та безалкогольних напоїв є майже однаковими та складають 5,1-6,9% від загальної суми витрат на продукти харчування. Та найменша частка припадає на інші продукти та складає 3% витрат.

Для домогосподарств, у складі яких п'ять та більше дітей, найбільша частка споживання припадає на хліб і хлібопродукти та складає 26,6% від загальних витрат на продукти харчування. На м'ясо і м'ясопродукти припадає 13,8%, частка купівлі олії та жирів складає 10,4%. На купівлю цукру, меду, джему, сиропу, шоколаду та кондитерських виробів витрачається 9,5%. Частка придбання овочів складає 8,8%, молока, сиру та яєць – 8,2%. На придбання риби та рибопродуктів витрачається 6,9% від суми витрат на харчування, на придбання фруктів – 5,4%, а на безалкогольні напої – 4,6%. Та найменша частка припадає на інші продукти та складає 1,7% витрат.

Отже, за даними таблиці можна стверджувати, що зі збільшенням кількості дітей у складі домогосподарства зменшувалась частка споживання м'яса і м'ясопродуктів молока, сиру та яєць. Для домогосподарств, що мають у складі 4 та більше дітей найбільше значення приймає частка витрат на хліб та хлібопродукти. Це пояснюється тим, що домогосподарства більше витрачають коштів на дешевші продукти, бо не мають можливості забезпечувати домогосподарство продуктами харчування високої вартості.

2.3. Аналіз явища бідності та нерівномірності розподілу домогосподарств України за рівнем середньодушових доходів

Бідність є не лише соціальною, але й економічною категорією, а, отже, залежить від таких макроекономічних показників, як обсяг ВВП, рівень безробіття, індекси інфляції та мінімальної заробітної плати. Тому можна оцінити стан бідності в країні, оцінивши динаміку вищевказаних економічних категорій.

Показник ВВП характеризує можливості економіки щодо забезпечення добробуту населення в трьох аспектах:

- ефективність розподілу виробництва на продукти проміжного та кінцевого призначення;
- структура кінцевого попиту (споживання, нагромадження, внутрішньо торговельне сальдо);
- первинні доходи.

ВВП є також основою вимірювання структури виробництва, міжнародних порівнянь якості життя, оцінки дефіциту державного бюджету, грошової емісії тощо. Його головною особливістю є охоплення вартості тільки тих товарів і послуг, які вироблені на території конкретної країни.

Валовий внутрішній продукт на душу населення (реальний ВВП) є мірою випуску продукції на душу населення в доларах постійної купівельної спроможності, при цьому нівелюється вплив інфляційних процесів. Вищий реальний ВВП на душу населення є показником вищого рівня життя.

Динаміка ВВП та ВВП на душу населення наведено у таблиці 2.6 (Побудовано самостійно за даними джерел [62] та [63]).

Таблиця 2.6

Динаміка ВВП України

Рік	ВВП, млн.грн	ВВП на душу населення, грн	Частка ВВП України у світовому ВВП, %	Темп приросту ВВП, %	Темп приросту ВВП на душу населення, %
1	2	3	4	5	6
2014	1586915	35834,0	1,91	-	-
2015	1988544	46210,2	1,92	25,31	28,95
2016	2385367	55853,5	1,5	19,96	20,87

Продовж.табл.2.6

1	2	3	4	5	6
2017	2983882	70224,3	1,3	25,09	24,73
2018	3560596	84192,0	0,29	19,33	19,89
2019	3974564	94589,8	0,13	11,63	12,35

Отже, за наведеними даними можна стверджувати, що показник ВВП та ВВП на душу населення змінювався, зберігаючи тенденцію зростання.

У 2014 році ВВП склав 1 586 915 млн.грн., у 2015 показник склав 1 988 544 млн грн., що на 25,31% більше, ніж у 2014р. У 2016 показник приймав значення 2 385 367 млн.грн., що перевищувало показник 2015 року на 19,96 %. Станом на 2017 рік показник ВВП склав 2 983 882 млн.грн., що на 25,09% більше, ніж показник 2016 року. У 2018 ВВП приймав значення 3 560 596 млн.грн., що перевищувало показник 2017 року на 19,33% та у 2019 році показник приймав значення 3 974 564 млн.грн., тобто збільшився на 11,63% у порівнянні з попереднім роком.

У 2014 році ВВП на душу населення склав 36 904 грн., у 2015 показник склав 46 413 грн., що на 28,95% більше, ніж у 2014 р. У 2016 показник приймав значення 55 899 грн., що перевищувало показник 2015 року на 20,87 %. Станом на 2017 рік показник ВВП на душу населення склав 70 233 грн., що на 24,73% більше, ніж показник 2016 року. У 2018 ВВП на душу населення приймав значення 84 235 грн., що перевищувало показник 2017 року на 19,89% та у 2019 році показник приймав значення 94 589,8 грн., тобто збільшився на 12,35% у порівнянні з попереднім роком.

Оцінюючи такий важливий показник як частка ВВП у світовому ВВП, можна стверджувати, що ситуація є досить несприятливою для економіки. Частка економіки України в міжнародній економіці приймає критично низьке значення. У 2014 році частка ВВП України у світовому склала 1,91%, у 2015 році – 1,92%. У 2016 показник почав зменшуватися та склав 1,5%, у 2017 році частка ВВП України в світовому приймала значення 1,3%. У 2018

році показник зменшився до 0,29%, а у 2019 році частка України у світовій економіці складала 0,13%.

Отже, можна зробити висновок, що Україна грає незначну роль у світовій економіці. ВВП України майже не впливає на показник світового ВВП, це вказує на те, що наша вітчизняна економіка є дуже слабкою не тільки для участі у міжнародній економіці, але й для розвитку та підтримання високої якості життя населення України.

Рівень безробіття — кількісний показник, який визначається як відношення кількості безробітних до загальної чисельності економічно активного працездатного населення країни (регіону, соціальної групи), та вимірюється у відсотках. Безробіття є однією з найголовніших причин бідності в країні, так як втрата роботи веде за собою відсутність засобів існування, а отже безробітних частіше за все можна відносити до ланки бідного населення.

Дані рівня безробіття наведено у таблиці 2.7 [62].

Таблиця 2.7

Рівень безробіття в Україні в 2014-2019 рр.

Рік	Всього населення, тис.	Економічно активне населення, тис.	Зайняте населення, тис.	Безробітне населення, тис.	Рівень безробіття	Зареєстровано безробітних, тис.
2014	42928,9	19035,2	17188,1	1847,1	9,7%	458,6
2015	42760,5	17396,0	15742,0	1654,0	9,5%	461,1
2016	42584,5	17303,6	15626,1	1677,5	9,7%	407,2
2017	42386,4	17193,2	15495,9	1697,3	9,9%	352,5
2018	42153,2	17296,2	15718,6	1577,6	9,1%	341,7
2019	41902,4	17381,8	15894,9	1486,9	8,6%	338,2

Отже, за вищенаведеними даними можна стверджувати, що кількість безробітного населення у 2014-2019 рр. коливається в межах 1,4 – 1,8 млн. осіб. Рівень безробіття у 2014 році складав 9,7%, у 2015 році він зменшився на 0,2% та складав 9,5%. Станом на 2016 рік рівень безробіття приймав значення 9,7%, а у 2017 році показник збільшився до 9,9%. У 2018 році

відсоток безробітних у країні склав 9,1%, а станом на 2019 рік рівень безробіття склав 8,6%.

В умовах держави суспільного добробуту, коли держава виконує функцію страхувальника від втрати роботи, виплачуючи безробітнім компенсацію за втрату роботи, безробіття має подвійне навантаження на державний бюджет. З однієї сторони, людина, яка втратила роботу, перестає сплачувати податки до державного бюджету (податок на доходи зайнятих), з іншої сторони вона отримує компенсації за втрату роботи з державного бюджету. Існує поняття природного безробіття, яке вважається нормальним, якщо дорівнює 2-3%.

За даними таблиці 2.5 рівень безробіття за 2014-2019 рр. коливається в межах 8,6 – 9,9%, що перевищує граничну норму безробіття у країні щонайменше у 3 рази та веде за собою збільшення рівня бідності.

Інфляція - це показник зміни цін на товари та послуги, яке населення купляє для цілей невиробничого споживання. Основними негативними наслідками інфляції є падіння рівня життя населення. Найбільше страждають групи населення з фіксованим доходом — наприклад, особи, що отримують заробітну плату або ж соціальну допомогу від держави. Відбувається також погіршення очікувань щодо макроекономічної ситуації в майбутньому, що приводить, зокрема, до зниження ділової активності (через інвестиційну складову).

Динаміка інфляції в Україні за 2014-2019 роки показана у таблиці 2.8 (Побудовано самостійно на основі даних джерела [62]).

Таблиця 2.8

Рівень інфляції в Україні за 2014-2019 рр.

Рік	Індекс інфляції, %	Інфляція, %	Зміна,%
1	2	3	4
2014	124,9	24,9	-
2015	143,3	43,3	+18,4
2016	112,4	12,4	-30,9
2017	113,7	13,7	+1,3

Продовж.табл.2.8

1	2	3	4
2018	109,8	9,8	-3,9
2019	104,1	4,1	-5,7
III квартал 2020	101,7	1,7	-2,4

Отже, за наведеними розрахунками можна зробитим висновок, що найбільшого рівня інфляція досягла у 2015 році та склала 43,3% та протягом останніх років рівень інфляції значно знизився. Так у 2016 році інфляція складала 12,4%, що на 30,9% менше за показник 2015 року. У 2017 році рівень інфляції складав 13,7%, у 2018 році показник зменшився до 9,8% та у 2019 році інфляція приймала значення 4,1%.

На теперішній час інфляція в Україні складає 1,7%, що є аномально низьким значенням. В Україні фіксують таку аномально низьку інфляцію через постійне зниження купівельної спроможності населення. У свою чергу падіння споживчого попиту свідчить про зростання бідності в країні та зміну структури споживання. Населення змушене купувати дешеві товари.

Уповільнення інфляції на початку року зумовлене як ефектом минулорічного укріплення гривні, так і падінням цін на світових ринках, зокрема на нафту і газ. У березні дія цих факторів суттєво послабилася. Ділова активність посилилася, споживчий попит почав рости, але все це припинила ситуація з пандемією. Багато підприємців та підприємств змушені були припинити діяльність, люди стали обережнішими при покупках, заощаджують і “визначають пріоритети”. До того ж, реальні доходи мільйонів домогосподарств значно зменшилися.

Для відновлення економіки інфляція в Україні має пришвидшитись бодай до цільового показника НБУ – $5 \pm 1\%$, для виконання бюджету – ще більше, тобто до 11%, заявлених у Державному бюджеті на 2020 рік. В іншому випадку, бюджет не буде виконано та все це веде за собою новий удар по економіці. Це, у свою чергу, призведе до падіння якості життя населення та, у підсумку, створюється замкнене коло проблем.

Також одним із найважливіших питань у системі соціально-трудових, соціально-економічних відносин є питання організації оплати праці; оплата праці є елементом національної політики, а тому їх регулювання повинно здійснюватися виважено і на державному рівні. Одним із основних важелів впливу держави на порядок організації оплати праці на підприємствах є надання соціальних гарантій в оплаті праці працівників. Найголовнішою складовою в системі державних соціальних гарантій є мінімальна заробітна плата, ефективність якої залежить від моделі розрахунку її величини.

На сьогоднішній день розмір мініимальної заробітної плати встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України при прийнятті Державного бюджету. Мініимальна заробітна плата встановлюється у розмірі не нижчому за вартісну величину межі малозабезпеченості в розрахунку на працездатну особу, тобто в основу розрахунку розміру мініимальної заробітної плати покладено розмір прожиткового мінімуму.

Таблиця 2.9

Співвідношення мініимальної заробітної плати та прожиткового мінімуму

Рік	Мініимальна заробітна плата одного працівника		Прожитковий мінімум		Співвідношення ПМ до МЗП, разів
	грн.	Темп зростання до відповідного періоду попереднього року, %	грн.	Темп зростання до відповідного періоду попереднього року, %	
1	2	3	4	5	6
2004	237	128,1	362	90,45	1,52
2005	310	130,8	423	73,28	1,36
2006	375	120,96	465	80,64	1,24

Продовж.табл.2.9

1	2	3	4	5	6
2007	460	122,66	492	93,49	1,06
2008	605	131,52	592	102,19	0,97
2009	744	122,97	695	107,05	0,93
2010	922	123,92	839	109,89	0,90
2011	1004	108,89	934	107,49	0,93
2012	1118	111,35	1095	102,1	0,97
2013	1147	102,59	1108	103,51	0,96
2014	1218	108,94	1176	103,57	0,96
2015	1378	113,14	1227	104,34	0,89
2016	1600	116,11	1388	113,12	0,86
2017	3200	200,00	1700	122,48	0,53
2018	3723	116,34	1921	113	0,51
2019	4173	112,09	1936	100,78	0,46
2020	4723	113,18	2189	113,07	0,46

За наведеними розрахунками (див. табл. 2.9) щодо частки прожиткового мінімуму у середньомісячній заробітній платі в Україні, то спостерігається така ситуація: у 2004 році прожитковий мінімум перевищував мінімальну заробітну плату у 1,52 рази, у 2007 році їх показники практично зрівнялися та прожитковий мінімум був більше у 1,06 разів за мінімальну заробітну плату. Протягом 2008 – 2013 рр. мінімальна заробітна плата не суттєво перевищує прожитковий мінімум. А у 2017-2020 рр. мінімальна заробітна плата перевищує прожитковий мінімум майже у 2 рази.

Визначення мінімальної заробітної плати, це не тільки визначення мінімального рівня споживання, необхідного для робітника, але й визначення для нього мінімального рівня продуктивності праці. Тому мінімальна заробітна плата і для робітників і для роботодавців є вагомим відправним моментом у формуванні ціни робочої сили на ринку праці. Відсутність у країні обґрунтованої величини мінімальної заробітної плати позбавляє обидві сторони трудових відносин вагomeго орієнтиру в їхніх взаємовідносинах та можливості правильно організувати виробничу і трудову діяльність на

підприємствах, без якої неможливий перехід до політики розвинутого зростання заробітної плати.

Рівень життя є інтегральним показником розвитку суспільства. Його рівень безпосередньо залежить від рівня доходів населення і їх купівельної спроможності. Сьогодні в Україні спостерігається зниження купівельної спроможності, а від так і реальних доходів населення, що у сучасності є низькими, нижчими за прожитковий мінімум.

Закономірністю ринкової економіки є нерівність доходів, що породжує нерівність в якості життя різних соціальних груп населення. Ринковий механізм не здатний забезпечити соціально справедливий розподіл доходів, створеного валового продукту. Несправедливий розподіл доходів — це один із "дефектів" ринкової системи, поряд з безробіттям і інфляцією.

Стратегія формування та розподілу доходів посідає центральне місце в соціальній політиці держави та сильно залежить від суспільно-політичного устрою останнього. Економічні та соціальні процеси видозмінюють також систему доходів населення, яка в умовах ринкових відносин має такий вигляді: заробітна плата як дохід працівника по найму; соціальні виплати; доходи комерційної діяльності; доходи з особистого підсобного господарства; додаткові доходи, пов'язані зі спадкуванням, придбаними акціями, лотереями тощо. У період глобалізації та модернізації економіки разом з виникненням нових форм зайнятості розширюється різноманіття форм отримання доходів. Велике значення найближчим часом матиме подолання наявного заниження вартості робочої сили, стримування розмірів та затримок виплат, відновлення стимулюючої функції заробітної плати.

Нерівний розподіл має об'єктивні причини, якими є різні фізичні та розумові здібності членів суспільства, рівень освіти та професійної підготовки, нерівність володіння власністю, здатність до ризику, монополізм на ринку товарів і послуг, кількість членів родини та її віковий склад. Але основною причиною диференціації є відсутність справедливої соціальної політики держави, неспроможність профспілок захищати інтереси як

працівників, так і соціально незахищених верств населення. Поляризація доходів населення призводить до соціально-економічних протиріч, що можуть закінчитися соціальним вибухом. З іншого боку, така диференціація доходів підриває стимули до праці, знижує її ефективність, відповідно знижується ефективність суспільного виробництва та знижуються темпи економічного розвитку країни.

Диференціація життєвого рівня населення України за даними Державної служби статистики України наведена у таблиці 2.10 [62].

Таблиця 2.10

Диференціація життєвого рівня населення

	2015	2016	2017	2018	2019
Загальна чисельність населення, млн. осіб	42,9	42,7	42,5	42,3	42,1
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму:					
млн. осіб	2,5	1,5	0,9	0,5	0,4
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму:					
млн. осіб	20,2	19,8	13,5	10,6	8,9
середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн)	1227,3	1388,1	1603,7	1744,8	1902,1
середньорічний розмір фактичного прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн)	2257,0	2642,4	2941,5	3262,7	3660,9
Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	1,9	1,9	1,9	2,0	2,1
Квінтільний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	3,2	3,0	3,3	3,3	3,5
Децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	2,7	3,1	2,7	2,6	2,6
Децильний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	4,9	5,6	4,6	4,4	4,5

За даними таблиці 2.10 та використовуючи формулу 1.1 розрахуємо показники рівня бідності за роками:

$$P_{2015} = \frac{2,5 \text{ млн.осіб}}{42,9 \text{ млн.осіб}} \cdot 100\% = 5,83\%.$$

$$P_{2016} = \frac{1,5 \text{ млн.осіб}}{42,7 \text{ млн.осіб}} \cdot 100\% = 3,51\%.$$

$$P_{2017} = \frac{0,9 \text{ млн.осіб}}{42,5 \text{ млн.осіб}} \cdot 100\% = 2,12\%.$$

$$P_{2018} = \frac{0,5 \text{ млн.осіб}}{42,3 \text{ млн.осіб}} \cdot 100\% = 1,18\%.$$

$$P_{2019} = \frac{0,4 \text{ млн.осіб}}{42,1 \text{ млн.осіб}} \cdot 100\% = 0,95\%.$$

Отже, за результатами проведених розрахунків можна зробити висновок, що рівень бідності за останні 5 років зменшився з 5,83% до 0,95%, що вказує на тенденцію покращення життя населення та зменшення частки бідного населення та різко відрізняється від реальної ситуації в країні. Це свідчить про те, що офіційні дані дещо відрізняються від реальних розрахунків.

Але необхідно розрахувати цей показник, використовуючи дані фактичного прожиткового мінімуму, тому розрахуємо показник, використовуючи формулу 1.1:

$$P_{2015} = \frac{20,2 \text{ млн.осіб}}{42,9 \text{ млн.осіб}} \cdot 100\% = 47,09\%.$$

$$P_{2016} = \frac{19,5 \text{ млн.осіб}}{42,7 \text{ млн.осіб}} \cdot 100\% = 46,37\%.$$

$$P_{2017} = \frac{13,5 \text{ млн.осіб}}{42,5 \text{ млн.осіб}} \cdot 100\% = 31,76\%.$$

$$P_{2018} = \frac{10,6 \text{ млн.осіб}}{42,3 \text{ млн.осіб}} \cdot 100\% = 25,06\%.$$

$$P_{2019} = \frac{8,9 \text{ млн.осіб}}{42,1 \text{ млн.осіб}} \cdot 100\% = 21,14\%.$$

Показники фактичного рівня бідності значно перевищують показники, розраховані за законодавчо встановленими даними (станом на 2019 рік у 22,25 рази). Також рівень бідності за 5 років зменшився з 47,09% до 21,14%. Але отримані результати вказуються на те, що станом на 2019 рік кожного п'ятого українця відносять до бідних.

Здійснюючи аналіз майнового розшарування населення, необхідно дослідити динаміку індикаторів диференціації доходів, які застосовуються у світовій практиці, а саме:

- квінтільний коефіцієнт доходів – співвідношення мінімального рівня доходів серед 20% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 20% найменш забезпеченого населення;

- децильний коефіцієнт доходів – співвідношення мінімального рівня доходів серед 10% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 10% найменш забезпеченого населення.

За вказаними показниками квінтільного коефіцієнту диференціації загальних доходів населення можна зробити висновок, що співвідношення мінімального рівня доходів серед найбільш забезпечених 20% населення до максимального рівня доходів серед найменш забезпечених 20% населення у 2015-2017 рр. складало 1,9, у 2018 – 2,0, а у 2019 році показник збільшився до 2,1. У той час, співвідношення сукупних доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення з 2015 до 2019 року зросло з 3,2 до 3,5, тобто сукупні доходи найбільш забезпечених станом на 2019 рік більші у 3,5 рази, ніж доходи найменш забезпеченого населення.

За вказаними у таблиці 2.10 показниками децильного коефіцієнту диференціації загальних доходів населення можна зробити висновок, що співвідношення мінімального рівня доходів серед найбільш забезпечених 10% населення до максимального рівня доходів серед найменш забезпечених 10% населення у 2015 та 2017 рр. складало 2,7, у 2016 – 3,1, а у 2018 та 2019 рр. показник приймав значення 2,6. У той час, співвідношення сукупних доходів найбільш та найменш забезпечених 10% населення з 2015 до 2019

року зменшилося з 4,9 до 4,5, тобто сукупні доходи найбільш забезпечених станом на 2019 рік більші у 4,5 рази, ніж доходи найменш забезпеченого населення та найбільше співвідношення доходів зафіксоване у 2016 році та складало 5,6.

Влучним показником для дослідження нерівномірності доходів населення є коефіцієнт Джині. Він встановлює ступінь відхилення фактичного обсягу розподілу доходів населення від лінії їх рівномірного розподілу. Цей коефіцієнт дає можливість чисельно оцінити ступінь нерівності: чим більше диференціація розподілу, тим більше коефіцієнт концентрації. Для рівномірного розподілу він дорівнює нулю, в умовах абсолютного нерівності – одиниці.

Коефіцієнт Джині відповідає чотирьом важливим принципам: анонімність – не має значення, хто заробляє багато, а хто мало; незалежність шкали оцінювання – при розрахунку коефіцієнта Джині не береться до уваги рівень багатства країни; незалежність від чисельності населення – не має значення, наскільки чисельним є населення країни; принцип переходу – якщо дохід переходить від багатшої людини до бідної, кінцевий розподіл є більш рівномірним.

Розраховується коефіцієнт Джині за формулою:

$$K_G = (1 - 2 * \sum_1^i d * SD) + \sum_1^i d * D, i = 1, 2, 3, \dots, N, \quad (2.1)$$

де d – частота розподілу;

D – відносна частота;

SD – відносна частота розподілу.

Розрахуємо коефіцієнт Джині для 2010-2018 рр. за розрахунковими даними, наведеними у Додатку Ж.

$$K_{G2010} = (1 - 2 * 0,522) + 0,223 = 0,18.$$

$$K_{G2011} = (1 - 2 * 0,544) + 0,248 = 0,16.$$

$$K_{G2012} = (1 - 2 * 0,459) + 0,138 = 0,22.$$

$$K_{G2013} = (1 - 2 * 0,463) + 0,136 = 0,21.$$

$$K_{G2014} = (1 - 2 * 0,565) + 0,27 = 0,14.$$

$$K_{G2015} = (1 - 2 * 0,512) + 0,179 = 0,156.$$

$$K_{G2016} = (1 - 2 * 0,496) + 0,149 = 0,157.$$

$$K_{G2017} = (1 - 2 * 0,46) + 0,102 = 0,18.$$

$$K_{G2018} = (1 - 2 * 0,502) + 0,110 = 0,106.$$

$$K_{G2019} = (1 - 2 * 0,4425) + 0,1201 = 0,235.$$

Отже, спираючись на наведені розрахунки, можна зробити висновок, що значення коефіцієнта Джині приймає значення в межах 0,106-0,235. Це вказує на те, що існує відносна нерівність між середньодушовими доходами домогосподарств України, але вона не є досить високою. Певної тенденції в змінах значень показника не спостерігається.

На відміну від коефіцієнта Джині в Україні, в більшості інших європейських, вищих за розвитком країн цей показник все одно вищий, але все одно Україна виглядає країною з достатньо високою економічною рівністю, що спричинено виплатою заробітної плати «в конвертах» і мінімізацією офіційного прибутку бізнесом. Причиною цього є репресивна податкова система, неадекватно високі пенсійні збори з заробітної плати та інші проблеми, які створює для приватного сектору держава.

В Україні існує досить значна диференціація доходів населення. Тому подолати її буде надзвичайно важко, але можливо, якщо провести грамотну економічну та соціальну політику. Але, насамперед, потрібно провести реальну статистичну оцінку нерівності у доходах, адже офіційна оцінка нерівності не відображає реального стану справ, оскільки не враховує незадекларованих грошових доходів, неформальної економіки й неформальних доходів.

Мінімальні норми доходу та споживання, які є інструментами державного регулювання життєвого рівня населення, та методика їх

визначення і використання потребують удосконалення. Це зумовлено тим, що, як свідчить проведений аналіз, по-перше, законодавчо встановлений прожитковий мінімум суттєво відрізняється від фактичного. При цьому слід підкреслити, що методика розрахунку фактичного прожиткового мінімуму недосконала, оскільки її метою є мінімізація, а не оптимізація споживчого кошику осіб із низькими доходами. Отже, застосування мінімальної норми споживання під час аналізу рівня життя дає недостовірні дані щодо реальної бідності в країні та розриву між багатими та бідними.

2.4. Аналіз нерівномірності розподілу домогосподарств Запорізької області за рівнем середньодушових еквівалентних показників матеріальної забезпеченості

У даному дослідженні передбачається проведення аналізу диференціації доходів населення провести з використанням системи показників, яка включає:

- показники центральної тенденції;
- структурні показники;
- показники варіації та розсіювання;
- спеціальні показники диференціації та поляризації за доходами.

До групи показників центральної тенденції відносяться середні величини, мода й медіана.

Середня величина – це узагальнена характеристика сукупності однотипних одиниць за певною кількістю ознак, тобто узагальнений показник, який характеризує типовий рівень варіюючої ознаки в розрахунку на одиницю сукупності. Так як досліджувальний ряд є інтервальним, то використовуємо формулу середньої арифметичної зваженої:

$$\bar{x} = \frac{\sum X \cdot d}{\sum d}, \quad (2.2)$$

де X – рівень ознаки;

d - частота.

Модою називають значення ознаки, що має найбільшу частоту в статистичному ряду розподілу. Мода для інтервального ряду ознак розраховується за формулою:

$$M_o = X_0 + h \frac{d_{mo} - d_{mo-1}}{(d_{mo} - d_{mo-1}) + (d_{mo} - d_{mo+1})}, \quad (2.3)$$

де h – ширина модального інтервалу;

d_{mo} – частота модального інтервалу;

d_{mo-1} – частота передмодального інтервалу;

d_{mo+1} – частота післямодального інтервалу.

Медіаною називають таке значення ознаки, яке поділяє ранжирований ряд розподілу на дві рівні частини, тобто значення, яке перебуває в середині ряду розподілу. Медіана для інтервального ряду ознак розраховується за формулою:

$$M_e = X_0 + h \frac{0,5 \cdot \sum d - Sd_{me-1}}{d_{me}} = 2358,81, \quad (2.4)$$

де Sd_{me-1} – кумулятивна частота перед медіанного інтервалу.

Для визначення структурних показників використовують метод групувань, за яким домогосподарства (населення) розподіляються в порядку зростання середньодушових показників доходів на квантилі та за інтервалами доходів. МУ якості квантилів в даному дослідженні передбачено розрахунки децилів.

Дециль – значення варіант, які ділять упорядкований ряд на 10 за обсягом рівних частин. Дециль першої групи розподілу розраховується за формулою:

$$D_1 = X_0 + h \frac{0,1 \cdot \sum d - Sd_{D_1-1}}{d_{D_1}}, \quad (2.5)$$

Дециль дев'ятої групи розподілу розраховується за формулою:

$$D_9 = X_0 + h \frac{0,9 \cdot \sum d - Sd_{D_1-1}}{d_{D_1}}, \quad (2.6)$$

Децильний коефіцієнт доходів – співвідношення мінімального рівня доходів серед 10% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 10% найменш забезпеченого населення. Розраховується за формулою:

$$V_D = \frac{D_9}{D_1}, \quad (2.7)$$

До показників варіації та розсіювання відносять середнє квадратичне відхилення та квадратичний коефіцієнт варіації.

Середнє квадратичне відхилення - показник розсіювання (розкиду) значень випадкової величини відносно її математичного сподівання, тобто центру розподілу. Розраховується за формулою:

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2 d}{\sum d}}, \quad (2.8)$$

Квадратичний коефіцієнт варіації використовують як критерій однорідності сукупності, він є ознакою надійності середньої.. У

симетричному, близькому до нормального, розподілі $V_\sigma = 0,33$. Квадратичний коефіцієнт варіації розраховується за формулою:

$$V_\sigma = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100\%, \quad (2.9)$$

При зміщенні вправо від центра асиметрія буде характеризуватися додатнім числом, при зміщенні вліво - від'ємним. Розраховується за формулою:

$$A_s = \frac{\bar{x} - M_o}{\sigma}, \quad (2.10)$$

Якщо $A_s=0$, то розподіл є симетричним; якщо $A_s > 0$, то наявна правостороння асиметрія; якщо $A_s < 0$, то наявна лівостороння асиметрія.

Група спеціальних показників диференціації та поляризації за доходами формується відповідно до постановки конкретних цілей дослідження (визначення добробуту населення, рівнів життя, якості, бідності тощо) та може включати відповідні таким цілям різноманітні показники диференціації, як за структурою, так і за часом. На даний час з практичною метою широко використовується коефіцієнт концентрації доходів населення – індекс Джині.

За розрахованими даними, що зведені у таблиці Додатку И, розрахуємо середній рівень середньодушових грошових доходів у 2015 році за формулою (2.2):

$$\bar{x}_{2015} = \frac{250968,0}{100} = 2509,68 \text{ (грн.)}$$

Отже, в 2015 році по області, у середньому на душу населення, витрачалось 2509,68 грн. за місяць.

Обчислимо значення модального рівня місячних грошових доходів за формулою (2.3). В нашому випадку модальним є інтервал де 24,4%

домогосподарств мають середньдушові грошові доходи у місяць до 1920,0 грн.

$$M_{o2015} = 1560 + 360 \frac{24,4}{24,4 + (24,4 - 21,2)} = 1878,26 \text{ (грн.)}$$

Таким чином, у 2015 році, в Запорізькій області, найбільш поширені були верстви населення, які витрачали в середньому за місяць 1878,26 грн. на кожну особу.

Далі розрахуємо медіанний рівень сукупних витрат за формулою (2.4):

$$M_{e2015} = 2280 + 360 \frac{0,5 \cdot 100 - 45,6}{20,1} = 2358,81 \text{ (грн.)}$$

Як видно, половина домогосподарств області у 2015 році витрачала в середньому за місяць до 2358,81 грн.

За аналогією з медіаною, тобто на підставі кумулятивних часток (частот), визначаються децилі – варіанти, що ділять упорядкований ряд розподілу на десять рівних частин. Розрахуємо децилі за формулами (2.5) та (2.6) відповідно:

$$D_{1|2015} = 1560 + 360 \frac{0,1 \cdot 100}{24,4} = 1707,54 \text{ (грн.)},$$

$$D_{9|2015} = 3720 + 360 \frac{0,9 \cdot 100 - 89,9}{10,1} = 3723,56 \text{ (грн.)}$$

Таким чином, серед 10% найменш забезпечених верств населення максимальні грошові доходи становили 1707,54 грн. за місяць, а серед 10% найбільш забезпечених мінімальні доходи перевищували 3723,56 грн. на місяць.

Використавши значення D_1 та D_9 розрахуємо коефіцієнт децильної диференціації за формулою (2.7):

$$V_{D|2015} = \frac{3723,56}{1707,54} = 2,2.$$

Тобто у 2015 році мінімальні грошові доходи 10% найбільш забезпечених верств населення у 2,2 рази перевищили максимальні доходи 10% найменш забезпечених осіб.

Середнє квадратичне відхилення, яке характеризує ступінь відповідності середньої варіантам інтервального ряду, обчислимо, за формулою (2.8):

$$\sigma_{x_{2015}} = \sqrt{\frac{356405960,7}{100}} = 1887,87 \text{ (грн.)}.$$

Таким чином, у 2015 році середній рівень грошових доходів по окремому домогосподарству відхилявся від середнього рівня по області, в середньому, на 1887,87 грн.

Наскільки значне це відхилення, визначимо розрахувавши квадратичний коефіцієнт варіації за формулою (2.9):

$$V_{2015} = \frac{1887,87}{2509,68} \cdot 100 = 75,2 \text{ \%}.$$

Так як коефіцієнт варіації перевищує 33%, то сукупність домогосподарств за рівнем середньодушових грошових доходів є неоднорідною і розрахований середній рівень грошових доходів є нетиповим і ненадійним для даної сукупності.

Розрахуємо коефіцієнт асиметрії за формулою (2.10):

$$A_{s_{2015}} = \frac{2509,68 - 1878,26}{1887,87} = 0,33.$$

Отже, коефіцієнт асиметрії свідчить, що розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових сукупних витрат у 2015 році характеризується правосторонньою асиметрією.

За допомогою формули (2.1) розрахуємо коефіцієнт концентрації витрат Джині K_G .

$$K_{G_{2015}} = (1 - 2 \cdot 0,503768) + 0,1597 = 0,152,$$

Розраховане значення 0,152 свідчить про низький ступінь нерівномірності доходів населення.

За аналогією проведемо розрахунки за даними інших років дослідження.

Розрахуємо середній рівень середньодушових грошових доходів у 2016 році за формулою (2.2):

$$\bar{x}_{2016} = \frac{264036,0}{100} = 2640,36 \text{ (грн.)}$$

Отже, в 2016 році по області, у середньому на душу населення, витрачалось 2640,36 грн. за місяць.

Обчислимо значення модального рівня місячних грошових доходів за формулою (2.3). В нашому випадку модальним є інтервал де 20% домогосподарств мають середньодушові грошові доходи у місяць до 1920,0 грн.

$$M_{o2016} = 1560 + 360 \frac{20}{20 + (24,4 - 15,1)} = 1805,73 \text{ (грн.)}$$

Таким чином, у 2016 році, в Запорізькій області, найбільш поширені були верстви населення, які витрачали в середньому за місяць 1805,73 грн. на кожну особу.

Далі розрахуємо медіанний рівень сукупних витрат за формулою (2.4):

$$M_{e2016} = 2280 + 360 \frac{0,5 \cdot 100 - 35,1}{19,7} = 2552,28 \text{ (грн.)}$$

Як видно, половина домогосподарств області у 2016 році витрачала в середньому за місяць до 2552,28 грн.

За аналогією з медіаною, тобто на підставі кумулятивних часток (частот), визначаються децилі – варіанти, що ділять упорядкований ряд розподілу на десять рівних частин. Розрахуємо децилі за формулами (2.5) та (2.6) відповідно:

$$D_{1|2016} = 1560 + 360 \frac{0,1 \cdot 100}{20} = 1740 \text{ (грн.)}$$

$$D_{9|2016} = 3720 + 360 \frac{0,9 \cdot 100 - 87}{13} = 3803,08 \text{ (грн.)}.$$

Таким чином, серед 10% найменш забезпечених верств населення максимальні грошові доходи становили 1740 грн. за місяць, а серед 10% найбільш забезпечених мінімальні доходи перевищували 3803,08 грн. на місяць.

Використавши значення D_1 та D_9 розрахуємо коефіцієнт децильної диференціації за формулою (2.7):

$$V_{D|2016} = \frac{3803,08}{1740} = 2,2.$$

Тобто у 2016 році мінімальні грошові доходи 10% найбільш забезпечених верств населення у 2,2 рази перевищили максимальні доходи 10% найменш забезпечених осіб.

Середнє квадратичне відхилення, яке характеризує ступінь відповідності середньої варіантам інтервального ряду, обчислимо, за формулою (2.8):

$$\sigma_{x2016} = \sqrt{\frac{347917355,4}{100}} = 1865,25 \text{ (грн.)}.$$

Таким чином, у 2016 році середній рівень грошових доходів по окремому домогосподарству відхилявся від середнього рівня по області, в середньому, на 1865,25 грн.

Наскільки значне це відхилення, визначимо розрахувавши квадратичний коефіцієнт варіації за формулою (2.9):

$$V_{2016} = \frac{1865,25}{2640,36} \cdot 100 = 70,64 \text{ \%}.$$

Так як коефіцієнт варіації перевищує 33%, то сукупність домогосподарств за рівнем середньодушових грошових доходів є неоднорідною і розрахований середній рівень грошових доходів є нетиповим і ненадійним для даної сукупності.

Розрахуємо коефіцієнт асиметрії за формулою (2.10):

$$A_{s2016} = \frac{2640,36 - 1805,73}{1865,25} = 0,45.$$

Отже, коефіцієнт асиметрії свідчить, що розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових сукупних витрат у 2016 році характеризується правосторонньою асиметрією.

За допомогою формули (2.1) розрахуємо коефіцієнт концентрації витрат Джині K_G .

$$K_{G2015} = (1 - 2 \cdot 0,50295) + 0,1555 = 0,1496,$$

Розраховане значення 0,1496 свідчить про низький ступінь нерівномірності доходів населення.

Розрахуємо середній рівень середньодушових грошових доходів у 2017 році за формулою (2.2):

$$\bar{x}_{2017} = \frac{333552}{100} = 3335,52 \text{ (грн.)}$$

Отже, в 2017 році по області, у середньому на душу населення, витрачалось 3335,52 грн. за місяць.

Обчислимо значення модального рівня місячних грошових доходів за формулою (2.3). В нашому випадку модальним є інтервал де 16,6% домогосподарств мають середньодушові грошові доходи у місяць від 3000,0 до 3360,0 грн.

$$M_{o2017} = 3000 + 360 \frac{16,6 - 7,4}{(16,6 - 7,4) + (16,6 - 14,6)} = 3295,71 \text{ (грн.)}$$

Таким чином, у 2017 році, в Запорізькій області, найбільш поширені були верстви населення, які витрачали в середньому за місяць 3295,71 грн. на кожну особу.

Далі розрахуємо медіанний рівень сукупних витрат за формулою (2.4):

$$M_{e2017} = 3000 + 360 \frac{0,5 \cdot 100 - 39,8}{16,6} = 3221,2 \text{ (грн.)}$$

Як видно, половина домогосподарств області у 2017 році витратила в середньому за місяць до 3221,2 грн.

За аналогією з медіаною, тобто на підставі кумулятивних часток (частот), визначаються децилі – варіанти, що ділять упорядкований ряд розподілу на десять рівних частин. Розрахуємо децилі за формулами (2.5) та (2.6) відповідно:

$$D_{1|2017} = 1920 + 360 \frac{0,1 \cdot 100 - 8,2}{9,4} = 1988,94 \text{ (грн.)},$$

$$D_{9|2017} = 5160 + 360 \frac{0,9 \cdot 100 - 88,6}{11,4} = 5204,21 \text{ (грн.)}.$$

Таким чином, серед 10% найменш забезпечених верств населення максимальні грошові доходи становили 1988,94 грн. за місяць, а серед 10% найбільш забезпечених мінімальні доходи перевищували 5204,21 грн. на місяць.

Використавши значення D_1 та D_9 розрахуємо коефіцієнт децильної диференціації за формулою (2.7):

$$V_{D|2017} = \frac{5204,21}{1988,94} = 2,6.$$

Тобто у 2017 році мінімальні грошові доходи 10% найбільш забезпечених верств населення у 2,6 разів перевищили максимальні доходи 10% найменш забезпечених осіб.

Середнє квадратичне відхилення, яке характеризує ступінь відповідності середньої варіантам інтервального ряду, обчислимо, за формулою (2.8):

$$\sigma_{x2017} = \sqrt{\frac{117305833,0}{100}} = 1083,08 \text{ (грн.)}.$$

Таким чином, у 2017 році середній рівень грошових доходів по окремому домогосподарству відхилявся від середнього рівня по області, в середньому, на 1083,08 грн.

Наскільки значне це відхилення, визначимо розрахувавши квадратичний коефіцієнт варіації за формулою (2.9):

$$V_{2017} = \frac{1083,08}{3335,52} \cdot 100 = 32 \text{ \%} .$$

Так як коефіцієнт варіації не перевищує 33%, то сукупність домогосподарств за рівнем середньодушових грошових доходів є однорідною і розрахований середній рівень грошових доходів є типовим і надійним для даної сукупності.

Розрахуємо коефіцієнт асиметрії за формулою (2.10):

$$A_{s2017} = \frac{3335,52 - 3295,71}{1083,08} = 0,03 .$$

Отже, коефіцієнт асиметрії свідчить, що розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових сукупних витрат у 2017 році характеризується правосторонньою асиметрією, але розподіл приближений до симетричного.

За допомогою формули (2.1) розрахуємо коефіцієнт концентрації витрат Джині K_G .

$$K_{G2017} = (1 - 2 \cdot 0,463948) + 0,1105 = 0,183 ,$$

Розраховане значення 0,183 свідчить про низький ступінь нерівномірності доходів населення.

Розрахуємо середній рівень середньодушових грошових доходів у 2018 році за формулою (2.2):

$$\bar{x}_{2018} = \frac{407892}{100} = 4078,92 \text{ (грн.)}$$

Отже, в 2018 році по області, у середньому на душу населення, витрачалось 4078,92 грн. за місяць.

Обчислимо значення модального рівня місячних грошових доходів за формулою (2.3). В нашому випадку модальним є інтервал де 24,2% домогосподарств мають середньодушові грошові доходи у місяць понад 5160 грн.

$$M_{o2018} = 5160 + 360 \frac{24,2 - 10,2}{(24,2 - 10,2) + 24,2} = 5291,94 \text{ (грн.)}$$

Таким чином, у 2018 році, в Запорізькій області, найбільш поширені були верстви населення, які витрачали в середньому за місяць 5291,94 грн. на кожну особу.

Далі розрахуємо медіанний рівень сукупних витрат за формулою (2.4):

$$M_{e2018} = 4080 + 360 \frac{0,5 \cdot 100 - 44,5}{10,5} = 4268,57 \text{ (грн.)}$$

Як видно, половина домогосподарств області у 2018 році витрачала в середньому за місяць до 4268,57 грн.

За аналогією з медіаною, тобто на підставі кумулятивних часток (частот), визначаються децилі – варіанти, що ділять упорядкований ряд розподілу на десять рівних частин. Розрахуємо децилі за формулами (2.5) та (2.6) відповідно:

$$D_{1|2018} = 2280 + 360 \frac{0,1 \cdot 100 - 4,9}{10,5} = 2454,86 \text{ (грн.)},$$

$$D_{9|2018} = 5160 + 360 \frac{0,9 \cdot 100 - 75,8}{24,2} = 5371,24 \text{ (грн.)}$$

Таким чином, серед 10% найменш забезпечених верств населення максимальні грошові доходи становили 2454,86 грн. за місяць, а серед 10% найбільш забезпечених мінімальні доходи перевищували 5371,24 грн. на місяць.

Використавши значення D_1 та D_9 розрахуємо коефіцієнт децильної диференціації за формулою (2.7):

$$V_{D|2018} = \frac{5371,24}{2454,86} = 2,2..$$

Тобто у 2018 році мінімальні грошові доходи 10% найбільш забезпечених верств населення у 2,2 рази перевищили максимальні доходи 10% найменш забезпечених осіб.

Середнє квадратичне відхилення, яке характеризує ступінь відповідності середньої варіантам інтервального ряду, обчислимо, за формулою (2.8):

$$\sigma_{x_{2018}} = \sqrt{\frac{172318959,4}{100}} = 1312,7 \text{ (грн.)}.$$

Таким чином, у 2018 році середній рівень грошових доходів по окремому домогосподарству відхилявся від середнього рівня по області, в середньому, на 1312,7 грн.

Наскільки значне це відхилення, визначимо розрахувавши квадратичний коефіцієнт варіації за формулою (2.9):

$$V_{2018} = \frac{1312,7}{4078,92} \cdot 100 = 32 \text{ \%}.$$

Так як коефіцієнт варіації не перевищує 33%, то сукупність домогосподарств за рівнем середньодушових грошових доходів є однорідною і розрахований середній рівень грошових доходів є типовим і надійним для даної сукупності.

Розрахуємо коефіцієнт асиметрії за формулою (2.10):

$$A_{s_{2018}} = \frac{4078,92 - 5291,94}{1312,7} = (-0,92).$$

Отже, коефіцієнт асиметрії свідчить, що розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових сукупних витрат у 2018 році характеризується лівосторонньою асиметрією.

За допомогою формули (2.1) розрахуємо коефіцієнт концентрації витрат Джині K_G .

$$K_{G_{2018}} = (1 - 2 \cdot 0,494582) + 0,1392 = 0,15,$$

Розраховане значення 0,15 свідчить про низький ступінь нерівномірності доходів населення.

Розрахуємо середній рівень середньодушових грошових доходів у 2019 році за формулою (2.2):

$$\bar{x}_{2019} = \frac{561300}{100} = 5613 \text{ (грн.)}$$

Отже, в 2018 році по області, у середньому на душу населення, витрачалось 5613 грн. за місяць.

Обчислимо значення модального рівня місячних грошових доходів за формулою (2.3). В нашому випадку модальним є інтервал де 19,7% домогосподарств мають середньодушові грошові доходи у місяць від 4000,1 до 5000 грн.

$$M_{o2019} = 4000,1 + 500 \frac{19,7 - 19,4}{(19,7 - 19,4) + (19,7 - 16,3)} = 4040,64 \text{ (грн.)}$$

Таким чином, у 2019 році, в Запорізькій області, найбільш поширені були верстви населення, які витрачали в середньому за місяць 4040,64 грн. на кожну особу.

Далі розрахуємо медіанний рівень сукупних витрат за формулою (2.4):

$$M_{e2019} = 5000,1 + 500 \frac{0,5 \cdot 100 - 49,6}{16,3} = 5012,37 \text{ (грн.)}$$

Як видно, половина домогосподарств області у 2019 році витрачала в середньому за місяць до 5012,37 грн.

За аналогією з медіаною, тобто на підставі кумулятивних часток (частот), визначаються децилі – варіанти, що ділять упорядкований ряд розподілу на десять рівних частин. Розрахуємо децилі за формулами (2.5) та (2.6) відповідно:

$$D_{1|2019} = 2000 + 500 \frac{0,1 \cdot 100}{10,5} = 2476,19 \text{ (грн.)}$$

$$D_{9|2019} = 9000,1 + 500 \frac{0,9 \cdot 100 - 88,8}{3,3} = 9181,92 \text{ (грн.)}$$

Таким чином, серед 10% найменш забезпечених верств населення максимальні грошові доходи становили 2476,19 грн. за місяць, а серед 10% найбільш забезпечених мінімальні доходи перевищували 9181,92 грн. на місяць.

Використавши значення D_1 та D_9 розрахуємо коефіцієнт децильної диференціації за формулою (2.7):

$$V_{D|2019} = \frac{9181,92}{2476,19} = 3,7..$$

Тобто у 2019 році мінімальні грошові доходи 10% найбільш забезпечених верств населення у 3,7 разів перевищили максимальні доходи 10% найменш забезпечених осіб.

Середнє квадратичне відхилення, яке характеризує ступінь відповідності середньої варіантам інтервального ряду, обчислимо, за формулою (2.8):

$$\sigma_{x2019} = \sqrt{\frac{625623100,0}{100}} = 2501,25 \text{ (грн.)}.$$

Таким чином, у 2019 році середній рівень грошових доходів по окремому домогосподарству відхилявся від середнього рівня по області, в середньому, на 2501,25 грн.

Наскільки значне це відхилення, визначимо розрахувавши квадратичний коефіцієнт варіації за формулою (2.9):

$$V_{2019} = \frac{2501,25}{5613} \cdot 100 = 44 \text{ \%}.$$

Так як коефіцієнт варіації перевищує 33%, то сукупність домогосподарств за рівнем середньодушових грошових доходів є неоднорідною і розрахований середній рівень грошових доходів є нетиповим і ненадійним для даної сукупності.

Розрахуємо коефіцієнт асиметрії за формулою (2.10):

$$A_{s2019} = \frac{5613 - 4040,64}{2501,25} = 0,62..$$

Отже, коефіцієнт асиметрії свідчить, що розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових сукупних витрат у 2019 році характеризується правосторонньою асиметрією.

За допомогою формули (2.1) розрахуємо коефіцієнт концентрації витрат Джині K_G .

$$K_{G2019} = (1 - 2 \cdot 0,438075) + 0,116 = 0,24,$$

Розраховане значення 0,24 свідчить про низький ступінь нерівномірності доходів населення.

Розраховані значення середнього, модального, медіанного рівнів середньодушових еквівалентних грошових доходів у місяць, а також середнього квадратичного відхилення та коефіцієнтів: варіації, асиметрії, децильної диференціації та коефіцієнту Джині за 2015 – 2019 рр. приведені в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

**Показники центральної тенденції ряду та показники варіації
середньодушових еквівалентних грошових доходів у місяць у 2015 – 2019
роках**

Роки	Рівень середньодушових еквівалентних грошових доходів, грн			Середнє квадр. відхилення, грн.	Коефіцієнт			
	середній	модальний	медіанний		варіації, %	асиметрії	децильної диференціації	концентрації Джині
2015	2509,68	1878,26	2358,81	1887,87	75,2	0,33	2,2	0,152
2016	2640,36	1805,73	2552,28	1865,25	70,64	0,45	2,2	0,1496
2017	3335,52	3295,71	3221,2	1083,08	32	0,03	2,6	0,183
2018	4078,92	5291,94	4268,57	1312,7	32	-0,92	2,2	0,15
2019	5613	4040,64	5012,37	2501,25	44	0,62	3,7	0,24

Отже, розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів характеризується правосторонньою асиметрією, за виключенням 2018 року. Рівень асиметрії високий у всіх

роках, за виключенням 2017, який характеризується низьким рівнем, що близький до симетричного розподілу.

Високий коефіцієнт варіації свідчить про значну неоднорідність розподілу сукупності, що є підтвердженням високого ступеню диференціації домогосподарств за рівнем еквівалентних грошових доходів, за виключенням 2017 та 2018 років. Слід відзначити, що диференціація домогосподарств мала нерівномірний розподіл за роками, не просліджувалося стабільної тенденції зростання чи спадання.

Динаміка коефіцієнту децильної диференціації свідчить про те, що мінімальні середньодушові еквівалентні грошові доходи 10% найбільш забезпечених верств населення значно перевищують максимальні доходи 10% найменш забезпечених осіб, протягом всіх досліджуваних років. Одночасно слід відмітити, що у 2015, 2016 та 2018 роках коефіцієнт мав однакове значення та складав 2,2. У 2017 році він склав 2,6 разів та найбільше значення спостерігається у 2019 році та складає 3,7, що свідчить про те, що мінімальні доходи найбільш забезпечених громадян у 3,7 разів перевищують доходи найменш забезпечених верств населення.

Величина коефіцієнту концентрації Джині свідчить про низьку ступінь диференціації доходів у 2015-2018. Однак у 2019 роках ступінь диференціації доходів зросла до коефіцієнту 0,24. Ця зміна є досить суттєвою і варто зазначити, що розподіл доходів в області є досить нерівномірний.

Слід відзначити, що обстеження домогосподарств не дає повної картини диференціації життєвого рівня населення області, тому що більш заможні не бажають показувати свої доходи та витрати. Про це свідчить й інтервальний ряд розподілу населення, де варіаційною ознакою являється рівень середньодушових сукупних витрат. У 2015 році перший інтервал – середньодушові сукупні витрати до 1920 грн., одинадцятий (останній) – понад 5160 грн., а у попередні роки ці границі були ще нижчі. Але вже в даних 2019 року перший інтервал - середньодушові сукупні витрати до 3000 грн., останній – понад 12000 грн.

РОЗДІЛ 3

ЗАХОДИ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Застосування міжнародного досвіду регулювання бідності в країні

За оцінками європейських інституцій та даними, опублікованими Державним комітетом статистики України, наша країна посідає одне з останнім місць у Європі за виробництвом валового внутрішнього продукту (ВВП) на одну особу та рівнем доходів населення. Так, 2016 року за виробництвом ВВП на одну особу Україна випереджала тільки шість країн Європейського континенту: Албанію, Боснію і Герцеговину, Вірменію, Грузію, Македонію, Молдову. При цьому, вона на 30 % поступалася своєму показнику 1990 року та у 2–3 рази нинішнім показникам провідних країн Європи [44].

Таке відставання пояснюють розривом напрацьованих економічних зв'язків між вітчизняними підприємствами та їхніми партнерами з інших республік після розпаду Радянського Союзу, демілітаризацією української економіки, труднощами з освоєнням ринкових умов господарювання, а в останні роки – зовнішньою агресією Російської Федерації. Однак, країни Східної, Південно-Східної Європи та Прибалтики, які також належали до соціалістичної системи, зуміли за останні десятиліття значно покращити свої показники з виробництва ВВП та доходів населення [46].

Це засвідчує неефективне використання законодавчими та виконавчими органами нашої країни наділених їм повноважень з організації діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання в ринкових умовах. Тому, Україні доцільно вивчити досвід інших країн із подолання бідності та використати їхні кращі досягнення для вдосконалення вітчизняної економічної політики.

На початку дев'яностих років ХХ століття Україна, відмовившись від адміністративно-планової економіки, розпочала розбудову ринкових засад господарювання. Однак, при цьому не були враховані рекомендації всесвітньо відомих економістів щодо управління економіками країн, напрацьовані у ХХ столітті, та досвід подолання бідності багатьма країнами світу після Другої світової війни, що призвело до втрати вітчизняного промислового потенціалу та зuboжіння значної частини українців. Водночас за останнє століття світова економічна наука і практика виробила ефективні механізми забезпечення динамічного розвитку економік країн та подолання бідності. Наприклад Федеративна Республіка Німеччини (ФРН), створена у 1949 року, уже в сімдесяті роки ХХ століття за виробництвом ВВП на душу населення вийшла на друге місце в світі після США, а 1986 року – на перше місце в світі за експортом продукції [55].

Основою німецького «економічного чуда» було: державне стимулювання експорту, орієнтація підприємств на підвищення якості та постійне оновлення продукції, кредитування та страхування ризиків, збільшення витрат на наукові дослідження та впровадження інновацій, підтримка малого і середнього бізнесу та залучення іноземних інвесторів.

Для стимулювання експорту Західна Німеччина практично відразу після свого створення стала на шлях надання кредитів не тільки власним експортерам, але й іноземним покупцям на умовах більш пільгових для імпорту, ніж кредити конкурентів. Важливе місце серед державних заходів сприяння експорту в Німеччині посідає страхування експортних кредитів. Ще 1949 року, згідно із законом ФРН, страховій компанії «Гермес» було доручено здійснювати урядове гарантування експортних кредитів. Для цього держава виділила фірмі «Гермес» власні кошти [51, с. 22].

Державна політика Італії з відновлення зруйнованої війною економіки мала певні відмінності від дій Німеччини. Для збалансування платіжного балансу та подолання інфляції в Італії була запроваджена економічна політика, яка зводилася до зменшення споживання та державних витрат. При

цьому, вона успішно скористалася перевагою дешевої робочої сили, яку мала тоді. Для стимулювання розвитку промисловості 1947 року в Італії був створений Фонд фінансової допомоги машинобудуванню. Кошти виділяли у формі дотації терміном на 20 років. Для фінансування закупки промислового обладнання Фонду була надана позика Експортно-імпортного банку США. Водночас Італія започаткувала реформи на селі, які почалися 1947 року та передбачали передачу в приватні руки 700 тис. га землі, збільшення виробництва техніки для села, створення за рахунок державного бюджету каси для пільгового фінансування проектів розвитку на Півдні Італії. Тоді ж була запроваджена програма житлового будівництва з наступною передачею житла в оренду. Це викликало будівельний бум, який притягував інвестиції та стимулював роботу галузей, що працювали на будівництво. При цьому, як і Німеччина, Італія віддавала перевагу експортоорієнтованій економічній політиці [57, с.35].

Японія, яка також зазнала величезних збитків під час Другої світової війни, забезпечила швидкий економічний прорив завдяки переорієнтації з розвитку легкої промисловості, зокрема текстильної, на важку, електротехнічну і хімічну промисловості. Однак, із 70–80-х років ХХ століття в економічному розвитку Японії відбулися суттєві зміни: орієнтація на важку і хімічну промисловість була замінена на розвиток складальних, обробних виробництв і сфери послуг, що дозволило країні за 10 років знизити енергомісткість продукції на 30 %, матеріаломісткість – на 40 %. На думку вчених, секретом успіхів Японії на висококонкурентних світових ринках є рух за відсутність недоліків з акцентом на якість та постійне намагання японців, навіть на шкоду власним прибуткам, нарощувати обсяги виробництва: «Підприємці більше турбуються про розвиток виробництва, ніж про доходи». Водночас, японський уряд, як і уряди Німеччини та Італії, усебічно підтримував експорт [54, с. 11–17].

Узагальнюючи, варто зазначити, що країни, які зазнали значних збитків під час Другої світової війни, забезпечили швидке відновлення своїх

економік і, відповідно, стрімке зростання доходів населення за рахунок орієнтації на високотехнологічну якісну продукцію та експортні ринки, підтримки наукових досліджень і впровадження інновацій, забезпечення підприємств кредитними ресурсами та страхуванням їхніх ризиків, проведення аграрних реформ, розширення будівництва, визначення пріоритетних напрямів розвитку країни, підтримки інфраструктурних проектів, малих і середніх підприємств, а також використанням переваг дешевої робочої сили.

Успішний розвиток Китаю, Республіки Корея, Сінгапуру та В'єтнаму, які після Другої світової війни належали до економічно відсталих країн, учені пов'язують із концентрацією всіх наявних матеріальних, людських і фінансових ресурсів на певній кількості державних пріоритетів (зважаючи на національні особливості). Наприклад, В'єтнам у 1995–2011 роках досяг разючих результатів та став одним із лідерів з експорту рису, чаю, кави, каучуку та окремих видів продукції машинобудування. «Таких результатів ця країна досягла завдяки концентрації наявних ресурсів на двох державних пріоритетах – розвитку АПК і нарощуванні експорту продукції» [51, с. 17].

Орієнтацію на пріоритетне фінансування найбільш наукомістких галузей, здатних «витягнути» всю економіку та сучасні підприємства, яким під силу забезпечити стійке економічне зростання, використовують Китай та Південна Корея [52, с. 24]. Успішному розвитку Китаю сприяла ліквідація 1979 року державної монополії на зовнішню торгівлю. Для звільнення закордонних інвесторів та експортерів від бюрократичної експертизи по всьому Китаю були створені спеціальні економічні зони (зони оброблення експорту). Також були запроваджені різноманітні експортні субсидії. Усе це зумовило стрімке зростання іноземних інвестицій.

Високі темпи економічного зростання в країнах Південно-Східної Азії (Індонезії, Малайзії і Таїланді) пояснюються насамперед нагромадженням у цьому регіоні капіталів. По-друге, високий рівень інвестування у цих країнах був підтриманий не менш істотними внутрішніми заощадженнями. По-третє,

виробництво предметів промислового експорту зростало надзвичайно швидко, що полегшувало освоєння закордонних технологій. По-четверте, у цих країнах був надзвичайно високий ріст продуктивності праці [55, с. 65].

Країни Латинської Америки, рівень життя у яких після Другої світової війни був надзвичайно низьким, упродовж трьох десятиліть (1950–1980 роки) забезпечували середньорічні темпи зростання виробництва на 5,5 %. Двома стовпами стратегії, якої дотримувалися країни Латинської Америки, були урядове втручання в процеси індустріалізації та бар'єри на шляху зовнішньої торгівлі. Протягом 1950-х років більшість країн цього континенту розробила програми освоєння виробництва імпортованих до того товарів. Отже, стратегія країн Латинської Америки відрізнялася від стратегії країн Східної Азії. При цьому, незважаючи на різницю в тактичних заходах у різних країнах, в усіх випадках переважав курс на стабілізацію фінансового сектора; приборкання інфляції та оздоровлення кредитно-грошової системи розглядали як необхідну умову підвищення ефективності ринкових механізмів, прискорення економічного зростання [53, с. 66].

Без сумніву, стартові можливості для забезпечення динамічного зростання національних економік у країнах Південно-Східної Азії та Латинської Америки значно відрізнялися від можливостей і попереднього досвіду Німеччини, Італії та Японії, тому основою їхньої політики економічного розвитку були стабілізація фінансового сектору, прискорена індустріалізація, імпортозаміщення та використання переваг дешевої робочої сили. Наприкінці ХХ століття успіхів у своєму розвитку досягли Туреччина та країни Східної Європи. Економічні успіхи Туреччини пов'язують зі створенням сприятливого середовища для залучення іноземного капіталу. При цьому пільговий режим у Туреччині диференціюється залежно від регіону, обсягу та галузі, інвестиції, здійснювані найменш розвинуті турецькі провінції, мають більші пільги. Щоб стимулювати та раціонально розміщувати інвестиції, уряд може брати на себе оплату 25 % використаної електроенергії, 50 % платежів до фонду соціального забезпечення, а також

100 % необхідних відрахувань до пенсійного фонду протягом 5 років. Інвестуючи в найменш розвинуті провінції, компанія може одержати пільгу щодо сплати корпоративного податку – від 30 до 100 % [56, с. 92–93].

Певною мірою, аналогічну турецькій політику економічного розвитку проводила Чеська Республіка, яка наприкінці вісімдесятих років ХХ століття «покинула» планову економіку. Уряд цієї країни, розуміючи, що основним інструментом підтримки регіонів є не отримання субсидій від держави та європейських структур, а розвиток підприємництва, апробував проект Міністерства промисловості й торгівлі і агентства «Чехінвест» щодо створення промислових зон. При цьому перевагу віддавав депресивним регіонам, сільській місцевості та малим містам [58, с. 77].

Отже, Туреччина та Чеська Республіка для стимулювання розвитку своїх економік використовували створення сприятливого середовища для вияву приватної ініціативи та залучення іноземних інвестицій, а також запроваджували комплекси заходів для стимулювання розвитку депресивних територій.

Узагальнюючи досвід стимулювання розвитку своїх економік та подолання бідності країнами, які зазнали поразки у Другій світовій війні, Південно-Східної Азії, Латинської Америки, Туреччини та Східної Європи, можна зробити висновок, що комплекс заходів України із забезпечення динамічного розвитку національної економіки та підвищення рівня життя населення повинен містити:

- стабілізацію вітчизняної фінансової системи, мінімізацію рівня інфляції та поступову відмову від зовнішніх запозичень;
- створення сприятливого правового та податкового середовища для залучення іноземних інвестицій, розвитку депресивних регіонів, приватної ініціативи, малого та середнього бізнесу;
- фінансову підтримку наукових і науково-дослідних установ, упровадження інновацій та експортної діяльності суб'єктів господарювання;

– вільний доступ до дешевих кредитних ресурсів та державне страхування ризиків суб'єктів міжнародної діяльності, зокрема й відмову від раніше підписаних контрактів контрагентами з інших країн;

– програму відновлення індустріалізації вітчизняної економіки, збільшення обсягів будівництва, аграрних перетворень та імпортозаміщення товарів.

Що стосується Європи сьогодні, існує Декларація про право на розвиток, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1986 році, що була першим міжнародним інструментом, в якому йдеться виключно про право на розвиток. У цьому документі пропонується підхід, розроблений на основі прав людини, спрямований на розвиток людини і боротьбу з бідністю. Незалежний експерт ООН з питань захисту прав на розвиток, д-р Арджун Сенгупта, заявив, що ліквідація бідності є важливим елементом у просуванні та реалізації розвитку людини, як одного з прав людини, а також наголосив на необхідності надання доступу до таких сфер обслуговування, як охорона здоров'я, освіта, житло та харчування для бідних з метою підвищення їх потенціалу, щоб вийти з бідності. Сенгупта пояснює, що право на розвиток можна розглядати як вектор різних прав, включаючи право на харчування, право на доступ до медичних послуг, право на освіту, право на забезпечення житлом та інших економічних, соціальних, культурних, цивільних і політичних прав разом з економічним розвитком. Право на розвиток буде виконуватися тільки у випадку, якщо всі права людини будуть виконуватися або якщо принаймні одне право буде виконуватися, а інші права не будуть порушуватися. Якщо деякі права виконуються в той час, як окреме право порушується, не може бути й мови про повне виконання прав людини на розвиток.

У вересні 2000 року керівники світових країн прийняли Декларацію цілей розвитку тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, закликаючи нації до міжнародного партнерства з метою ліквідації крайньої бідності до 2015 року і встановили ряд цілей, які стали називатися «Цілі розвитку

тисячоліття» (ЦРТ). Перша ціль спрямована безпосередньо на подолання бідності, а інші сім цілей також тісно пов'язані з бідністю та її усуненням.

Цілі розвитку тисячоліття наступні:

- ціль 1: Подолання бідності і голоду;
- ціль 2: Забезпечення доступу до загальної початкової освіти;
- ціль 3: Забезпечення гендерної рівності і виконання прав жінок;
- ціль 4: Зменшення дитячої смертності;
- ціль 5: Поліпшення здоров'я матерів;
- ціль 6: Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями;
- ціль 7: Сталий розвиток довкілля;
- ціль 8: Глобальне партнерство для розвитку.

Розподіл світових ресурсів є завданням неурядових організацій, які виступають за чіткий розподіл таких природних ресурсів, як нафта і вода, в інтересах населення всього світу, а також за доступність таких основних товарів і послуг, як харчування, доступність житла і охорона здоров'я для всіх людей [22] .

Спеціалісти з питань захисту прав людини на розвиток стверджують, що для виконання ЦРТ уряд повинен враховувати всі принципи прав людини (наприклад, недискримінації, участі, підзвітності і прозорості) в національній стратегії розвитку. Саміт з питань ЦРТ проводився в 2010 році для аналізу виконання ЦРТ. У Рішенні, прийнятому Генеральною Асамблеєю, ще раз підтверджено, що «загальні основоположні цінності, включаючи свободу, рівність, солідарність, терпимість, повагу до всіх прав людини, повагу до природи і спільну відповідальність, мають найважливіше значення для досягнення Цілей розвитку тисячоліття».

Згідно статистики багатьох країн, молодь, яка виросла у бідності, як правило, більш уразлива: така молодь, швидше за все, має поганий стан здоров'я, не отримала освіти, має незадовільну поведінку, успішність у школі була поганою, молоді дівчата з бідних сімей часто рано вагітніють, не мають досвіду і амбіцій, їх робота низькооплачувана, багато з них безробітні і

залежать від організацій соціального забезпечення. Бідність, безпосередньо, зумовлює невиконання прав людей: бідність спричиняє позбавлення прав на освіту, на участь у прийнятті суспільних рішень, на відпочинок і дозвілля, на участь у громадському житті, а також на інші цивільні і політичні права.

За даними «Євростат» — статистичної бази даних Європейського союзу за 2010 рік — більше 20% дітей і молоді віком до 24 років живуть на межі бідності в ЄС. Це означає, що кожна п'ята молода людина живе в сім'ї, дохід якої складає менше 60% від середнього показника доходів у державі.

У 2010 році Європейський Молодіжний Форум у своєму стратегічному документі з питань молоді і бідності вказав, що однією з основних причин бідності молоді в Європі є важкий перехід до самостійного дорослого життя. В цьому стратегічному документі зазначено, що молодь, яка залишає домівки своїх батьків, більш імовірно зазнає бідності. Ті, хто живуть зі своїми батьками або сімейні пари без дітей, менше зазнають ризику жити у бідності, ніж молодь, що живе поодинокі, матері-одиначки або батьки-одинаки. Згідно опитуванням організації «Євробарометр», яка проводила опитування населення серед людей 15–30 років, більшість опитаних вказала, що молодь залишається зі своїми сім'ями довше, ніж раніше через фінансові причини.

Рада Європи бореться з бідністю шляхом зміцнення соціальної згуртованості, а також запобігає та протидіє соціальній ізоляції. Європейська конвенція з прав людини, яка гарантує цивільні і політичні права людини, доповнюється Європейською соціальною хартією (ESC), прийнятою в 1961 році і переглянутою в 1996 році, яка гарантує соціальні та економічні права людини. Відповідно до статті 30, «кожна людина має право на захист від бідності та соціального відчуження» [22].

Доповідач Лука Волонте повідомив Парламентську Асамблею в 2011 році, що бідність і соціальна ізоляція за останній час значно зросли в державах-членах Ради Європи. Це ставить під загрозу повне виконання основоположних прав людини для зростаючої кількості людей, а також

соціальну згуртованість європейських суспільств. Він нагадав, що бідність можна подолати тільки шляхом розширення можливостей для бідних верств населення. На основі цього звіту Асамблея прийняла резолюцію і закликала країни-члени враховувати думки людей, що живуть у бідності: розробити нові форми управління та брати участь в об'єднанні і розширенні прав і можливостей людей і суспільства, які страждають від бідності, а також сприяти соціальній інтеграції всіх людей...».

У "Порядку денному 2020" Ради Європи з молодіжної політики наголошується, що отримання освіти, роботи, забезпечення гідних умов життя, участь в культурних, спортивних та творчих заходах, а також ведення діалогу між поколіннями і солідарність є основними засобами соціальної інтеграції.

Питання подолання бідності у світі залишається першочерговим і сьогодні, воно регламентується Європейською соціальною хартією, а також Цілями сталого розвитку, схваленими на саміті ООН на період із 2015 до 2030 року, відповідно, це питання актуалізоване і в Україні. У 2015 році лідери 193 країн світу на саміті ООН із питань сталого розвитку ухвалили 17 глобальних цілей, які дадуть змогу досягти трьох важливих результатів у найближчі 15 років: покінчити з крайньою бідністю, побороти нерівність та несправедливість, зайнятися викликами зміни клімату. У Цілях сталого розвитку першою визначено подолання бідності у всіх формах і всюди.

Боротьба з бідністю завжди належала до пріоритетів ЄС. Зокрема з метою подолання бідності ЄС виробив такі пріоритетні напрями діяльності:

- збільшення зв'язку між соціальним захистом, освітою та навчанням через активну політику зайнятості;
- модернізація системи соціального захисту, забезпечення її стабільності, адекватності й доступності для всіх;
- усунення перешкод щодо доступу до освіти та перепідготовки кадрів на всіх вікових етапах людського життя, з особливою увагою до найбільш знедолених груп; – допомога сім'ям для боротьби з дитячою бідністю;

- забезпечення гідного житла для вразливих груп, розробка комплексних підходів до боротьби з безпритульністю;
- покращення доступу до якісних послуг у таких сферах: охорона здоров'я, соціальні послуги, транспорт, нові інформаційно-комунікативні технології;
- усунення гендерної дискримінації, забезпечення соціальної інтеграції осіб з особливими потребами (інвалідів), а також етнічних меншин та іммігрантів;
- запобігання надмірної заборгованості громадян [51].

Стратегія реалізації цих завдань передбачає співробітництво між країнами-членами Євросоюзу, органами влади різного рівня та неурядовими організаціями. У більшості європейських країн зменшити рівень бідності вдалося завдяки широкому розвитку сфери виробництва та послуг і максимальному залученню до трудового процесу працездатного населення.

Отже, у європейській практиці широко використовуються два головних способи боротьби з бідністю. Перший спосіб полягає у забезпеченні та підтримці мінімальних доходів (заробітної плати і пенсій), достатніх для збереження діючих нормальних стандартів споживання. Другий спосіб полягає у використанні адресної соціальної допомоги незахищеним верствам населення. Його застосовують у країнах, де доходи основної маси населення низькі, а розподіл соціальної допомоги – основний метод соціальної підтримки для значної частини населення країни. Крім цього, для боротьби з бідністю широко використовують механізм обов'язкового соціального страхування, яке передбачає високі трудові пенсії, допомоги по безробіттю, допомоги та пільги на дітей, а також якісне медичне обслуговування.

3.2. Моделювання впливу чинників на доходи домогосподарств України

В теперішній час методи кореляційно – регресійного аналізу отримали широке визнання у всіх галузях наукової та практичної діяльності завдяки можливостям об'єктивної кількісної оцінки впливу різноманітних факторів на рівень результативних ознак. Крім того, з їх допомогою можна моделювати динаміку процесів і отримувати обґрунтовані прогнози на майбутнє. Одним з головних методологічних підходів до проведення аналітичних досліджень впливу факторів на результативний економічний показник є стохастичний (імовірнісний) підхід. Останній не вимагає наявності жорсткого функціонального зв'язку між досліджуваними явищами, навпаки, він базується на передумові кореляційної залежності між змінними. Це дозволяє включати в середовище моделювання усі фактори, що теоретично впливають на результативну ознаку, та забезпечує повноту й адекватність регресійної моделі.

Як відомо, більшість соціально-економічних показників формується під впливом не одного, а багатьох факторів. Метод побудови моделі такого зв'язку має назву багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу. В цьому випадку результативна ознака (Y) пов'язується з допомогою рівняння множинної регресії з двома або більше факторними ознаками ($X_1, X_2, X_3, \dots, X_m$).

Найважливішими умовами побудови багатофакторної моделі зв'язку є достатня кількість одиниць у сукупності та відсутність мультиколінеарності факторів (близького до функціонального зв'язку між ними). В тому випадку, якщо два факторних показники мультиколінеарні, один з них повинен бути виключений з моделі.

Для кореляційно-регресійного аналізу була обрана залежна ознака – доходи домогосподарств України (y). Також обрані наступні незалежні фактори (див. табл.3.1) [Створено автором на основі джерела 62]:

- рівень бідності, % (x_1);
- населення, тис.осіб (x_2);

- розмір прожиткового мінімуму, грн. (x3).

Таблиця 3.1

Вихідні дані для побудування множинної регресії

Рік	Доходи домогосподарств у середньому на місяць, грн. (y)	Рівень бідності, % (x1)	Населення, тис.осіб (x2)	Розмір прожиткового мінімуму (x3)
2000	422,9	87,4	49429,8	270,1
2001	520,8	83,7	48923,2	311,3
2002	608,1	80,5	48457,1	342,0
2003	708,6	67,3	48003,5	342,0
2004	911,8	50	47622,4	362,2
2005	1321,4	28,4	47580,8	423,0
2006	1611,7	21,4	46929,5	463,8
2007	2012,1	12,7	46646,0	518,5
2008	2892,8	7,1	46372,7	607,5
2009	3015,3	5,8	46143,7	638,5
2010	3469,1	8,8	45962,9	843,2
2011	3841,7	7,8	45778,5	914,1
2012	4134,2	9,1	45633,6	1042,4
2013	4454,2	8,4	45553,0	1113,67
2014	4563,3	16,7	45426,2	1176,0
2015	5231,7	51,9	42929,3	1227,3
2016	6238,8	51,1	42760,5	1388,1
2017	8165,2	34,9	42584,5	1603,7
2018	9904,1	27,6	42386,4	1744,8
2019	10853,2	38,5	41858,2	1939,0

Для оцінки мультиколінеарності використано функцію EXCEL«Анализ данных»та отримані наступні результати (Див. табл.3.2) (Створено автором на основі джерела [62]).

Таблиця 3.2

Результат кореляції факторів моделі

	Рівень бідності, % (x1)	Населення, тис.осіб (x2);	Розмір прожиткового мінімуму, грн. (x3).
1	2	3	4
Рівень бідності, % (x1)	1		

Продовж.табл.3.2

1	2	3	4
Населення, тис.осіб (x2);	0,3595876	1	
Розмір прожиткового мінімуму, грн. (x3).	-0,316245	-0,560613	1

За даними таблиці інтерколінеарність між факторами не перевищує значення 0,7. Отже, можна стверджувати, що мультиколінеарність відсутня та жоден фактор не потрібно виключати з моделі.

На першому етапі кореляційно – регресійного аналізу були розраховані основні описові статистики, що характеризують параметри розподілу всіх змінних. Серед них такі важливі показники, як середнє значення, стандартне відхилення, дисперсія, медіана, коефіцієнт варіації та інші. Вони були використані у подальшому процесі дослідження впливу чинників на доходи населення.

Дослідження здійснено за допомогою функції «ЛИНЕЙН» статистичного пакету Excel (таблиця 3.3), який дозволяє проводити кореляційно – регресійний аналіз як методом примусового включення в модель усіх показників, так і покрокового виключення найменш значущих за показником t–критерію.

За результатами, наведеними у таблиці 3.2, маємо рівняння регресії, яке має наступний вигляд:

$$y = 3466,264 - 0,641x_1 - 0,097x_2 + 5,455x_3..$$

5,4546891	-0,09717	0,641357	3466,264
0,8900672	0,205986	5,161656	10144,38
0,9702743	579,9584	#Н/Д	#Н/Д
174,08519	16	#Н/Д	#Н/Д
175661544	5381627	#Н/Д	#Н/Д

Рис. 3.1 Результати застосування функції «ЛИНЕЙН»

Отримане рівняння моделі показує, що збільшення показника рівня бідності на 1% призводить до зменшення суми доходів домогосподарств на 641,36 гривень, збільшення населення на 1000 осіб призводить до зменшення середніх доходів домогосподарств на 97,17 грн та збільшення прожиткового мінімуму на 1000 гривень призводить до збільшення середнього показника сукупних доходів домогосподарств на 5454,69 гривень.

За даними таблиці 3.2, коефіцієнт детермінації складає 0,9702. Значення коефіцієнта досить високе і це означає, що 97,02% змін залежного у пояснюється змінами незалежних факторів x_1 , x_2 , та x_3 , а на частку інших факторів припадає лише 2,98% змін.

Для того, щоб визначити чи є регресія значущою, необхідно порівняти отриманий критерій Фішера, що у нашому випадку складає 174,08519 з табличним критичним значенням. Критичне значення критерію Фішера розраховане за допомогою функції «РЕГРЕСІЯ»(таблиця 3.4) [Створено автором на основі джерела 62] та складає 2,00809, що свідчить про те, що отримана регресія є значущою.

Таблиця 3.4

Дисперсійний аналіз

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресия	3	175661544,1	58553848	174,0851866	2,00809
Остаток	16	5381627,163	336351,7		
Итого	19	181043171,3			

Також розраховані передбачені значення у та залишки відхилення від фактичних. Для зручності подаємо їх у вигляді таблиці 3.5 (Побудовано самостійно на основі джерела [62]).

Таблиця 3.5

Передбачені значення у

Фактичне Y	Передбачене Y	Залишки
1	2	3
422,9	192,623	230,277

Продовж. табл.3.5

1	2	3
520,8	464,2086	56,59136
608,1	674,9054	-66,8054
708,6	710,515	-1,91497
911,8	846,635	65,16496
1321,4	1168,469	152,931
1611,7	1449,817	161,8835
2012,1	1770,155	241,9446
2892,8	2278,587	614,2128
3015,3	2469,1	546,1996
3469,1	3605,167	-136,067
3841,7	4009,181	-167,481
4134,2	4723,931	-589,731
4454,2	5120,07	-665,87
4563,3	5477,705	-914,405
5231,7	6022,725	-791,025
6238,8	6915,728	-676,928
8165,2	8098,471	66,72901
9904,1	8882,695	1021,405
10853,2	10000,31	852,8896

Для порівняння нанесемо фактичні та передбачені значення у на графік. (рис.3.2).

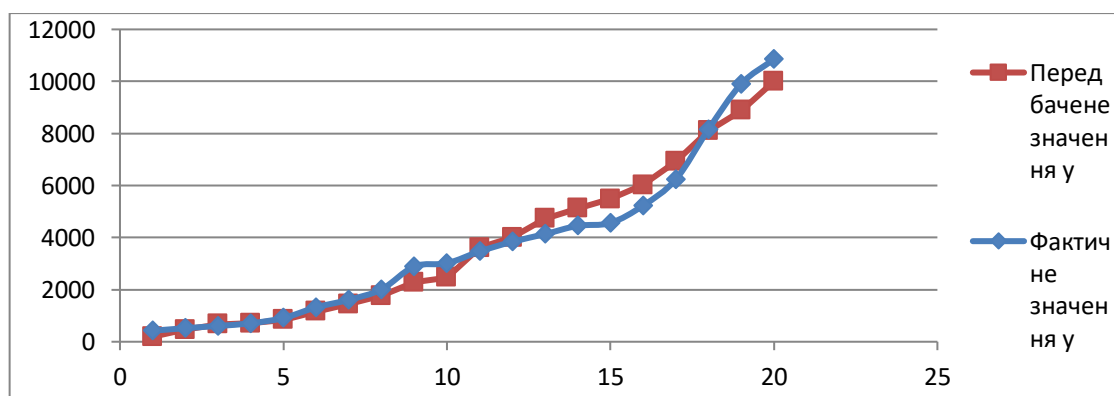

Рис.3.2 Порівняння значень доходів домогосподарств (Побудовано самостійно на основі джерела [62])

Отже, у підсумку кореляційно-регресійного аналізу можна зробити висновок, що незалежні фактори та модель обрані правильно, всі показники вказують на значущість моделі та правильність розрахунків. Так як всі обрані параметри є адекватними, то розроблена модель дає змогу оцінити зміни впливу деяких соціально – економічних та демографічних чинників на доходи населення та спрогнозувати можливий розвиток ситуації на перспективу.

3.3. Заходи подолання бідності в Україні

На сучасному етапі розвитку міжнародної економіки стратегічною метою для всіх країн світу стало проголошення сталого людського розвитку. Тому на сьогодні для України одним з найважливіших питань є подолання бідності. Якщо декілька років тому ще точилися дискусії навколо цього питання, то сьогодні масове поширення та довготривалий характер бідності є беззаперечними та потребує негайних дій.

До найважливіших потреб людини, які найбільш чітко характеризують бідність у країні, відносяться такі: можливість вести здоровий спосіб життя, якісне медичне обслуговування, доступність якісної освіти, побутові умови для нормального життя, доступ до зайнятості у відповідності з набутою освітою і кваліфікацією. Навіть люди з однаковим доходом можуть мати різні можливості для забезпечення основних потреб життя. Так, люди з малих міст і селищ мають менший доступ до отримання якісної освіти, до якісного медичного обслуговування, комунально-побутових послуг, ніж жителі великих міст [59].

Проблему подолання бідності у нашій країні необхідно вирішувати за допомогою реалізації наступних стратегічних напрямів: підвищення

зайнятості населення та розвиток ринку праці, збільшення рівня доходів від трудової діяльності, впровадження доцільних страхових принципів соціального захисту працівників, поліпшення житлових умов соціально вразливих верств населення, удосконалення системи соціального законодавства, ефективне використання бюджетних коштів і засобів спеціальних позабюджетних фондів, реалізація програми залучення міжнародних інвестицій та грантів на соціальні перспективи та заходи, здійснення моніторингу реалізації стратегічних напрямів подолання бідності.

Бідність як явище соціально-економічного характеру надає негативну дію і в короткостроковій, і в тривалій перспективі на самі різні сфери суспільного життя. При цьому виділяється декілька основних наслідків від збільшення масштабів і глибини бідності, які безпосередньо впливають на динаміку економічного розвитку України, рівень її конкурентоспроможності в глобальному економічному середовищі. Тому потрібні комплексні підходи до вирішення цієї проблеми, які повинні бути спрямовані на зменшення глибини бідності серед усіх верств населення.

Боротьба з бідністю завжди була актуальною темою, актуальною настільки, що Європейський Союз 21 січня 2010 року офіційно відкрив Європейський рік боротьби з бідністю й соціальною ізоляваністю. Така ініціатива спрямована на те, щоб привернути увагу громадян, урядовців і соціальних партнерів до проблем подолання бідності в Європі. Вона має також мобілізувати сторони для боротьби проти злиднів, для зміцнення соціальної інтеграції і соціального діалогу.

Таким чином, бідність як глобальне соціальне явище існує в усіх країнах світу. Тому боротьба з бідністю є складовою соціальної політики в усіх цивілізованих суспільствах і не є винятком для України.

І хоча бідність з'явилася в Україні не сьогодні та є не тільки наслідком криз і прорахунків у проведенні реформ, нині вона перетворилася й на проблему майбутнього. І тому дослідження проблем бідності в Україні набуває дедалі більшого значення з погляду виявлення соціально вразливих

верств населення, визначення її базових причин і створення ефективно діючої соціальної політики зі зниження її масштабів. Головна проблема полягає в тому, що в Україні немає комплексної системи, яка б ефективно вирішувала проблеми бідності. Держава не займається політикою попередження бідності, а лише бореться з її наслідками [59].

Бідність в Україні характеризується низкою національних ознак, зокрема, специфічні особливості бідності в Україні мають прояв у такому: надмірне соціальне та майнове розшарування; зубожіння значної частини населення, яке при цьому зберігає відносно високий соціальний статус (рівень освіти, кваліфікації, соціальні зв'язки); розповсюдженість бідності серед працюючого населення; низький рівень життя населення в цілому і соціальної інфраструктури зокрема. Основною ознакою української бідності є те, що в нашій країні існує проблема бідності серед працюючих. Зайняті мають стабільне джерело доходу, але при цьому не мають можливості вести повноцінний спосіб життя.

Усе вищезазначене свідчить про актуальність та гостроту проблеми бідності, офіційним визнанням є те, що Президент України В.Ф. Янукович на другий день після вступу на посаду — 26 лютого 2010 року видав Указ «Про невідкладні заходи з подолання бідності» за № 274/2010 від 26.02.2010 р., де визначено, що подолання бідності, передусім її найгостріших проявів, є найважливішим пріоритетом у здійсненні реформ в Україні — соціальній державі, яка має на меті впровадження європейських стандартів життя. Одним із основних напрямів якого є відновлення та стимулювання економічного зростання. Основними завданнями у цьому напрямі є запровадження нових механізмів відновлення виробництва, стимулювання економічного зростання та соціального прогресу, створення умов для забезпечення стабільного розвитку галузей промисловості. Ці аспекти мають особливе значення для вирішення проблем бідності, тому що ефективно впливати на бідність можна тільки на основі економічного зростання. Але для подолання бідності не достатньо тільки економічного зростання, як це

здається на перший погляд. Взаємодія економічного зростання і рівня життя тісно пов'язані між собою, але не безпосередньо, а опосередковано [44].

Отже, необхідна ефективна соціальна політика, націлена на зменшення диференціації доходів та формування середнього класу як рушійної сили суспільства.

За статистикою ООН українці збідніли за останній рік. Така ситуація може призвести до соціальної нестабільності та появи тоталітарного режиму — вважають експерти. Однак не виключають, що за сприятливих умов за 2-3 роки добробут українців може зрости.

Таким чином, механізми подолання бідності, що нині застосовуються в Україні є недостатньо ефективними, про що свідчить високий її рівень. І тому вирішення цієї проблеми в Україні потребує розробки системи комплексних науково - обґрунтованих і більш дієвих заходів, які повинні враховувати профіль, специфіку та особливості формування і поширення бідності, причини її виникнення та засоби її подолання, а також нової, більш дієвої Стратегії подолання бідності та механізмів її реалізації. Від тактики виживання необхідно переходити до стратегії розвитку, від боротьби з бідністю — до зростання середнього класу. Така позиція вважається правильною, саме середній клас є основою соціальної та політичної стабільності в країні, він підтримує реформи і впроваджує їх в життя [52, с.25].

Малий і середній бізнес — це реальна основа формування середнього класу — гаранта політичної стабільності в країні. Малий та середній бізнес нині став невід'ємною складовою сучасного українського суспільства. Прошарок людей, які займаються малим бізнесом, є одним із основних джерел забезпечення соціально-економічної активності населення. Ці реальні групи людей можна віднести до середніх прошарків, до середнього класу, який відповідає новим майновим та суспільним відносинам, які здатні легко адаптуватися до всіх не дуже глобальних змін у суспільстві. Вони мають специфічну субкультуру відносин, ставлення до влади та державної політики.

Особливість їх діяльності становлять тісні відносини з пересічними громадянами та мало захищеними верствами населення, яких в Україні більшість.

Істотним напрямком локалізації бідності виступає саме державна політика розвитку малого і середнього бізнесу, який виступає об'єктивною основою формування середнього класу як важливої умови консолідації суспільства та подальшого розвитку його громадянських структур [46, с. 138].

В Україні ще не сформовано середній клас, але в соціальній структурі населення є групи, які мають частину таких ознак, а саме:

- належний рівень доходів;
- високий рівень освіти і кваліфікації;
- помірний політичний консерватизм;
- зацікавленість у підтримці соціальної та політичної стабільності;
- неприйняття ідеології маргіналізації.

Потужній середній клас — це:

- домінування в суспільстві активної життєвої позиції (прагнення самостійно забезпечувати добробут своєї родини);
- наявність внутрішніх джерел інвестування (населення інвестує значну частину зароблених коштів у бізнес, освіту, життя тощо);
- висока платоспроможність населення і відповідно масштабний внутрішній ринок (попит породжує пропозицію, що веде до економічного зростання, збільшення зайнятості, доходів тощо);
- домінування демократичних принципів державного управління, зокрема прийняття управлінських рішень за участі населення, звітність органів влади.

На відміну від цього соціальна поляризація може перекреслити розвиток демократичних засад державного устрою, намагання побудувати соціально орієнтовану економіку, становлення України як стабільної міцної держави.

Багато дослідників вважають створення середнього класу головним соціальним інтересом України, стратегічною соціальною метою реформування економіки й суспільства. Як справедливо зазначає Е. Лібанова, «становлення середнього класу в реформованому українському суспільстві має відбуватися не шляхом створення принципово нового, неіснуючого в Україні соціального групування, а шляхом поступової трансформації відповідних соціальних груп і способу їхнього життя». І далі «Створення середнього класу не досягається розробкою спеціальних програм чи окремих заходів, але ця мета має проходити червоною стрічкою через всю урядову діяльність та реформи законодавства» [60, с. 11].

Держава, що йде шляхом реформувань, повинна усвідомити, що політичні й економічні перетворення набудуть стійкого характеру лише за умови, якщо більшість населення відчує тенденцію, нехай до незначного, але все ж таки поліпшення життя. До того часу буде зберігатися загроза політичній стабільності. Ця тенденція не буде означати загального задоволення якістю свого життя, але дасть змогу досягти певної соціальної рівноваги, що є важливою умовою політичної стабільності. Тривалість періоду соціальної рівноваги залежить від очікування населення, що може терпіти, але не вічно. Якщо протягом декількох років буде переважати спад або стагнація господарської діяльності, кредит терпіння вичерпається. Масові антиреформаторські настрої можуть призвести до влади сили, що прагне повернення державного соціалізму або встановлення інших форм авторитарності. «Було б наївно очікувати, що у знедолених людей виявляться достоїнства, необхідні для повноцінної участі в демократичних процесах. Ці люди значно більшою мірою беззахисні перед погрозами і легше піддаються тиску, що має місце в політичному житті» [61, с. 460]. Як справедливо зауважують західні політологи, «серйозний підхід до демократії припускає вжиття певних заходів, що обмежують ступінь класової нерівності й гарантують усім громадянам задоволення їхніх насущних потреб» [61, с.

458]. Таким чином, підвищується роль соціальної політики в збереженні політичної стабільності.

Бідність сьогодні багато в чому виступає як істотна загроза політичній стабільності українського суспільства. Малий і середній бізнес є тією сферою економіки, яка за підтримки держави, що включає розумну податкову політику, могла б істотно змінити соціально-економічну ситуацію в країні. Тому одним із пріоритетних напрямів соціальної політики в перехідний період повинна стати державна підтримка підприємництва. Соціальна функція малого та середнього бізнесу глобальна.

По-перше, підприємства малого й середнього бізнесу здатні поглинати незайняту робочу силу, а отже, знижувати соціальну напруженість, викликану високим безробіттям. Отже, бізнес здатен зменшити рівень безробіття, а це важливе завдання соціальної політики держави.

По-друге, підприємництво формує соціальну базу для створення середнього класу — гаранта політичної стабільності. Не можна ігнорувати й той факт, що розвиток малого і середнього бізнесу — це найбільш дешевий шлях до ринку, що закладає глобальні основи економічного зростання в країні, забезпечує політичну й соціальну стійкість системи. Заходи щодо державної підтримки малого і середнього бізнесу спрямовані на створення економічних стимулів і сприятливих правових умов для його розвитку надання матеріальних ресурсів на вигідних умовах [52, с.24].

Саме гарантія стабільності щодо володіння власністю є генератором проведення реформ у будь-якій державі. Наявність власності у громадян можна розглядати як основу для самоствердження і самореалізації, саморозвитку, особистої безпеки, опори для сім'ї, нації і в цілому держави.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо формування середнього класу в Україні повинні бути:

- підтримка працюючого населення; забезпечення випереджаючого зростання заробітної плати;

- захист інтелектуальної власності і зміцнення на цих засадах становища висококваліфікованої робочої сили;

- підтримка малого та середнього підприємництва.

Стратегічними кроками державної політики на шляху формування середнього класу мають стати:

- створення умов для розвитку малого бізнесу та стимулювання інвестиційної й інноваційної діяльності підприємств шляхом послаблення податкового тиску;

- збільшення на законодавчому рівні вартості частки праці в одиниці продукції товарів та послуг;

- запровадження обов'язкової диференціації оплати праці в залежності від кваліфікації працівника (рівень освіти, трудовий стаж тощо);

- розгортання програм будівництва соціального та комунального (муніципального) житла із залученням коштів фізичних осіб-будовників, на законодавчому рівні має бути закріплена практика вилучення з обсягів доходів фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, коштів, спрямованих на будівництво (придбання) житла економ-класу зазначеними особами;

- активізація громадянської активності шляхом удосконалення процедур щоденної прямої демократії (налагодження систематичної роботи дорадчих структур, особливо на місцевому рівні; удосконалення законодавчого поля застосування практики місцевих референдумів).

Здійснюючи політику, спрямовану на підтримку малого та середнього бізнесу, держава створить позитивне середовище для розв'язання таких невідкладних завдань, як прискорення структурної перебудови економіки, забезпечення ринку товарами та послугами, створення конкуренції, поповнення місцевих бюджетів, боротьба з безробіттям тощо. Саме підприємства малого і середнього бізнесу здатні вирішити ці гострі проблеми, оскільки не потребують значного стартового капіталу й мають високу оборотність ресурсів .

Питання подолання бідності у світі залишається першочерговим і регламентуються Європейською соціальною хартією, а також Цілями сталого розвитку, що схвалені на Саміті ООН на період з 2015 до 2030 року. Тому відповідно до цього Кабінет Міністрів України своїм Розпорядженням від 10.03.2016 р. № 161-р схвалив «Стратегію подолання бідності», якою визначено механізми запобігання бідності та основні завдання з вирішення цієї проблеми на період до 2020 року на виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на 2014–2017 роки.

Забезпечення виконання системних заходів для вирішення проблем бідності реалізується завдяки запровадженню методики багатовимірного оцінювання бідності за відносними й абсолютними критеріями та проведення моніторингу показників бідності на основі обстежень умов життя домогосподарств за методологією МОТ. У новій Стратегії подолання бідності закладено додаткові механізми та заходи для зменшення масштабів бідності, запобігання її поширення, удосконалення методології оцінювання та моніторингу.

Реалізація Стратегії має відбуватися за такими чотирма основними напрямками:

а) розширення доступу до продуктивної зайнятості, сприяння зростанню доходів населення від зайнятості та виплат у системі державного соціального страхування для забезпечення умов гідної праці;

б) забезпечення доступу населення до послуг соціальної сфери незалежно від місця проживання, мінімізація ризиків соціального відчуження сільського населення;

в) мінімізація ризиків бідності та соціального відчуження найбільш вразливих категорій населення;

г) запобігання бідності та соціальному відчуженню серед внутрішньо переміщених осіб.

У результаті реалізації стратегії Уряд України прогнозує досягнення показників, що представлені рис.3.3. Досягнення цілей та реалізація Стратегії має ґрунтуватися на дотриманні принципів соціальної справедливості у розподілі суспільного багатства; проведення структурних економічних реформ завдяки ефективній структурній перебудові економіки; модернізації підприємств, інноваційного розвитку виробництв. Прийнята стратегія дуже містка і включає багато різних напрямків діяльності, тому потребує розроблення чітких механізмів реалізації та контролю за її виконанням, джерел фінансування в умовах децентралізації та підвищення ролі місцевого самоврядування і обов’язкового продовження після зміни владної еліти.

Показники	Роки	
	2018	2020
Рівень бідності за абсолютним критерієм для порівняння з міжнародними показниками (за методологією Світового банку), %	0,8	0,5
Рівень бідності за відносним критерієм (60 % медіанного рівня середньодушових еквівалентних доходів з використанням шкали еквівалентності Європейського Союзу: 1,0; 0,5; 0,3), %	6,6	6,5
Рівень бідності за абсолютним критерієм (витрати, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму), %	23	15
у тому числі серед працюючих осіб, %	17	11
Рівень безробіття населення у віці 15–70 років за методологією МОТ, % економічно активного населення відповідного віку	9,2	9
Частка коштів (без урахування житлової субсидії), що доходять до 30 % найбіднішого населення у результаті виконання програм державної соціальної допомоги, %	43	47
Частка бідного населення (витрати, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму), охопленого програмами соціальної підтримки (соціальні пільги, житлові субсидії, допомога на дітей, допомога малозабезпеченим сім’ям та інші види соціальної допомоги), %	61	65

Рис.3.3 Прогнозні показники реалізації Стратегії [51]

Вирішення проблеми бідності в Україні потребує розробки системи комплексних науково-обґрунтованих заходів, які повинні враховувати специфіку та особливості формування та поширення бідності, причини її виникнення. Головний спосіб боротьби з бідністю – це підвищення рівня життя, це надання громадянам можливості гідно працювати, підвищувати свій рівень добробуту.

Вітчизняні науковці запропонували такі заходи для вирішення проблеми бідності:

- зростання ВВП й удосконалення механізмів його розподілу;
- зниження рівня безробіття, розвиток тимчасової зайнятості і громадських робіт;
- посилення ефективності соціальної захищеності населення;
- регулювання мінімальної заробітної плати;
- активізація співпраці між державою, громадськими організаціями та бізнесом із метою дотримання принципів соціального партнерства і солідарності;
- забезпечення адресності державної соціальної допомоги;
- кардинальне реформування системи надання пільг;
- впорядкування процесу трудової міграції;
- підвищення дієвості чинної законодавчої бази і справедливості судової системи;
- підвищення розміру щомісячної допомоги на дитину віком до 6 років до рівня прожиткового мінімуму;
- забезпечення державної підтримки депресивних регіонів та виваженої реструктуризації їхньої економіки та ін.

Головними показниками зменшення бідності, які повинна досягти Україна, є економічне зростання; призведення мінімального прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, пенсії до реальних значень; ріст ВВП та індексу людського розвитку; зменшення інфляції, податків, безробіття. Із прийняттям безвізового режиму громадянам України пропонують зайнятість у європейських країнах, що дає змогу підвищити дохідність сімей українців та зменшити рівень бідності. Також шляхом подолання бідності є заробіток в інтернеті, де зазвичай люди витрачають менше часу на виконання поставлених завдань, а отримують дохід більший за мінімальний.

Однак запровадження нової якості життя, соціальних, економічних та демократичних європейських стандартів не можливе без розв'язання

проблем, пов'язаних із макроекономічною стабілізацією в країні, здійсненням ефективної інноваційної та науково-технічної політики.

В результаті вивчення уже запропонованих заходів подолання бідності пропонується розв'язання проблеми за такими напрямками:

- відновлення виробництва та стимулювання економічного зростання;
- сприяння зайнятості населення та розвитку ринку праці;
- удосконалення механізму оплати праці та соціального діалогу як основних чинників створення умов для гідної праці;
- розвиток системи соціального страхування;
- удосконалення пенсійної системи;
- реформування системи соціального захисту;
- соціальна підтримка сімей, дітей та молоді;
- поліпшення медичного обслуговування населення;
- регіональна політика подолання бідності.

З боку регіонального вирішення проблеми бідності, змінити ситуацію зможе розвиток регіональної політики.

Регіональна політика покликана поліпшити процеси ринкової трансформації господарства, підвищити ефективність використання потенціалу регіонів та управління місцевих органів влади. Головною метою цієї політики має стати підвищення рівня життя населення регіону та забезпечення соціальних стандартів для кожного мешканця. Реалізації цієї мети найкраще сприяє поглиблення процесу децентралізації управління та формування місцевих бюджетів.

Децентралізація – це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, щоб якомога більше повноважень мали ті органи, які ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найуспішніше. Саме на місцевому рівні громадянин отримує найважливіші суспільні блага, які споживає щодня. Це обґрунтовує його право та можливість впливати на рішення щодо

виробництва суспільних благ, його інтереси максимально повинні бути враховані. Запровадження децентралізованого управління у країні призводить до прозорості, публічності та спрощення прийняття владних рішень, а також сприяє економічному розвитку регіону. Практика свідчить, що економічно розвинуті країни дотримуються принципів децентралізації влади та управління. І навпаки, слабо розвинуті країни дотримуються принципів централізації.

Отже, бідність – це комплексна проблема, а її подолання є довготривалим процесом. Оптимальним варіантом розв'язання цієї проблеми є поєднання активної соціальної політики, спрямованої на відновлення і зростання зайнятості та створення умов для гідної праці, з ефективною підтримкою найуразливіших верств населення.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Оскільки тема магістерської роботи – «Шляхи подолання бідності в Україні», то передбачається виконання посадових обов'язків та проведення досліджень та розрахунків в фінансів. Для виконання робіт у даній сфері необхідне робоче місце - це кабінет офісу, що містить необхідне обладнання:

- технічне: персональний комп'ютер (далі ПК) з з візуальними дисплейними терміналами (далі ВДТ), принтер, сканер, телефон;
- програмне забезпечення: пакет програм Microsoft Office, 1С тощо.
- меблі: стіл, стілець, шафи для паперів;
- канцелярське приладдя: папір, ручки, олівці, записники, степлер, ножиці тощо.

Тому необхідно розглянути заходи по забезпеченню безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і пожежної безпеки для офісного приміщення назва підприємства.

Аналіз потенційних небезпек.

На основі аналізу роботи існуючого обладнання і посадових обов'язків фахівця у приміщенні офісу обладнаному ПК з ВДТ, виявлені наступні небезпечні та шкідливі виробничі фактори, здатні привести до травм або ушкодження здоров'я працівників:

- можливість ураження електричним струмом, при виконанні посадових обов'язків внаслідок порушення правил з електробезпеки або помилкових дій персоналу, що може призвести до електротравм різного ступеню важкості або навіть до летального наслідку;
- механічне травмування внаслідок нераціонального розташування робочих місць, що є порушенням вимог ергономіки;
- негативний вплив електромагнітного та іонізуючого випромінювання внаслідок використання моніторів персональних

комп'ютерів, що може призвести до погіршення зору, відчуття втоми в очах, головних болей чи загальної втоми.

- підвищенне нервово-психічне навантаження, внаслідок специфіки роботи, а саме постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими), що може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, та може призвести до захворювань нервової системи, зниження наснаги на працю та стресових станів та помилкових дій; до стресу на робочому місці може призвести використання компанією не ліцензованого програмного забезпечення, що, у свою чергу, призводить до збоїв у ході їх роботи та, як наслідок, до неможливості виконання у визначений строк або взагалі поставлених керівництвом задач;

- оскільки робота користувача ПК вимагає тривалого статичного напруження м'язів спини, шиї, рук і ніг тому не раціональна або неправильна конструкція, організація та обладнання комп'ютеризованого робочого місця не забезпечує правильного та комфортного положення при роботі за комп'ютером, що може привести до швидкої втоми, а як наслідок до помилок, зниженню працездатності та кістково-м'язовим порушенням;

- недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, в зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до помилкових дій, погіршення зору або ефекту засліплення;

- незадовільні параметри мікроклімату в робочих приміщеннях (підвищена або знижена температура, вологість і рухливість повітря), у зв'язку з відсутністю, хибним вибором та використанням не якісних або нераціональних систем вентиляції, кондиціонування повітря, приводить до

підвищеної стомлюваності, а як наслідок до помилок, зниженню працездатності, а також може бути причиною простудних захворювань;

- неправильні або нераціональні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, внаслідок не своєчасного оповіщення, неякісної підготовки персоналу правилам дій в умовах надзвичайних ситуацій або якісної організації дій персоналу керівництвом, призводять до паніки, невиправданих травм та загибелі людей;

- можливість загоряння, в зв'язку з порушенням правил протипожежної безпеки, використанням несправного електрообладнання, або відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі, а як наслідок може бути причиною опіків та травм різного ступеню важкості або навіть летального наслідку, а також значних матеріальних збитків.

Заходи по забезпеченню безпеки.

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні стандартні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», «Правил улаштування електроустановок» (далі – «ПУЕ»), ДСТУ Б В.2.5-82:2016 «Електробезпека в будівлях і спорудах. Вимоги до захисних заходів від ураження електричним струмом», НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила будови електроустановок.

Електрообладнання спеціальних установок», НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні» та буде використовуватися згідно вимог НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» (далі – «ПБЕЕ»), НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів» (далі – «ПБЕЕС») та НПАОП 0.00-7.15-18 «Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями».

Згідно «ПУЕ», за ступенем небезпеки ураження електрострумом, офісне приміщення належить до 1-го класу, тобто є приміщенням без підвищеної небезпеки, у якому відсутні умови, що створюють підвищену та особливу небезпеку.

Згідно глави 1.7 – «Заземлення і захисні заходи від ураження електричним струмом» – «ПУЕ», обладнання офісу має основну ізоляцію струмовідних частин, яка забезпечує захист від прямого дотику та подвійну, яка складається з основної та додаткової ізоляції, для забезпечення захисту від ураження електричним струмом у разі пошкодження основної ізоляції.

Відповідно до вимог п. 6.7.4. НПАОП 40.1-1.21-98 «ПБЕЕС» усі доступні для доторкання металеві деталі електрообладнання у приміщенні з ПК, які можуть опинитись під напругою, у випадку пошкодження ізоляції, з'єднані з заземлюючим пристроєм.

Оскільки офісне приміщення за ступенем небезпеки ураження електрострумом належить до 1-го класу, тому відповідно до вимог п. 6.7.6 НПАОП 40.1-1.21-98 «ПБЕЕС» та додатку №1 до НПАОП 40.1-1.01-97 «ПБЕЕ» користувачі ПК пройшли інструктаж з електробезпеки з оформленням в журналі інструктажу та мають I групу з електробезпеки.

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок нераціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неуважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-

обчислювальних машин» зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значенням (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$). Поверхня підлоги є рівною, неслизькою, з антистатичними властивостями [65].

Внаслідок роботи з ПК, на стан здоров'я людини негативно впливають електромагнітні та іонізуючі випромінювання. Для зменшення наслідків впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень виробни, які створюють електромагнітні поля повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях, обладнаних ПК, встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами іонізуючого, рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

Для запобігання стресу на робочому місці через невиконання поставлених задач та тиснення з боку керівництва, для виконання своїх обов'язків працівники повністю забезпечені ліцензійованим та сертифікованим програмним забезпеченням, що, у свою чергу, виключає несправності та збої у роботі та працівники можуть виконувати роботу у повному обсязі та у визначений строк.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно

ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження передбачені пристрої для приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою [65].

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень робочі місця користувачів ПК у офісному приміщенні відповідають ергономічним вимогам з урахуванням характеру і особливостей трудової діяльності згідно з ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин».

Висота робочої поверхні столу з ПК регулюється в межах 680-800 мм, а ширина і глибина – забезпечує можливість виконання операцій у зоні досяжності моторного поля (рекомендовані розміри: ширина – 600-1400 мм, глибина – 800-1000 мм). Робочий стіл має простір для ніг висотою 600 мм, шириною – 500 мм, глибиною (на рівні колін) – 450 мм, на відстані витягнутої ноги – 650 мм [65].

Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці.

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм.

Недостатнє або надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні обладнаному ПК з екранним пристроєм (далі – «ЕП»), згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДБН В.2.5-28-2018 «Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення.

Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які орієнтовані на південь і забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі [66].

Для визначення необхідного світлового потоку в приміщенні довжиною 9 метрів, шириною 6 метрів, висотою 3,1 метра, з висотою робочої поверхні 0,8 метра, рівнем нормованого освітлення 300 лк, з коефіцієнтом запасу при проектуванні штучного освітлення 1,4 виконуються наступні розрахунки.

Розрахуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

де B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника.

$$N_p = \frac{6}{(3,1 - 0,8) \cdot 1,4} = 1,86 = 2 \text{ (шт.)}$$

Визначимо максимально припустиму відстань між рядами світильників L_{\max} :

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м;} \quad (4.2)$$

де B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт..

$$L_{\max} = \frac{6}{2} = 3 \text{ (м)}.$$

Визначаємо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

де A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м.

$$i = \frac{9 \cdot 6}{(3,1 - 0,8) \cdot (9 + 6)} = 1,57 = 1,6.$$

Визначаємо значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильниками вибраного типу.

Вибирається в залежності від виду джерела світла, типу обраного світильника, коефіцієнтів відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення: $\eta = 46\% = 0,46$.

Визначаємо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_{Σ} :

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_3 \cdot z}{\eta}, \text{ лм}; \quad (4.4)$$

де E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_3 – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z=1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку.

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{300 \cdot 9 \cdot 6 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,46} = 54\,234,78 \text{ (лм)}.$$

Визначимо умовну загальну кількість світильників у приміщенні N_{cs}^* :

$$N_{cs}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт}; \quad (4.5)$$

де A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

L_{\max} – максимально припустима відстань між рядами світильників, м.

$$N_{cs}^* = \frac{9 \cdot 6}{3^2} = 6 \text{ (шт)}.$$

Характеристикою світильника ЛПО (растровий) є така кількість (n) і потужність ламп – 4x18.

Розрахуємо світловий потік умовного джерела світла Φ_l^* :

$$\Phi_l^* = \frac{\Phi_\Sigma}{N_l^*}, \text{ лм}; \quad (4.6)$$

де Φ_Σ – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

N_l^* – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_l^* = N_{св}^* \cdot n, \text{ шт.}; \quad (4.7)$$

де n – кількість ламп у світильнику, 140т.

$$N_l^* = 6 \cdot 4 = 24 \text{ (шт.)}.$$

$$\Phi_l^* = \frac{54234,78}{24} = 2259,78 \text{ (лм)}.$$

Тип стандартної лампи з найближчим значенням фактичного світлового потоку лампи $\Phi_l = 1200$.

Знайдемо коефіцієнт m (співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи Φ_l^* та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи Φ_l):

$$m = \frac{\Phi_l^*}{\Phi_l}; \quad (4.8)$$

Розрахуємо коефіцієнт, підставивши числові значення:

$$m = \frac{2259,78}{1200} = 1,88.$$

Визначимо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні $N_{св}$:

$$N_{св} = N_{св}^* \cdot m, \text{ шт.}; \quad (4.9)$$

де $N_{св}^*$ – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт.

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи.

$$N_{св} = 6 \cdot 1,88 = 11,28 = 12 \text{ шт.}$$

Визначимо фактичну кількість ламп у приміщенні N_l :

$$N_l = N_{св} \cdot n, \text{ шт.}; \quad (4.10)$$

де $N_{св}$ – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, 4 шт.

$$N_l = 12 \cdot 4 = 48 \text{ шт.}$$

Визначимо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_l \cdot N_l \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.11)$$

де Φ_l – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

N_l – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості.

$$E_p = \frac{1200 \cdot 48 \cdot 0,46}{9 \cdot 6 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 318,61 \text{ лк.}$$

Виходячи з розрахунків, для даного офісного приміщення необхідно 2 ряди світильників типу ЛПО (растровий), максимальна відстань між рядами – 3 метри, фактична кількість світильників складатиме 12 штук, оптимальна кількість ламп – 48 штук, а загальна освітленість складатиме 318,61 лк.

Неправильне проектування або несправність систем опалення, вентиляції та кондиціонування приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови для приміщенні з комп'ютеризованими робочими місцями – температура, відносна вологість та швидкість переміщення повітря цілком відповідають вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень». Роботи у приміщенні з ПК, належать до категорії Іб – легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с [66].

Відповідно до вимог ДБН В.2.5-67:2013 «Опалення, вентиляція та кондиціонування», з метою забезпечення оптимальних параметрів мікроклімату в офісному приміщенні обладнаному ПК з ЕП передбачена система централізованого водяного опалення з радіаторами, а на теплий період передбачений побутовий кондиціонер.

З метою забезпечення необхідного повітрообміну у приміщенні офісу передбачена система механічної припливно-витяжної вентиляції (методом рекуперації), яка забезпечує 3-кратний обмін повітря за годину.

Внаслідок роботи з ПК, на стан здоров'я людини негативно впливають електромагнітні та іонізуючі випромінювання. Для зменшення наслідків впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень виробни, які створюють електромагнітні поля повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях, обладнаних ПК, встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами іонізуючого, рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

Оптимальні рівні позитивних ($n+$) і негативних ($n-$) іонів у повітрі офісного приміщення з ЕП відповідають вимогам додатку 3 ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» і становить: $n+ = 1500-30000$ (шт. на 1 см^3); $n- = 3000-5000$ (шт. на 1 см^3). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечують за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів [65].

Заходи безпеки у надзвичайних ситуаціях. Заходи з пожежної безпеки.

Заходи по забезпеченню пожежної безпеки для приміщення офісу обладнаного ПК з ВДТ розроблені відповідно до вимог НАПБ А.01.001-14 «Правил пожежної безпеки в Україні».

Розміри офісного приміщення складають: довжина - 9 м., ширина – 6 м., висота 3,1 м. В даному приміщенні потенційними джерелами пожежі є електронно-обчислювальна техніка, електрична мережа.

Стандарт ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж (EN 2:1992, EN 2:1992/A1:2004, IDT)» встановлює класи пожеж у залежності від матеріалу, що горить. Пожежі в офісному приміщенні відносяться до класів:

- А – пожежа, що супроводжуються горінням твердих матеріалів, зазвичай органічного походження, під час горіння яких, як правило, утворюються тліючі вуглини;

- Е – горіння електроустановок, що перебувають під напругою до 1000 В згідно «Правил експлуатації та типових норм належності вогнегасників», затверджених наказом МВСУ 15.01.2018 № 25 та зареєстрованих в МЮУ 23.02.2018 р. за № 225/31677.

Відповідно до вимог ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою» приміщення офісу належить до категорії Д - знижено пожежонебезпечна (Речовини і/або матеріали, що зазначені вище для категорій приміщень А, Б і В (крім горючих газів, горючих пилу і/або волокон), а також негорючі речовини і/або матеріали в холодному стані (за температури навколишнього середовища), за умов, що приміщення, в яких знаходяться (зберігаються, переробляються, транспортуються) зазначені вище речовини і/або матеріали, не відносяться до категорій А, Б або В).

Згідно ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги», передбачено шлях евакуації із приміщення офісу обладнаного ПК з ВДТ, працівників на випадок пожежі (переходи, евакуаційні виходи). Евакуація людей у разі пожежі передбачається по шляхах через виходи, сходи типу С1 (внутрішні, що розміщуються в сходових клітках) та сходові клітки типу СК1 (з природним освітленням крізь вікна, що відчиняються, в зовнішніх стінах на кожному поверсі). До

виходу можна дістатися шляхом: коридор – сходи, сходові клітки – хол – вихід.

В офісному приміщенні розташовані автоматичний сигналізатор про пожежу та система пожежної сигналізації, що передбачено ДБН В.2.5-56:2014 «Системи протипожежного захисту». Системи пожежної сигналізації (СПС) призначені для раннього виявлення пожежі та подавання сигналу тривоги для вжиття необхідних заходів (наприклад: евакуювання людей, виклик пожежно-рятувальних підрозділів, запуск проти димних систем пожежогасіння, здійснення управління протипожежними клапанами, дверима, воротами та завісами (екранами), відключенням або блокуванням (розблокуванням) інших інженерних систем та устаткування при сигналі «пожежа» тощо).

З огляду на пожежну небезпеку приміщення офісу(дослідницького центру, лабораторії, тощо) обладнаного ПК з ВДТ згідно вимог «Правил експлуатації та типових норм належності вогнегасників», передбачена система автоматичного пожежогасіння та первинні засоби пожежогасіння (вогнегасники різних видів).

Для офісного приміщення площею 54 м², що відноситься до категорії Д, а можливі пожежі - до класів А та Е необхідно розташувати у приміщенні 3 газових вогнегасники з величиною заряду вогнегасної речовини 3 кг і більше. Також, приміщення, у яких розміщено оргтехніку, слід оснащувати переносними газовими вогнегасниками з розрахунку один вогнегасник ВВК-1,4 чи ВВК-2, але не менше ніж один вогнегасник зазначених типів на приміщення. Та більш надійними способами захисту від пожежі є обладнання офісу а автоматичною системою пожежогасіння (АСПГ), що також виконують функції СПС.

Медичний, біологічний і психологічний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Згідно з Кодексом ЦЗ України медичний захист і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення включає:

- надання медичної допомоги постраждалим внаслідок НС, рятувальникам та іншим особам, які залучалися до виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, проведення їх медико-психологічної реабілітації. Медична допомога населенню забезпечується службою медицини катастроф, керівництво якою здійснює центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;
- планування і використання сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форми власності;
- своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів та своєчасне проведення санітарно-протиепідемічних заходів;
- контроль за якістю та безпекою харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води та джерелами водопостачання;
- завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань;
- утворення в умовах НС необхідної кількості додаткових тимчасових мобільних медичних підрозділів або залучення додаткових закладів охорони здоров'я;
- накопичення медичного та спеціального майна і техніки;
- підготовку та перепідготовку медичних працівників з надання екстреної медичної допомоги;
- навчання населення способам надання долікарської допомоги та правилам дотримання особистої гігієни;
- здійснення заходів з метою недопущення негативного впливу на здоров'я населення шкідливих факторів навколишнього природного середовища та наслідків надзвичайних ситуацій, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань;
- проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища, санітарно-гігієнічної та епідемічної ситуації;

- санітарну охорону територій та суб'єктів господарювання в зоні НС.

Здійснення заходів медичного захисту населення покладається на суб'єктів забезпечення ЦЗ.

Згідно з Кодексом ЦЗ України біологічний захист населення, тварин і рослин включає:

- своєчасне виявлення чинників та осередку біологічного зараження, його локалізацію і ліквідацію;
- прогнозування масштабів і наслідків біологічного зараження, розроблення та запровадження своєчасних протиепідемічних, профілактичних, протиепізоотичних, протиепіфітотичних і лікувальних заходів;
- проведення екстреної неспецифічної та специфічної профілактики біологічного зараження населення;
- своєчасне застосування засобів індивідуального та колективного захисту;
- запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів, обсервації та карантину;
- здійснення дезінфекційних заходів в осередку зараження, знезараження суб'єктів господарювання, тварин та санітарної обробки населення;
- надання екстреної медичної допомоги ураженим біологічними патогенними агентами.

Біологічний захист населення, тварин і рослин додатково включає встановлення протиепідемічного, протиепізоотичного та протиепіфітотичного режимів та їх дотримання суб'єктами господарювання, закладами охорони здоров'я та населенням.

Здійснення заходів біологічного захисту покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

Згідно з Кодексом ЦЗ України заходи психологічного захисту населення спрямовуються на зменшення та нейтралізацію негативних психічних станів і реакцій серед населення у разі загрози та виникнення НС і включають:

- планування діяльності, пов'язаної з психологічним захистом;
- своєчасне застосування ліцензованих та дозволених до застосування в Україні інформаційних, психопрофілактичних і психокорекційних методів впливу на особистість;
- виявлення за допомогою психологічних методів чинників, які сприяють виникненню соціально-психологічної напруженості;
- використання сучасних психологічних технологій для нейтралізації негативного впливу чинників НС на населення.

Організація та здійснення заходів психологічного захисту населення покладаються на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ЦЗ.

Отже, у ході аналізу вимог щодо охорони праці на робочому місці у сфері фінансів було виявлено небезпечні та шкідливі чинники, що можуть загрожувати майну та здоров'ю працівників, також було з'ясовано причини та наслідки дії цих чинників. Була проведена оцінка параметрів виробничого середовища на відповідність санітарно-гігієнічним нормам.

Також було запропоновано рішення щодо поліпшення санітарно-гігієнічних параметрів у офісному приміщенні, визначено категорії приміщень за вибухо-пожежною та пожежною безпекою й ступеню їх вогнестійкості та розробка протипожежних заходів. Також було наведено заходи медичного, біологічного і психологічного захисту, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

ВИСНОВКИ

Бідність — неможливість підтримувати мінімальний рівень споживання, що визначається на основі фізіологічних, соціальних і культурно зумовлених нормативів. Відмінність у цих визначеннях, по суті, полягає в тому, що за першим бідними вважаються всі, хто живе нижче за певний фактичний середній стандарт суспільства, а за другим — лише ті, хто живе нижче за визначений суспільством мінімальний рівень.

Інструментом для визначення поширеності бідності та ступеня зuboжіння населення є межа бідності. Люди вважаються бідними, якщо їхні доходи або споживання нижчі за певний рівень, що його визначають як межу бідності. Найуживанішими статистичними характеристиками бідності є її рівень і глибина. Отже, можна зробити висновок, що для дослідження бідності у країні існує велика кількість показників та індексів, які в основному базуються на величині доходів домогосподарств та встановленого законодавчо прожиткового мінімуму.

Враховуючи комплексність дії і економічний масштаб наслідків зростання бідності в Україні, її слід розглядати як безпосередню загрозу національному розвитку і положенню країни на світовій економічній арені. Базові характеристики бідності в Україні дещо відмінні від європейських. Досить суттєвим та специфічним фактором бідності в Україні є те, що у суспільстві вже склалася думка щодо феномену бідності в держав, - це, насамперед, недоступність для малозабезпечених сімей відносно дорогих предметів споживання, а з іншого – велике бажання їх мати. Це можна пояснити дещо гіпертрофованим домінуючим стандартом забезпеченого життя, орієнтація на який вимагає досить високого рівня доходів. Його недоступність для малозабезпечених та значної частини сімей із середнім розміром достатків примушує відчувати себе бідними, були незадоволеними

власними доходами, вважати, що в країні надто забагато бідних та формувати межу бідності, виходячи з достатньо високих життєвих стандартів.

У результаті дослідження сукупні доходи домогосподарств можна виділити три з найбільшими доходами: Закарпатська область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 16 181 грн.), Львівська область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 14 936,6 грн.) та Івано-Франківська область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 13 692,1 грн.). Також можна виділити три області з найменшими показниками доходу на одне домогосподарство: Херсонська область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 9 726,7 грн.), Запорізька область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 9 857,4 грн.) та Луганська область (станом на 2019 рік сукупні доходи становили 9 893,9 грн.).

Найбільший темп росту доходів домогосподарств за даними всіх областей України спостерігається у 2017 році у порівнянні з 2016. Так за даними Тернопільської області сукупні доходи станом на 2017 рік збільшились на 51,53% порівняно з 2016 роком. У Черкаській області доходи збільшились на 45,48%, а за даними Івано-Франківської області сукупні доходи домогосподарств у 2017 році збільшились на 39,86% у порівнянні до 2016 року.

Сукупні доходи домогосподарств України за даними всіх областей збільшувались із року в рік, тобто з 2014 року до 2019 року зберігалася тенденція росту, але рівень доходу має різне значення в різних областях. Наведені розбіжності в сумах доходів домогосподарств пояснюються тим, що регіони мають різну спеціалізацію та інфраструктуру.

Населення України має низькі доходи у порівнянні з іншими країнами, відношення з деякими що в розмірі заробітної плати, що в розмірі пенсії, перевищує 10 разів (наприклад Норвегія). Навіть країна-сусід Польща здійснює виплати громадянам у 3-4 рази більші за виплати в Україні. Тому більша частка населення України відносяться до бідних через низькі рівні доходів.

Найбільший темп росту витрат домогосподарств за даними всіх областей України спостерігається у 2017 році у порівнянні з 2016. Це зумовлено тим, що подібні зміни спостерігаються за показниками сукупних доходів, що, в свою чергу, ведуть за собою і стрімке зростання сум сукупних витрат. Так за даними Тернопільської області сукупні витрати станом на 2017 рік збільшились на 50,5% порівняно з 2016 роком. У Запорізькій області доходи збільшились на 34,25%, а за даними Полтавської області сукупні доходи домогосподарств у 2017 році збільшились на 33,35% у порівнянні до 2016 року.

Загалом можна зробити висновок, що сукупні витрати домогосподарств України, як і сукупні доходи, за даними всіх областей збільшувались із року в рік, тобто з 2014 року до 2019 року зберігалася тенденція стрімкого росту, але показники відрізняються між собою в різних областях.

Відмінності між містом і селом в Україні тільки поглиблюються з часом. Збільшується розрив у розмірі доходів між міськими і сільськими жителями, оскільки падіння зайнятості в сільській місцевості відбувається значно швидше, ніж у міській. В українських селах критично низька кількість робочих місць та у наявних роботодавців немає можливості підтримувати гідний рівень заробітних плат своїм робітникам.

Показники фактичного рівня бідності значно перевищують показники, розраховані за законодавчо встановленими даними (станом на 2019 рік у 22,25 рази). Також рівень бідності за 5 років зменшився з 47,09% до 21,14%. Але отримані результати вказуються на те, що станом на 2019 рік кожного п'ятого українця відносять до бідних. Значення коефіцієнта Джині приймає значення в межах 0,106-0,235. Це вказує на те, що існує відносна нерівність між середньодушовими доходами домогосподарств України, але вона не є досить високою. Певної тенденції в змінах значень показника не спостерігається.

В Україні існує досить значна диференціація доходів населення. Тому подолати її буде надзвичайно важко, але можливо, якщо провести грамотну

економічну та соціальну політику. Але, насамперед, потрібно провести реальну статистичну оцінку нерівності у доходах, адже офіційна оцінка нерівності не відображає реального стану справ, оскільки не враховує незадекларованих грошових доходів, неформальної економіки й неформальних доходів.

Внаслідок дослідження розподілу домогосподарств Запорізької області за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів можна зробити висновок, що розподіл характеризується правосторонньою асиметрією, за виключенням 2018 року. Диференціація домогосподарств мала нерівномірний розподіл за роками, не просліджувалося стабільної тенденції зростання чи спадання. Динаміка коефіцієнту децильної диференціації свідчить про те, що мінімальні середньодушові еквівалентні грошові доходи 10% найбільш забезпечених верств населення значно перевищують максимальні доходи 10% найменш забезпечених осіб, протягом всіх досліджуваних років. Величина коефіцієнту концентрації Джині свідчить про низьку ступінь диференціації доходів у 2015-2018. Однак у 2019 роках ступінь диференціації доходів зростає до коефіцієнту 0,24. Ця зміна є досить суттєвою і варто зазначити, що розподіл доходів в області є досить нерівномірний.

У європейській практиці широко використовуються два головних способи боротьби з бідністю. Перший спосіб полягає у забезпеченні та підтримці мінімальних доходів (заробітної плати і пенсій), достатніх для збереження діючих нормальних стандартів споживання. Другий спосіб полягає у використанні адресної соціальної допомоги незахищеним верствам населення. Його застосовують у країнах, де доходи основної маси населення низькі, а розподіл соціальної допомоги – основний метод соціальної підтримки для значної частини населення країни. Крім цього, для боротьби з бідністю широко використовують механізм обов'язкового соціального страхування, яке передбачає високі трудові пенсії, допомоги по безробіттю, допомоги та пільги на дітей, а також якісне медичне обслуговування.

У підсумку кореляційно-регресійного аналізу можна зробити висновок, що незалежні фактори та модель обрані правильно, всі показники вказують на значущість моделі та правильність розрахунків. Так як всі обрані параметри є адекватними, то розроблена модель дає змогу оцінити зміни впливу деяких соціально – економічних та демографічних чинників на доходи населення.. Отримане рівняння моделі показує, що збільшення показника рівня бідності на 1% призводить до зменшення суми доходів домогосподарств на 641,36 гривень, збільшення населення на 1000 осіб призводить до зменшення середніх доходів домогосподарств на 97,17 грн та збільшення прожиткового мінімуму на 1000 гривень призводить до збільшення середнього показника сукупних доходів домогосподарств на 5454,69 гривень.

Розв'язання проблеми бідності передбачається за такими напрямками: відновлення виробництва та стимулювання економічного зростання; сприяння зайнятості населення та розвитку ринку праці; удосконалення механізму оплати праці та соціального діалогу як основних чинників створення умов для гідної праці; розвиток системи соціального страхування; удосконалення пенсійної системи; реформування системи соціального захисту; соціальна підтримка сімей, дітей та молоді; поліпшення медичного обслуговування населення та регіональна політика подолання бідності.

Повне вирішення проблеми в Україні слід пов'язувати не тільки з економічним розвитком, а й із наявною системою соціальних цінностей, ефективністю діяльності державних інститутів, дієвістю механізмів державного управління соціальним розвитком, результативністю співпраці органів державного управління, місцевого самоврядування і суспільства, громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блінов А., Сидорова А. Проблема бідності України. *Україна: Економіст*. – 2016. №6. С. 62-67
2. Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання. Монографія. – Харків: Вид-во ХарPI НАДУ „Магістр”, 2008. С. 232.
3. Ситуація з бідністю в Україні та регіонах погіршуються. Режим доступу: http://www.socialpolicy.in.ua/ua/index.html?_m=pulications&_t=rec&id=12175. (Дата звернення 10.09.2020).
4. Вербицька Г. Л. Проблеми бідності та рівня життя населення України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. – 2010. № 691. С. 305–309
5. Садова У., Андрусишин М. Подолання бідності в контексті локалізації цілей розвитку тисячоліття в Україні. *Регіональна Економіка*. – 2016. №3. С.21-31
6. Фляшнікова А. Бідність і багатство в наукових теоріях і сучасних дослідженнях. *Політичний менеджмент*. – 2005. №4. С. 35-46.
7. Лозинська О.Б. Феномен бідності та шляхи її подолання в Україні. *Зовн. Торг.: право та економіка*. – 2016. № 1. С.12-15
8. Клевчik Л. Л. Шляхи подолання проблеми бідності в сучасних глобалізаційних умовах. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка*. - 2018. № 11. С. 9-13.
9. Лібанова Е., Палій О. Ринок праці та соціальний захист: Навч. посіб. із соціальної політики: Вид-во С. Павличко “Основи”. - 2004. С. 153-154.
10. Приходько І. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття бідності. *Молодий вчений*. - 2018. № 1 (53). С. 529–532.
11. Мельниченка О.А. Про співвідношення категорій “запобігання бідності” та “подолання бідності” в межах державної політики боротьби із

бідністю. *Харків: Актуальні проблеми державного управління.* – 2015. №2. С.339-347

12. Фесенко А. М., Банюхова К. О. Подолання бідності в Україні у контексті здійснення соціальної політики. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Соціологія.* - 2010. Т. 146, Вип. 133. С. 108-112.

13. Лібанова Е. Подолання бідності: погляд науковця. *Ринок праці та соціальний захист.* – 2004. С. 26 – 32.

14. Коваленко Н. В. Бідність як соціально-економічна категорія. *Державне будівництво.* - 2007. № 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_10 (Дата звернення 13.09.2020)

15. Шевченко О. Боротьба з бідністю як пріоритетне завдання євроінтеграційної політики України. *Економіст.* - 2012. № 12. С. 39–41.

16. Лібанова Е. М. Доходи населення і соціальна політика. *Київ: Перехідна економіка. Вища школа.* - 2003. 591 с.

17. Сидорчук І. Б. Критерії бідності і показники її визначення. *Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Географія.* – 2016. Т. 22 (61), № 2. С. 260–271.

18. Якість життя: теорія і практика соціальної економіки. *Збірник доповідей Міжнародної практичної конференції.* – 2012. С. 20–32;

19. Доклад о человеческом развитии 2015 год: Труд во имя человеческого развития. – Режим доступа : http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf.

20. Архангельський Ю. Бідність, податки та економічне зростання. *Економіка України.* – 2016. №5. С.63-71

21. Андрусенко М. Боротьба із бідністю: Нові кроки уряду. *Вісн.Пенс. Фонду України.* – 2017. №3. С.11

22. Авчухова А. М. Використання європейського досвіду подолання бідності в Україні. *Стратегічні пріоритети.* - 2011. № 3. С. 90–95.

23. Яновська Н.Б. Межа бідності. *Популярна економічна енциклопедія: ВАТ «Єнісей Груп»*. - 2005. С.375.
24. Фаріон М. М. Диференціація доходів населення України: сучасні реалії. *Наука й економіка*. - 2014. Вип. 3.С. 255-261.
25. Петровська О. М. Стратегія подолання бідності в процесі децентралізації державного бюджету на прикладі Одеського регіону. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. - 2018. Вип. 30. С. 86-90
26. Теслюк Р. Т. Регіональні особливості поширення бідності в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. - 2018. Вип. 5. С. 117-121.
27. Задорожна С. Стратегії подолання бідності в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. - 2016. № 3. С. 20-33.
28. Закон України „Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати” . *Відомості Верховної Ради України*. – 2010. №4. с.19.
29. Експрес-випуск Держкомстату України „Розподіл кількості працівників за розмірами заробітної плати. нарахованої за вересень 2018 року”, від 17.11.2018 № 273.
30. Закон України „Про прожитковий мінімум” (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. – 2012. №12. С.110.
31. Закон України „Про державну програму економічного та соціального розвитку на 2015 рік”. *Відомості Верховної Ради України*. – 2014. №33. с.470.
32. Указ Президента України “Про стратегію подолання бідності” від 15 серпня 2001 р. № 637.
33. Борейко В. І. Світовий досвід стимулювання розвитку економік та подолання бідності. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка*. - 2019. № 12. С. 4-8.

34. Даниленко А. І. Удосконалення моделі управління економікою та фінансові механізми її реалізації. *Економіка України*. - 2013. № 5. С. 4–29.

35. Фатюха Н. Г., Здорова К.О. Методологічні основи статистичного вивчення доходів та витрат домогосподарств України. *Тиждень науки. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 15–19 квітня 2019 р.* Редкол. : В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя : ЗНТУ, 2019, Україна. Режим доступу: <http://www.zntu.edu.ua/> (Дата звернення 14.08.2020)

36. Лебеда Т. Б. Індикатори бідності населення для моніторингу соціальних макродисбалансів в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. - 2019. № 9. С. 96-105.

37. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 р. №161-р. «Стратегія подолання бідності». Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248898080>

38. Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної академії наук України від 18,05.2017 №827/403/507,113/232 «Методика комплексної оцінки бідності». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-17>

39. Скрипниченко М.І. Чинники і тренди економічного зростання в Україні: колективна монографія. *НАН України, ДУ «Ін-т екон. Та прогнозув. НАН України»*. – 2018. 386с.

40. Коваль О. П. Вплив бідності на національну безпеку держави. *Стратегічні пріоритети*. - 2018. № 3-4. С. 73-83.

41. Корчинська О. О. Безумовний базовий дохід як інструмент управління бідністю. *Інтелект XXI*. - 2018. № 2. С. 98-101.

42. Фатюха Н. Г., Здорова К.О. Подолання бідності в Україні. Дніпро: Економічний простір : зб. наук. пр. ПДАБА. - 2018. - № 132.

43. Фатюха Н. Г., Здорова К.О. Кореляційно-регресійний аналіз доходів та витрат домогосподарств. *Тиждень науки. Тези доповідей науково-*

практичної конференції, Запоріжжя, 16–20 квітня 2018 р. редкол. : В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя: ЗНТУ, 2018, Україна.

Режим доступу: <http://www.zntu.edu.ua/>

44. Клевчік Л. Л. Шляхи подолання проблеми бідності в сучасних глобалізаційних умовах. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка.* - 2018. № 11. С. 9-13. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2018_11_4.

45. Задорожна С. М. Інституційні механізми подолання бідності в Україні. *Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток.* - 2016. № 2. С. 37–55.

46. Кравченко М. В. Особливості державної політики щодо подолання бідності в Україні. *Демографія та соціальна економіка.* - 2011. № 1. С. 135–141.

47. Хомяк М. Бідність в Україні у показниках соціальної статистики. *Соціологічні студії.* - 2013. № 2 (3). С. 70–76.

48. Герасименко С.С., Головач А.В., Єріна А.М. Статистика: Підручник; 2-ге вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, - 2000. 467 с.

49. Захожий В.Б., І.І. Попов І.І. Статистика: Підруч. Для студ вищ. навч. закл. К.: МАУП, - 2006. 536 с.

50. Фатюха Н. Г., Здорова К.О. Проблеми бідності в Україні. *Дніпро: Економічний простір : зб. наук. пр. ПДАБА.* –2020. № 157. С. 69-73.

51. Даниленко А. І. Удосконалення моделі управління економікою та фінансові механізми її реалізації. *Економіка України.* - 2013. № 5. С. 4–29.

52. Долгоруков Ю., Падерін О. Збільшення частки сучасних підприємств – важливий напрям промислової політики. *Економіка України.* - 2005. № 2. С. 24–28.

53. Кириченко В. Досвід реалізації програм економічної та валютно-фінансової стабілізації в Латинській Америці: Висновки для України. *Економіка України.* - 2001. № 8. С. 66–70.

54. Кузьмин И. А. Эти невероятные японцы. Москва, - 1992. 208 с.

55. Майєр Д. М., Раух Д. Е., Філіпченко А. Основні проблеми економіки розвитку. Київ, - 2003. 688 с.
56. Нікітіна М., Гриваков К. До питання про державну політику Туреччини у зовнішньоекономічній сфері. *Економіка України*. - 2006. № 4. С. 88–93.
57. Спессо Р. Итальянская экономика с послевоенных лет до наших дней. Москва, - 1984. 118 с.
58. Чужиков В. Чеська модель регіонального розвитку. *Економіка України*. -2004. № 7. С. 72–78.
59. Дейнека О. Константи бідності. Режим доступу: <http://www.pchela.ru> (Дата звернення 16.09.2020)
60. Лібанова Е. Соціальна стратифікація українського суспільства і передумови становлення середнього класу. *Нова політика*. — 2002. № 1. С. 5—11.
61. Янг Ай. М. Політична теорія: загальні проблеми. *Політична наука. Нові напрямки*. - 1999. 460 с.
62. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (Дата звернення 25.09.2020)
63. Весь мир - Валовой внутренний продукт. Режим доступа: <https://knoema.ru/atlas/%D0%92%D0%B5%D1%81%D1%8C-%D0%BC%D0%B8%D1%80/%D0%92%D0%92%D0%9F>. (Дата звернення 25.10.2020) .
64. Євростат. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/>. (Дата звернення 23.10.2020).
65. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин ДСанПіН 3.3.2.007-98 від 10.12.1998.
66. Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень ДСН 3.3.6.042-99. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va042282-99#Text> (Дата звернення 8.11.2020р.).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за регіонами України, грн.

	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Україна, всього	4563,3	5231,7	6238,8	8165,2	9904,1	12118,47
Вінницька обл.	4181,58	5680,02	6363,30	8307,87	9430,04	11642,45
Волинська обл.	4586,9	5399,8	6588,7	8610,2	10332,0	13075,97
Дніпропетровська обл.	4237,5	4907,0	5814,9	7575,3	9876,8	12037,08
Донецька обл.	3976,98	4527,34	5185,80	7233,23	8658,57	11062,07
Житомирська обл.	4141,91	4702,14	5723,32	7110,10	8699,77	11096,84
Закарпатська обл.	5839,7	7279,5	8569,3	10767,5	12803,7	16181,04
Запорізька обл.	4679,29	5374,02	5643,45	7443,39	9231,91	9857,4
Івано-Франківська обл.	4728,8	5921,7	7334,5	10258,0	10913,8	13692,12
Київська обл.	4689,07	5505,96	6013,53	7439,78	9244,47	11281,49
Кіровоградська обл.	3818,7	4470,9	5647,9	7376,5	8895,8	10303,84
Луганська обл.	3820,7	4441,7	5361,12	7091,1	8721,0	9893,85
Львівська обл.	5011,9	5563,3	7334,7	9342,2	11638,9	14639,64
Миколаївська обл.	4456,6	4722,8	5917,3	7217,3	8949,5	10547,46
Одеська обл.	5094,95	5487,28	6637,79	8707,75	10728,47	12875,55
Полтавська обл.	4487,7	4840,3	5806,7	7950,0	9739,6	10525,72
Рівненська обл.	4343,9	5064,9	6056,2	8081,8	9610,2	12405,87
Сумська обл.	3990,1	5095,2	5952,2	7364,6	8527,3	10397,99
Тернопільська обл.	4297,16	5483,20	6730,62	10199,09	10447,08	13127,23
Харківська обл.	4486,1	5034,5	5520,6	7228,6	8856,5	10242,45
Херсонська обл.	4321,7	4598,3	5899,0	7343,6	8274,7	9726,68
Хмельницька обл.	4133,18	4695,23	5919,06	7609,21	9092,77	11433,07
Черкаська обл.	4041,38	4650,17	5252,58	7641,51	8189,83	10279,42
Чернівецька обл.	5047,3	5664,4	7180,2	8692,1	10463,5	11914,31
Чернігівська обл.	4177,0	5096,1	5670,0	7748,0	9737,8	11180,17

Додаток Б

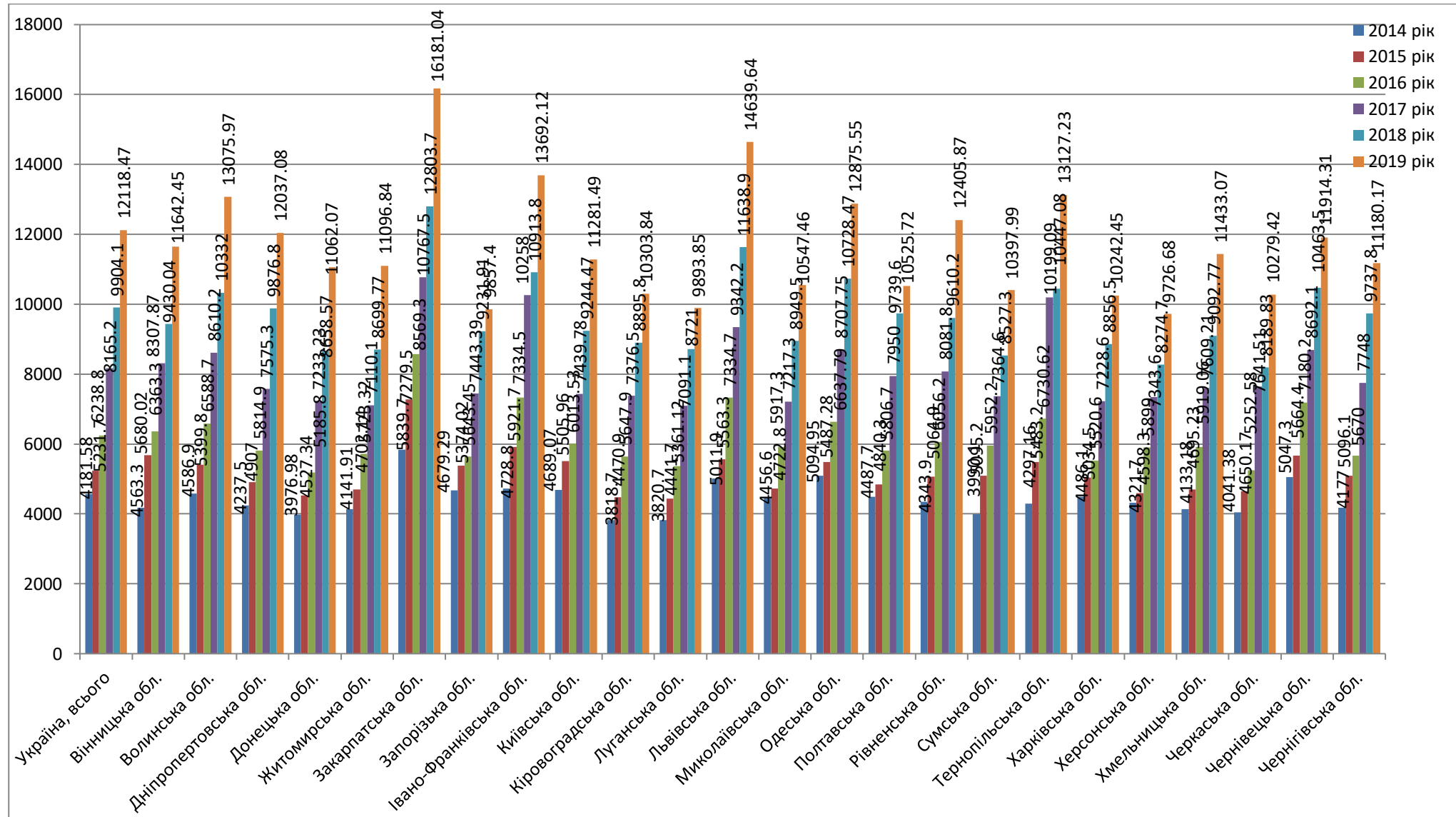

Рис. Б.1 Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за регіонами України

Додаток В

Таблиця В.1

**Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне
домогосподарство за регіонами України, грн.**

	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Україна, всього	4048,9	4952,0	5720,4	7139,4	8308,6	9670,16
Вінницька обл.	3849,75	5104,26	5891,43	7716,58	8175,93	9994,63
Волинська обл.	4143,5	5332,8	6003,7	7154,2	8525,7	9594,3
Дніпропетровська обл.	3694,1	4428,7	5440,5	6760,7	8752,6	9482,56
Донецька обл.	3627,75	4159,89	4865,39	6205,41	6834,57	8413,74
Житомирська обл.	3716,33	4673,22	5290,60	6409,21	7159,00	8880,63
Закарпатська обл.	5519,0	7052,0	8348,1	9657,6	11790,3	12767,7
Запорізька обл.	4470,34	5145,63	5244,11	7040,39	8777,71	9311,33
Івано-Франківська обл.	4309,2	5495,2	6940,2	8947,9	9252,2	11104,93
Київська обл.	3646,34	4620,17	5018,70	5898,74	7299,55	8746,47
Кіровоградська обл.	3370,3	4419,5	5065,6	6432,0	7353,2	9095,79
Луганська обл.	3415,0	3815,0	4480,1	5917,8	7260,5	7824,68
Львівська обл.	4409,8	5618,2	6937,2	8170,2	8385,1	11734,11
Миколаївська обл.	4249,8	4562,3	5633,3	6665,4	8385,1	9971,19
Одеська обл.	3979,56	4985,04	5331,06	6560,87	7350,21	8712,30
Полтавська обл.	3781,9	4649,9	5035,2	6714,5	7202,9	7773,35
Рівненська обл.	3570,8	4502,1	4800,8	6269,2	6792,6	8736,19
Сумська обл.	3637,2	4890,2	5448,2	6751,89	7551,1	8541,64
Тернопільська обл.	4003,89	5570,95	6260,27	9421,93	8780,25	11119,99
Харківська обл.	4014,8	4677,5	5165,8	6501,9	7745,9	8259,98
Херсонська обл.	3918,0	4249,4	5289,3	6283,7	6737,2	7693,63
Хмельницька обл.	3480,29	4279,69	5319,05	6423,46	7370,56	9400,86
Черкаська обл.	3956,64	5009,47	5280,52	6733,48	7834,68	8829,02
Чернівецька обл.	4646,3	5561,2	7066,4	8539,7	9889,9	11235,42
Чернігівська обл.	3847,9	5071,1	5508,4	7307,8	9159,3	9995,88

Додаток Ж

Допоміжні дані для розрахунку коефіцієнта Джині

Таблиця Ж.1

Дані 2010 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	X*d	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 480,0	300	0,7	0,7	210	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00
480–840,0	660	8	8,7	5280	0,04	0,04	0,08	0,00	0,00
840–1200,0	1020	26	34,7	26520	0,18	0,22	0,26	0,06	0,05
1200–1560,0	1380	27	61,7	37260	0,26	0,48	0,27	0,13	0,07
1560–1920,0	1740	16,4	78,1	28536	0,20	0,68	0,16	0,11	0,03
1920–2280,0	2100	21,9	100	45990	0,32	1,00	0,22	0,22	0,07
Сума		100		143796	1		1	0,522	0,223

Таблиця Ж.2

Дані 2011 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	X*d	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 480,0	300	0,2	0,2	60	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
480–840,0	660	5	5,2	3300	0,02	0,02	0,05	0,00	0,00
840–1200,0	1020	18,7	23,9	19074	0,12	0,14	0,19	0,03	0,02
1200–1560,0	1380	26,7	50,6	36846	0,24	0,38	0,27	0,10	0,06
1560–1920,0	1740	20	70,6	34800	0,22	0,60	0,20	0,12	0,04
1920–2280,0	2100	29,4	100	61740	0,40	1,00	0,29	0,29	0,12
Сума		100		155820	1		1	0,544	0,248

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.3

Дані 2012 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	X*d	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 480,0	300	0,3	0,3	90	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
480–840,0	660	3,1	3,4	2046	0,01	0,01	0,03	0,00	0,00
840–1200,0	1020	12,9	16,3	13158	0,07	0,08	0,13	0,01	0,01
1200–1560,0	1380	23,9	40,2	32982	0,18	0,26	0,24	0,06	0,04
1560–1920,0	1740	21,1	61,3	36714	0,20	0,45	0,21	0,10	0,04
1920–2280,0	2100	14,4	75,7	30240	0,16	0,61	0,14	0,09	0,02
2280–2640,0	2460	9,4	85,1	23124	0,12	0,74	0,09	0,07	0,01
2640–3000,0	2820	5,6	90,7	15792	0,08	0,82	0,06	0,05	0,00
3000–3360,0	3180	3	93,7	9540	0,05	0,87	0,03	0,03	0,00
3360–3720,0	3540	2,2	95,9	7788	0,04	0,91	0,02	0,02	0,00
понад 3720,0	3900	4,1	100	15990	0,09	1,00	0,04	0,04	0,00
Сума		100		187464	1		1	0,45934	0,138

Таблиця Ж.4

Дані 2013 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	X*d	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 480,0	300	0,1	0,1	30	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
480–840,0	660	2,3	2,4	1518	0,01	0,01	0,02	0,00	0,00
840–1200,0	1020	9,1	11,5	9282	0,05	0,05	0,09	0,00	0,00
1200–1560,0	1380	21,3	32,8	29394	0,15	0,20	0,21	0,04	0,03
1560–1920,0	1740	22,1	54,9	38454	0,19	0,40	0,22	0,09	0,04
1920–2280,0	2100	16,6	71,5	34860	0,18	0,57	0,17	0,09	0,03
2280–2640,0	2460	10,4	81,9	25584	0,13	0,70	0,10	0,07	0,01
2640–3000,0	2820	6,7	88,6	18894	0,10	0,80	0,07	0,05	0,01
3000–3360,0	3180	4,3	92,9	13674	0,07	0,86	0,04	0,04	0,00
3360–3720,0	3540	2	94,9	7080	0,04	0,90	0,02	0,02	0,00
понад 3720,0	3900	5,1	100	19890	0,10	1,00	0,05	0,05	0,01
Сума		100		198660	1		1	0,46295	0,136

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.5

Дані 2014 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	X*d	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 1920,0	1740	51,7	51,7	89958	0,41	0,41	0,52	0,21	0,21
1920–2280,0	2100	16,5	68,2	34650	0,16	0,57	0,17	0,09	0,03
2280–2640,0	2460	11,7	79,9	28782	0,13	0,70	0,12	0,08	0,02
2640–3000,0	2820	7,8	87,7	21996	0,10	0,80	0,08	0,06	0,01
3000–3360,0	3180	4,6	92,3	14628	0,07	0,87	0,05	0,04	0,00
3360–3720,0	3540	2,5	94,8	8850	0,04	0,91	0,03	0,02	0,00
3720–4080,0	3900	5,2	100	20280	0,09	1,00	0,05	0,05	0,00
Сума		100		219144	1		1	0,564939	0,2704

Таблиця Ж.6

Дані 2015 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	X*d	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 1920,0	1740	35,3	35,3	61422	0,26	0,26	0,35	0,09	0,09
1920–2280,0	2100	17,6	52,9	36960	0,15	0,41	0,18	0,07	0,03
2280–2640,0	2460	15,9	68,8	39114	0,16	0,57	0,16	0,09	0,03
2640–3000,0	2820	11,4	80,2	32148	0,13	0,71	0,11	0,08	0,02
3000–3360,0	3180	6,7	86,9	21306	0,09	0,79	0,07	0,05	0,01
3360–3720,0	3540	4,4	91,3	15576	0,06	0,86	0,04	0,04	0,00
3720–4080,0	3900	8,7	100	33930	0,14	1,00	0,09	0,09	0,01
Сума		100		240456	1		1	0,511524	0,1794

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.7

Дані 2016 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	X*d	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 1920,0	1740	18,4	18,4	32016	0,12	0,12	0,18	0,02	0,02
1920–2280,0	2100	16	34,4	33600	0,12	0,24	0,16	0,04	0,02
2280–2640,0	2460	16,4	50,8	40344	0,15	0,39	0,16	0,06	0,02
2640–3000,0	2820	13,6	64,4	38352	0,14	0,53	0,14	0,07	0,02
3000–3360,0	3180	10	74,4	31800	0,12	0,64	0,10	0,06	0,01
3360–3720,0	3540	7,9	82,3	27966	0,10	0,75	0,08	0,06	0,01
3720–4080,0	3900	17,7	100	69030	0,25	1,00	0,18	0,18	0,04
Сума		100		273108	1		1	0,496019	0,1491

Таблиця Ж.8

Дані 2017 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	X*d	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 1920,0	1740	6,9	6,9	12006	0,03	0,03	0,07	0,00	0,00
1920–2280,0	2100	7,7	14,6	16170	0,05	0,08	0,08	0,01	0,00
2280–2640,0	2460	11	25,6	27060	0,08	0,16	0,11	0,02	0,01
2640–3000,0	2820	11	36,6	31020	0,09	0,24	0,11	0,03	0,01
3000–3360,0	3180	10,7	47,3	34026	0,10	0,34	0,11	0,04	0,01
3360–3720,0	3540	10,8	58,1	38232	0,11	0,45	0,11	0,05	0,01
3720–4080,0	3900	9,3	67,4	36270	0,10	0,55	0,09	0,05	0,01
4080–4440,0	4260	6,3	73,7	26838	0,08	0,62	0,06	0,04	0,00
4440–4800,0	4620	6,4	80,1	29568	0,08	0,71	0,06	0,05	0,01
4800–5160,0	4980	5,1	85,2	25398	0,07	0,78	0,05	0,04	0,00
понад 5160,0	5340	14,8	100	79032	0,22	1,00	0,15	0,15	0,03
Сума		100		355620	1		1	0,4596	0,1017

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.9

Дані 2018 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	X*d	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 1920,0	1740	2,6	2,6	4524	0,01	0,01	0,03	0,0003	0,0003
1920–2280,0	2100	4	6,6	8400	0,02	0,03	0,04	0,0013	0,0008
2280–2640,0	2460	6,7	13,3	16482	0,04	0,07	0,07	0,0048	0,0027
2640–3000,0	2820	7,6	20,9	21432	0,05	0,13	0,08	0,0095	0,0040
3000–3360,0	3180	9,4	30,3	29892	0,07	0,20	0,09	0,0187	0,0069
3360–3720,0	3540	9,2	39,5	32568	0,08	0,28	0,09	0,0256	0,0074
3720–4080,0	3900	8,7	48,2	33930	0,08	0,36	0,09	0,0315	0,0073
4080–4440,0	4260	8,9	57,1	37914	0,09	0,46	0,09	0,0405	0,0083
4440–4800,0	4620	7	64,1	32340	0,08	0,53	0,07	0,0374	0,0056
4800–5160,0	4980	6,9	71	34362	0,08	0,62	0,07	0,0427	0,0058
понад 5160,0	5340	29	100	154860	0,38	1,00	0,29	0,2900	0,1104
Сума		100	453,6	406704	1	3,688	1	0,502361	0,1595

Таблиця Ж.10

Дані 2019 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	X*d	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 3000,0	2500	10,7	10,7	26750	0,05	0,05	0,11	0,0052	0,0052
3000,1–4000,0	3500	19,2	29,9	67200	0,12	0,17	0,19	0,0326	0,0233
4000,1–5000,0	4500	20,6	50,5	92700	0,17	0,34	0,21	0,0695	0,0345
5000,1–6000,0	5500	16,6	67,1	91300	0,17	0,50	0,17	0,0834	0,0274
6000,1-7000,0	6500	10,4	77,5	67600	0,12	0,62	0,10	0,0650	0,0127
7000,1-8000,0	7500	7,9	85,4	59250	0,11	0,73	0,08	0,0578	0,0085
8000,1-9000,0	8500	4,6	90	39100	0,07	0,80	0,05	0,0369	0,0033
9000,1-10000,0	9500	3,2	93,2	30400	0,05	0,86	0,03	0,0274	0,0018
10000,1-11000,0	10500	2,3	95,5	24150	0,04	0,90	0,02	0,0207	0,0010
11000,1-12000,0	11500	1,5	97	17250	0,03	0,93	0,02	0,0140	0,0005
понад 12000,0	12500	3,0	100	37500	0,07	1,00	0,03	0,0300	0,0020
Сума		100	796,8	553200	1	6,907	1	0,442515	0,1201

Додаток И

Допоміжні дані для розрахунку нерівномірності розподілу домогосподарств Запорізької області за рівнем середньодушових еквівалентних показників матеріальної забезпеченості

Таблиця И.1

Дані 2015 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	Дані для розрахунку							
				Середньої величини	Показників варіації		Коефіцієнта Джині				
					X*d	$(x_j - \bar{x})^2$	$(x_j - \bar{x})^2 \cdot d_j$	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD
до 1920,0	1740	24,4	24,4	42456	592407,3	14454738,2	0,17	0,17	0,24	0,0413	0,0413
1920–2280,0	2100	21,2	45,6	44520	167837,7	7653399,2	0,18	0,35	0,21	0,0735	0,0376
2280–2640,0	2460	20,1	65,7	49446	2468,1	162154,3	0,20	0,54	0,20	0,1093	0,0396
2640–3000,0	2820	10,1	75,8	28482	96298,5	7299426,5	0,11	0,66	0,10	0,0664	0,0115
3000–3360,0	3180	9	84,8	28620	449328,9	38103090,9	0,11	0,77	0,09	0,0694	0,0103
3360–3720,0	3540	5,1	89,9	18054	1061559,3	95434181,3	0,07	0,84	0,05	0,0430	0,0037
3720–4080,0	3900	10,1	100	39390	1932989,7	193298970,2	0,16	1,00	0,10	0,1010	0,0159
Сума		100	486,2	250968	4302889,5	356405960,7	1	4,331	1	0,503768	0,1597

Продовження додатку И

Таблиця И.2

Дані 2016 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	Дані для розрахунку							
				Середньої величини	Показників варіації		Коефіцієнта Джині				
					X*d	$(x_j - \bar{x})^2$	$(x_j - \bar{x})^2 \cdot d_j$	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD
до 1920,0	1740	20	20	34800	592407,3	11848146,0	0,13	0,13	0,20	0,0264	0,0264
1920–2280,0	2100	15,1	35,1	31710	167837,7	5891103,4	0,12	0,25	0,15	0,0380	0,0181
2280–2640,0	2460	19,7	54,8	48462	2468,1	135252,0	0,18	0,44	0,20	0,0858	0,0362
2640–3000,0	2820	14,2	69	40044	96298,5	6644596,7	0,15	0,59	0,14	0,0834	0,0215
3000–3360,0	3180	15	84	47700	449328,9	37743627,8	0,18	0,77	0,15	0,1152	0,0271
3360–3720,0	3540	3	87	10620	1061559,3	92355659,3	0,04	0,81	0,03	0,0242	0,0012
3720–4080,0	3900	13	100	50700	1932989,7	193298970,2	0,19	1,00	0,13	0,1300	0,0250
Сума		100	449,9	264036	4302889,5	347917355,4	1	3,982	1	0,50295	0,1555

Продовження додатку И

Таблиця И.3

Дані 2017 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	Дані для розрахунку							
				Середньої величини	Показників варіації		Коефіцієнта Джині				
					X*d	$(x_j - \bar{x})^2$	$(x_j - \bar{x})^2 \cdot d_j$	D	SD	d, коеф.	d*SD
до 1920,0	1740	8,2	8,2	14268	2545684,1	20874609,4	0,04	0,04	0,08	0,0035	0,0035
1920–2280,0	2100	9,4	17,6	19740	1526509,7	14349190,9	0,06	0,10	0,09	0,0096	0,0056
2280–2640,0	2460	14,8	32,4	36408	766535,3	11344722,0	0,11	0,21	0,15	0,0312	0,0162
2640–3000,0	2820	7,4	39,8	20868	265760,9	1966630,4	0,06	0,27	0,07	0,0203	0,0046
3000–3360,0	3180	16,6	56,4	52788	24186,5	401495,4	0,16	0,43	0,17	0,0717	0,0263
3360–3720,0	3540	14,6	71	51684	41812,1	610456,2	0,15	0,59	0,15	0,0857	0,0226
3720–4080,0	3900	6,5	77,5	25350	318637,7	2071144,9	0,08	0,66	0,07	0,0431	0,0049
4080–4440,0	4260	2,8	80,3	11928	854663,3	2393057,2	0,04	0,70	0,03	0,0196	0,0010
4440–4800,0	4620	4,7	85	21714	1649888,9	7754477,7	0,07	0,76	0,05	0,0359	0,0031
4800–5160,0	4980	3,6	88,6	17928	2704314,5	9735532,1	0,05	0,82	0,04	0,0294	0,0019
понад 5160,0	5340	11,4	100	60876	4017940,1	45804516,8	0,18	1,00	0,11	0,1140	0,0208
Сума		100	656,8	333552	14715932,8	117305833,0	1	5,591	1	0,463948	0,1105

Продовження додатку И

Таблиця И.4

Дані 2018 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	Дані для розрахунку							
				Середньої величини	Показників варіації		Коефіцієнта Джині				
					X*d	$(x_j - \bar{x})^2$	$(x_j - \bar{x})^2 \cdot d_j$	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD
до 1920,0	1740	1,3	1,3	2262	2545684,1	3309389,3	0,01	0,01	0,01	0,0001	0,0001
1920–2280,0	2100	3,6	4,9	7560	1526509,7	5495434,8	0,02	0,02	0,04	0,0009	0,0007
2280–2640,0	2460	10,5	15,4	25830	766535,3	8048620,3	0,06	0,09	0,11	0,0092	0,0066
2640–3000,0	2820	5,3	20,7	14946	265760,9	1408532,6	0,04	0,12	0,05	0,0066	0,0019
3000–3360,0	3180	8,9	29,6	28302	24186,5	215259,6	0,07	0,19	0,09	0,0172	0,0062
3360–3720,0	3540	7,9	37,5	27966	41812,1	330315,4	0,07	0,26	0,08	0,0207	0,0054
3720–4080,0	3900	7	44,5	27300	318637,7	2230463,7	0,07	0,33	0,07	0,0230	0,0047
4080–4440,0	4260	10,5	55	44730	854663,3	8973964,3	0,11	0,44	0,11	0,0461	0,0115
4440–4800,0	4620	10,6	65,6	48972	1649888,9	17488822,0	0,12	0,56	0,11	0,0592	0,0127
4800–5160,0	4980	10,2	75,8	50796	2704314,5	27584007,6	0,12	0,68	0,10	0,0697	0,0127
понад 5160,0	5340	24,2	100	129228	4017940,1	97234149,7	0,32	1,00	0,24	0,2420	0,0767
Сума		100	450,3	407892	14715932,8	172318959,4	1	3,706	1	0,494582	0,1392

Продовження додатку И

Таблиця И.4

Дані 2019 року

	Середина інтервалу, X	Частота, d	Кумулятивна частота, Sd	Дані для розрахунку								
				Середньо і величини	Показників варіації		Коефіцієнта Джині					
					X*d	$(x_j - \bar{x})^2$	$(x_j - \bar{x})^2 \cdot d_j$	D	SD	d, коефіцієнт	d*SD	d*D
до 3000,0	2500	10,5	10,5	26250	9690769,0	101753074,5	0,05	0,05	0,11	0,0049	0,0049	
3000,1–4000,0	3500	19,4	29,9	67900	4464769,0	86616518,6	0,12	0,17	0,19	0,0325	0,0235	
4000,1–5000,0	4500	19,7	49,6	88650	1238769,0	24403749,3	0,16	0,33	0,20	0,0642	0,0311	
5000,1–6000,0	5500	16,3	65,9	89650	12769,0	208134,7	0,16	0,49	0,16	0,0791	0,0260	
6000,1–7000,0	6500	10,4	76,3	67600	786769,0	8182397,6	0,12	0,61	0,10	0,0630	0,0125	
7000,1–8000,0	7500	7,9	84,2	59250	3560769,0	28130075,1	0,11	0,71	0,08	0,0562	0,0083	
8000,1–9000,0	8500	4,6	88,8	39100	8334769,0	38339937,4	0,07	0,78	0,05	0,0359	0,0032	
9000,1–10000,0	9500	3,3	92,1	31350	15108769,0	49858937,7	0,06	0,84	0,03	0,0276	0,0018	
10000,1–11000,0	10500	2,7	94,8	28350	23882769,0	64483476,3	0,05	0,89	0,03	0,0240	0,0014	
11000,1–12000,0	11500	1,8	96,6	20700	34656769,0	62382184,2	0,04	0,92	0,02	0,0166	0,0007	
понад 12000,0	12500	3,4	100	42500	47430769,0	161264614,6	0,08	1,00	0,03	0,0340	0,0026	
Сума		100	788,7	561300	149168459,0	625623100,0	1	6,772	1	0,438075	0,116	